

*0: EK
*1: 2013-2014
*2: 1
*3: Word 2010
*4: 1ste vergadering
*5: Dinsdag 24 september 2013
*6: 13.30 uur
**

Voorzitter: Broekers-Knol

Tegenwoordig zijn 71 leden, te weten:

Backer, Barth, Beckers, Van Beek, Beuving, Van Bijsterveld, De Boer, Van Boxtel, Brinkman, Bröcker, Broekers-Knol, Bruijn, Van Dijk, Dupuis, Duthler, Elzinga, Engels, Essers, Ester, Faber-van de Klashorst, Flierman, Franken, Frijters-Klijnen, Ganzevoort, Gerken, Thom de Graaf, Fred de Graaf, Marcel de Graaff, De Grave, Hermans, Hoekstra, Holdijk, Ter Horst, Huijbregts-Schiedon, Knip, Koffeman, Kok, Koning, Koole, Kox, Kuiper, De Lange, Van der Linden, Linthorst, Lokin-Sassen, Martens, Nagel, Popken, Postema, Quik-Schuijt, Reuten, Reynaers, Ruers, Schaap, Scholten, Schouwenaar, Schrijver, Sent, Slagter-Roukema, Sörensen, Van Strien, Strik, Swagerman, Sylvester, Terpstra, Thissen, Vliegenthart, Vlietstra, Vos, De Vries, De Vries-Leggedoor en Witteveen,

en mevrouw Bussemaker, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de heer Teeven, staatssecretaris van Veiligheid en Justitie,

alsmede de heer Oskam.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Van Kappen, wegens verblijf buitenslands in verband met verplichtingen voor de NAVO Parlementaire Assemblee;

Kneppers-Heijner, wegens ziekte;

Duivesteijn, wegens persoonlijke omstandigheden.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

De **voorzitter**: Ingekomen zijn twee beschikkingen van de Voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal:

- een houdende aanwijzing van de heer M. Servaes tot plaatsvervangend lid van de NAVO Parlementaire Assemblee in plaats van mevrouw D.E. Bonis;

- en een houdende aanwijzing van mevrouw M.E. Maij tot plaatsvervangend vertegenwoordiger in de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa in plaats van de heer M. Servaes.

Op verzoek van de fractie van de VVD heb ik de heer Beckers aangewezen als lid van de vaste commissie voor Immigratie en Asiel/JBZ-Raad in de bestaande vacature.

**

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Jaarverslag en slotwet Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2012 (33605-XV);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet zeevarenden, de Scheepvaartverkeerswet en de Wet op de economische delicten in verband met de implementatie van de wijziging van de bijlage bij het STCW-Verdrag en de STCW-Code en enige andere onderwerpen op het terrein van de zeevaartbemanning (33442);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (XV) voor het jaar 2013 (wijziging samenhangende met de Voorjaarsnota) (33640-XV);**

- **het wetsvoorstel Regels omtrent de basisregistratie grootschalige topografie (Wet basisregistratie grootschalige topografie) (33527).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Ik stel voor, de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid decharge te verlenen voor het door hem gevoerde financiële beleid.

**

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: De Kamer heeft diverse voornemens tot het sluiten, vaststellen, wijzigen of verlengen van verdragen, protocollen, overeenkomsten en statuten ontvangen. Ik stel vast dat voor deze voornemens de termijnen zijn verstreken en dat wat deze Kamer betreft aan uitdrukkelijke goedkeuring van de volgende voornemens geen behoefte bestaat: 24493 (R1557), A; 32879 (R1960), A; 33445 (R1991), A; 33593, A; 33600 (R2002), A; 33604 (R2003), A; 33607, A; 33620, A; 33621, A; 33624 (R2004), A;

33624 (R2004), A; 33626, A; 33627, A; 33629 (R2005), A; 33631, A; 33638, A Herdruk; 33647, A; 33648, A; 33655 (R2007), A.

**

*B

!Verruiming aansprakelijkheid voor minderjarigen!

Aan de orde is de behandeling van:

- het voorstel van wet van het lid Oskam tot wijziging van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de verruiming van de aansprakelijkheid van ouders voor gedragingen van minderjarigen vanaf de leeftijd van veertien jaar (30519).

De **voorzitter**: Ik heet de initiatiefnemer, de heer Oskam, de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie en de adviseurs van de initiatiefnemer, de heren Fleurke, Dees en Çörüz, van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Franken** (CDA): Voorzitter. Mijn fractie heeft met belangstelling kennisgenomen van het initiatiefvoorstel van onze oud-collega Coşkun Çörüz waarin sprake is van een verruiming van de aansprakelijkheid van ouders of voogden voor het gedrag van minderjarigen door ook voor kinderen vanaf 14 jaar een risicoaansprakelijkheid van de ouders te vestigen. Daarmee kunnen ouders volledig aansprakelijk worden gesteld voor de door hun minderjarige kinderen bewust toegebrachte schade. De initiatiefnemer wil daarmee tegengaan dat de samenleving, de benadeelde zelf of de verzekeraar bij voortduring moeten opdraaien voor de schade die door minderjarigen opzettelijk is veroorzaakt.

Namens mijn fractie wil ik graag mijn waardering uitspreken voor de inspanningen van de indiener en zijn opvolger, en hun staf, voor met name de uitgebreide en goed verzorgde beantwoording van onze vragen. Van belang is ook nog dat door de indiening van dit voorstel uitvoering wordt gegeven aan een aanbeveling die is opgenomen in het regeerakkoord van CDA, PvdA en CU voor het kabinet Balkenende IV.

Voor de beoordeling van het wetsvoorstel moeten we uitgaan van de huidige situatie. Het plaatje ziet er als volgt uit:

- Bij kinderen tot 14 jaar is voor een "doen" van het kind de ouder of voogd volledig aansprakelijk.

- Bij kinderen van 14 en 15 jaar zijn naast het kind zelf, de ouders of degenen die met de voogdij zijn belast aansprakelijk wanneer het een fout, dat wil zeggen een handelen of een nalaten van het kind, betreft en het aan de ouders is te wijten dat deze fout niet is voorkomen. De ouders hebben daarbij een disculpatiemogelijkheid. Er is dus sprake van een schuldaansprakelijkheid met een omkering van de bewijslast. De ouders gaan vrijuit wanneer het

hun niet kan worden verweten de gedraging van het kind niet te hebben belet. Voor de toetsing of de ouders alles hebben gedaan wat van hen kan worden gevergd, zullen als factoren in aanmerking worden genomen: de leeftijd van het kind, de aard en het ontwikkelingsniveau van het kind, eisen van het dagelijks leven en de leefomstandigheden van de ouders.

- Bij kinderen van 16 jaar en ouder is alleen het kind aansprakelijk voor schade ten gevolge van zijn onrechtmatige daden, met een schuldaansprakelijkheid. Ouders kunnen dan slechts worden aangesproken indien zij zelf in verband met de door het kind gemaakte fout een onrechtmatige daad hebben gepleegd.

De consequentie van de voorgestelde wijziging is dat ten gevolge van de op hen rustende risicoaansprakelijkheid ouders hoofdelijk, dus naast hun kinderen, volledig aansprakelijk zijn voor de onrechtmatige daden van 14- tot en met 17-jarigen. Zij kunnen wel op het kind verhaal nemen, maar dat zal meestal niet veel opleveren. De positie van de ouders wordt dus in twee fasen verzwakt: voor 14- en 15-jarigen komt in plaats van schuld met omkering van de bewijslast een risicoaansprakelijkheid en voor 16- en 17-jarigen gaat het van, kort gezegd, geen aansprakelijkheid naar het dragen van het risico voor de door het kind veroorzaakte schade.

Inhoudelijk kan mijn fractie zich vinden in de opvatting dat wanneer er door minderjarigen, al of niet opzettelijk, schade wordt toegebracht, deze niet voor rekening van de benadeelde hoort te blijven. De indiener heeft met name het oog op vernielingen van bushokjes --abri's heten die tegenwoordig, met een goed Nederlands woord -- en auto's, het aanbrengen van graffiti en andere vormen van baldadigheid. Het is daarom goed verdedigbaar dat naast de kinderen van 14 jaar en ouder zelf, de ouders of voogden voor deze schade mede aansprakelijk worden geacht met, zoals in een toevoeging op de wetsbepaling is opgenomen, een verhaalsrecht van de ouders of voogden op de minderjarige pleger van 14 tot 18 jaar zelf.

Bij de beoordeling van dit wetsvoorstel heb ik nog eens gekeken naar de redenen die hebben gegolden bij de totstandkoming van ons huidige Burgerlijk Wetboek om te kiezen voor het getrapte systeem dat ik zojuist heb beschreven. Beoogd werd een tussenoplossing te creëren tussen enerzijds de risicoaansprakelijkheid voor kinderen tot 14 jaar en anderzijds de schuldaansprakelijkheid vanaf 16 jaar. Het verlengen van de risicoaansprakelijkheid tot 16 jaar werd toen onaanvaardbaar geacht om twee redenen. De eerste was dat ouders niet geacht konden worden een kind uit deze leeftijdsgroep onder permanent intensief toezicht te houden en de tweede dat het risico, gezien de bijdrage van de 14- en 15-jarigen aan het totaal van vermogens- en geweldsmisdrijven, toch wel verzekeraar moest blijven. Nu denk ik dat punt a nog onverkort geldt. De indiener heeft daaromtrent gesteld dat het wetsvoorstel zal bijdragen aan een toename van het verantwoordelijkheidsbesef van ouders en opvoeders om zich daadwerkelijk te richten op

preventieve gedragscorrectie met betrekking tot onder hun gezag staande minderjarigen. Wij hebben nog geen onderbouwing van deze stellingname gelezen. Kan de huidige indiener die alsnog geven? Of moeten we hieromtrent volstaan met zijn keuze dat de minderjarige vanaf 14 jaar meer en nu expliciet op zijn eigen gedrag wordt aangesproken door het verhaalsrecht van de ouder op het kind? De ouder, is dus kennelijk zijn redenering, zal meer toezicht gaan houden, want het gaat hem anders geld kosten.

Het tweede punt, de verzekeraarbaarheid, zal dunkt me, geen ernstige belemmering vormen. De verzekeringsdichtheid is in Nederland groot als het om aansprakelijkheidsverzekeringen voor particulieren, AVP, gaat. Meer dan 95% van de gezinnen in ons land heeft zo'n verzekering. Het thans geldende wettelijk stelsel houdt in dat opzettelijk veroorzaakte schade door een persoon jonger dan 14 jaar onder vigeur van de AVP wordt vergoed, omdat op ouders voor kinderen tot 14 jaar een wettelijke risicoaansprakelijkheid rust. Nu in de nieuwe regeling de grens van de risicoaansprakelijkheid van de ouders wordt verhoogd van 14 naar 18 jaar, zal de AVP-verzekeraar opzettelijk door het kind veroorzaakte schade ook altijd aan de ouders moeten vergoeden. Immers, de AVP-verzekeraar kan geen beroep doen op een opzetsluiting van de ouders op wie een risicoaansprakelijkheid rust. Dat betekent dat de verzekeraar meer aan door de ouders geleden schade zal vergoeden, maar minder op grond van een schadeverzekering aan gelaedeerden hoeft uit te keren. De schadelast zal daarom niet beduidend groter worden dan thans het geval is.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik hoor de heer Franken zeggen dat onder het wetsvoorstel de opzettelijk veroorzaakte schade tot 18 jaar door de verzekeraars zal worden vergoed, omdat het niet onder geldende opzetclausules valt. We hebben een brief van het Verbond van Verzekeraars gekregen -- ik neem aan dat hij die brief ook heeft gezien -- waarin wordt aangegeven dat het Verbond van Verzekeraars weliswaar geen advies geeft, omdat dat volgens het mededingingsrecht niet zou kunnen, maar dat het zich kan voorstellen dat er verzekeraars zijn die dit opzettelijk handelen met een nieuwe opzetclausule kunnen uitsluiten. Kan hij daarop ingaan?

De heer **Franken** (CDA): Misschien hebben we verschillende brieven gekregen, maar in de brief die ik heb ontvangen heb ik dat niet gelezen. Wanneer er een wettelijke risicoaansprakelijkheid van ouders voor hun kinderen geldt, kunnen de ouders gewoon verzekerd zijn. Maar dan geldt het voor ieder gedrag van de kinderen. Die opzetclausule zal, naar ik aanneem, alleen gelden voor de verzekerde. Ik neem aan dat dit, als dat niet het geval is, doorwerkt naar het verzekerd belang. Hier zit natuurlijk ook nog een commercieel aspect aan vast. Er zal premieverhoging plaatsvinden, maar er kan ook een premieverlaging plaatsvinden, doordat er minder hoeft te worden uitgekeerd aan slachtoffers, aangezien er een direct verhaal op de

daders, dan wel de ouders van de daders mogelijk wordt.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Het lijkt me goed als de initiatiefnemer en wellicht de staatssecretaris op dit punt duidelijkheid verschaffen over de vraag wat volgens hen "rechtens" is. Als de aansprakelijkheid die we bij de ouders gaan leggen verzekeraar wordt -- dat is dan immers in feite wat er volgens u gebeurt, waarbij ik overigens mijn twijfels heb -- wat blijft er dan nog over van het idee om die aansprakelijkheid juist niet door anderen dan die ouders te laten dragen? Er worden dan toch juist meer zaken verzekeraar dan nu het geval is?

De heer **Franken** (CDA): Dan wordt er meer verzekeraar dan nu het geval is. Er zal een reden voor premieverhoging zijn, maar daar staat een premieverlaging tegenover ten aanzien van al die mensen en instanties die een schadeverzekering hebben lopen, omdat die schade makkelijker kan worden verhaald. Dat is mijn inschatting. Ik ben benieuwd of daarvoor een mooie berekening kan worden gegeven. Het punt dat ik wil maken, is dat dat argument, dat in 1992 toen het nieuwe BW er kwam nog gold, niet meer zo sterk is. Over het eerste punt daarentegen wil ik graag nog iets horen van de indieners.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Heb ik mijnheer Franken nu goed begrepen dat hij meent dat uit de brief van het Verbond van Verzekeraars blijkt dat de aansprakelijkheid van de ouders hoe dan ook onder de dekking van de APV zal blijven vallen? Aangezien het nooit zal gaan om opzet van de ouders zelf, is het niet mogelijk dat dit zal worden uitgesloten? Heeft hij die mogelijkheid niet gelezen in de brief van het Verbond van Verzekeraars?

De heer **Franken** (CDA): Dat klopt. Zo'n clausule kun je maken ten aanzien van de wederpartij, dus de verzekerde. Dat is netjes geregeld in Boek 7. Maar hier gaat het om heel iets anders, namelijk om het onzekere voorval, dat qua definitie wordt uitgebreid.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Onder de huidige polissen ziet uitsluiting van dekking ingeval van opzet alleen op opzet van de verzekerde. Hier gaat het echter om opzet van het kind waarvoor de verzekerde aansprakelijk is. Daarom is onder de huidige polissen de dekking niet uitgesloten voor de ouders. Maar in meergenoemde brief geeft het Verbond van Verzekeraars aan dat, mochten verzekeraars dit niet willen dekken, zij deze schade uitdrukkelijk in hun voorwaarden zullen moeten uitsluiten. Van verschillende zijden -- ik meen ook van de kant van de verdediger -- heb ik begrepen dat een dergelijke uitbreiding van de opzetclausule mogelijk is. Opzet van iemand voor wie de ouder aansprakelijk is, kan leiden tot uitsluiting van dekking. Zou dat voor de heer Franken onacceptabel zijn? Kan hij zich dat nauwelijks voorstellen?

De heer **Franken** (CDA): Mag ik proberen het weer te geven zoals ik het begrepen heb? Je kunt opzet ten aanzien van het toebrengen van schade bij het kind, dat is ook de dader, zien en je kunt dat naar mijn mening, als er een risicoaansprakelijkheid is voor de ouder, niet zomaar uitsluiten. Iets anders is dat voor de wederpartij van de verzekeraar geldt dat je opzet en bewuste schuld niet kunt uitsluiten. Ik verwijs naar Boek 7 BW. Het gaat om twee verschillende situaties: de partijen en het verzekerd belang.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Uit contacten met het Verbond van Verzekeraars, uit zijn brief en uit eerdere stukken die zijn gewisseld heb ik begrepen dat een dergelijke uitsluiting van dekking als het kind voor wie de ouders aansprakelijk zijn opzet kan worden verweten, nu niet in de polis zit, maar wel denkbaar is. Die wijziging kunnen de verzekeraars aanbrengen. Het is belangrijk dat van de zijde van de verdediging daarover duidelijkheid komt.

De **voorzitter**: Wat is uw vraag aan de heer Franken?
**

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Is de heer Franken het met mij eens dat het belangrijk is dat die duidelijkheid er komt?

De heer **Franken** (CDA): Dat lijkt mij heel goed. Het moet allemaal duidelijk zijn voor iedereen. Duidelijkheid -- tegenwoordig is daarvoor een ander Nederlands woord, namelijk "transparantie" -- geldt voor allen in alle situaties. Ik onderschrijf dat geheel.

Voorzitter. Ik had eigenlijk één vraag aan de indieners, namelijk de vraag in relatie tot argument a van de wetgever voor het Nieuw Burgerlijk Wetboek in 1992. Daar komt nu dan dus nog een vraag bij. Ik onderschrijf die graag. Deze vraag heeft betrekking op de mogelijkheid voor het uitsluiten van een opzetclausule ten aanzien van de persoon die onder het verzekerde belang valt.

Ten slotte vraag ik de indiener nog hoe de situatie moet worden opgelost als er schade in groepsverband is gepleegd. Hoe te handelen ten aanzien van lid 2 van artikel 6:166 BW, waarin is opgenomen dat de hoofdelijk aansprakelijke personen voor gelijke delen in de schadevergoeding moeten bijdragen? De ouders zullen namelijk onderling verhaal moeten nemen. Zal daarvan iets terecht komen? Het gaat me meer om de praktijk. Hoe gaat dat volgens de indiener lopen? Of zal de draagkrachtiger ouder alleen voor de hele schuld over de brug moeten komen? Althans, zal de praktijk er zo uit gaan zien? Dat zal dan ook ten aanzien van de verzekeraar een punt van belang zijn.

Ik zie met belangstelling de antwoorden van de indiener tegemoet.

*N

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Voorzitter. Vandaag bespreken wij het initiatiefwetsvoorstel verruiming aansprakelijkheid voor gedragingen van minderjarigen vanaf 14 jaar. Namens mijn fractie wil ik allereerst mijn waardering uitspreken richting de initiatiefnemer van dit wetsvoorstel, de heer Çörüz, en zijn partijgenoot de heer Oskam, die inmiddels de verdediging heeft overgenomen.

Dit wetsvoorstel beoogt de aansprakelijkheidsregeling voor kinderen aanzienlijk te verruimen. In het Burgerlijk Wetboek is geregeld dat kinderen jonger dan 14 jaar zelf niet aansprakelijk kunnen zijn uit onrechtmatige daad. Daarmee samenhangend regelt het Burgerlijk Wetboek de aansprakelijkheid van ouders en voogden voor schade toebrengende gedragingen van kinderen tot 14 jaar. Ten aanzien van kinderen van 14 en 15 jaar kunnen ouders en voogden naast de kinderen zelf aansprakelijk worden gesteld, maar bestaat de mogelijkheid voor de ouder of voogd om zich te disculperen, dat wil zeggen dat zij zich onder omstandigheden kunnen vrijpleiten voor de gedragingen van hun kind. Minderjarigen van 16 en 17 jaar zijn naar huidig recht alleen zelf aansprakelijk voor schade toebrengende gedragingen. Met het initiatiefwetsvoorstel wordt beoogd om dit systeem aldus te wijzigen dat ten aanzien van kinderen van 14 tot en met 17 jaar ouders en voogden aansprakelijk zijn naast de kinderen zelf, zonder dat er een disculpatiemogelijkheid is. Aanvaarding van dit wetsvoorstel zou dus betekenen dat de vrijpleitmogelijkheid voor ouders van 14- en 15-jarigen komt te vervallen, alsmede dat er een risicoaansprakelijkheid voor ouders van 16- en 17-jarigen wordt ingevoerd.

De vraag rijst dan natuurlijk welke doelstellingen met deze ingrijpende verruiming van de aansprakelijkheid van ouders en voogden worden nagestreefd en of die doelstellingen de voorgestelde verruiming rechtvaardigen. Volgens de indiener is het op basis van de huidige wetgeving en jurisprudentie zo dat het veelal de jongere zelf is die als enige aansprakelijk is voor schade voortvloeiende uit vandalisme of andere jeugdcriminaliteit doordat de ouders zich kunnen disculperen. Bij gebrek aan vermogen bij de jeugdige dader moet dan de benadeelde in veruit de meeste gevallen de schade zelf voor zijn rekening nemen, aldus de indiener. Met de in dit wetsvoorstel geregelde risicoaansprakelijkheid voor ouders wordt een betere schadeloosstelling van de benadeelde beoogd, in de verwachting dat bij de ouders meestal meer te halen valt dan bij de kinderen. Voorts wordt met dit wetsvoorstel een verhoogde preventieve gedragscorrigerende werking nagestreefd: de risicoaansprakelijkheid zal de ouders extra reden geven om nauwlettend toe te zien op het gedrag van hun kinderen en om te voorkomen dat deze door vernielzuchtig gedrag schade veroorzaken.

Die laatste doelstelling, de preventieve gedragscorrigerende werking, veronderstelt dat de ouders die worden getroffen door de verruiming

van de aansprakelijkheid, enkel de ouders zijn die onvoldoende toezicht op hun kind houden of anderszins tekortschieten in de opvoeding van het kind. Dat is echter niet zo. Dit wetsvoorstel wil een risicoaansprakelijkheid vestigen voor alle ouders van minderjarigen vanaf 14 jaar. Dus ook ouders die hun kind op voortreffelijke wijze hebben opgevoed, alle redelijkerwijs uit te oefenen toezicht hebben uitgeoefend en alle redelijkerwijs wenselijke instructies hebben gegeven, zullen aansprakelijk zijn als al die inspanningen niet het beoogde resultaat blijken te hebben opgeleverd en het kind toch de fout in gaat. Door geen enkele mogelijkheid van disculpatie op te nemen in het wetsvoorstel, wordt op geen enkele wijze rekening gehouden met dergelijke ouders. In dergelijke gevallen heeft het wetsvoorstel alleen het voordeel dat de benadeelde niet met zijn schade blijft zitten. Maar het uitgangspunt van de indiener dat de vernieler betaalt, wordt hier wel heel gemakkelijk gewijzigd in het uitgangspunt dat de ouders van de vernieler betalen. Dat is terecht als die ouders tekort zijn geschoten in het toezicht of in de opvoeding van het kind, maar is niet zonder meer te accepteren ten aanzien van ouders die alles hebben gedaan wat van hen als ouders mag worden verwacht. Waarom verschuift het wetsvoorstel in dit geval dan toch de verantwoordelijkheid voor de schade in feite naar de ouders? Ik leg deze vraag indringend aan de heer Oskam voor.

Ook de verzekeringskwesties die rond dit wetsvoorstel spelen -- ze kwamen zonet in een interruptie al even voorbij -- hangen in de optiek van mijn fractie erg samen met het voorgaande. In het kader van de huidige polissen van de aansprakelijkheidsverzekering voor particulieren valt de aansprakelijkheid van ouders niet onder de uitsluiting wegens opzettelijk veroorzaakte schade. Immers, niet de ouder, zijnde de verzekerde, heeft de schade opzettelijk veroorzaakt, maar het kind, voor wie de ouder aansprakelijk is, heeft dat gedaan. Het is mogelijk dat verzekeraars de polissen zullen wijzigen en ook de dekking zullen uitsluiten van schade die opzettelijk is veroorzaakt door iemand voor wie de verzekerde aansprakelijk is. Het is op dit moment echter ongewis of en, zo ja, in welke mate verzekeraars dit zullen doen. Verzekeraars mogen hier vanwege het mededingingsrecht onderling geen afspraken over maken. Het Verbond van Verzekeraars mag om dezelfde reden geen uitspraak doen over de wenselijkheid van aanpassing van de polissen. Het verbond heeft er in een brief aan de Tweede Kamer, tijdens de behandeling van dit wetsvoorstel in die Kamer, wel op gewezen dat onder de huidige polissen van de aansprakelijkheidsverzekering voor particulieren de opvoedkundige prikkel, die een doel van dit wetsvoorstel is, niet bereikt zal worden. Ook hier ziet de PvdA-fractie weer het dilemma ten aanzien van de ouders die hun ouderlijke taken wél goed vervullen. Ten aanzien van deze ouders is de opvoedkundige prikkel overbodig en ten aanzien van deze ouders zou het naar onze mening tragisch zijn als de door hun kind veroorzaakte schade, waarvoor zij volgens dit wetsvoorstel aansprakelijk zijn, niet onder de dekking van de verzekering zou

vallen. In het geval daarentegen van ouders die hun ouderlijke taken niet goed hebben vervuld of zelfs hebben verwaarloosd, is het acceptabel of zelfs wenselijk dat zij met de schade blijven zitten en deze niet bij de verzekeraar kunnen claimen. Van de heer Oskam horen wij graag hoe hij tegen het zojuist geschetste dilemma aankijkt.

In de kern zit het probleem dat mijn fractie bij dit wetsvoorstel ziet, in de keuze van de indiener voor het geheel afschaffen van de disculpatiemogelijkheid. De indiener heeft dit onder meer in reactie op de kritiek van de Raad van State onderbouwd met de stelling dat onder invloed van de jurisprudentie de aansprakelijkheidsregeling voor minderjarigen een te grote mogelijkheid kent voor ouders om zich te disculperen. Volgens de indiener is een wetswijziging daarom de aangewezen weg, maar mijn fractie vraagt zich af waarom dat dan deze wetswijziging moet zijn. Ik vraag de heer Oskam: als de in de wet neergelegde disculpatiemogelijkheid door de rechtspraak te zeer wordt opgerekt, waarom wordt dan niet die disculpatiemogelijkheid in de wet aangescherpt in plaats van deze mogelijkheid geheel af te schaffen?

De heer **Franken** (CDA): Ik ben benieuwd naar de consistentie in de redeneringen die door de PvdA over dit onderwerp zijn gehouden. Ik heb gelezen dat er een voorstel is gedaan om de risicoaansprakelijkheid te verhogen tot de leeftijd van 16 gecombineerd met een disculpatiemogelijkheid voor de leeftijd van 16 tot 18. Het gaat dan om een opschuiving. Dan gaat de algemene redenering van mevrouw Beuving niet helemaal meer op.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Begrijp ik het goed dat de heer Franken mij vraagt naar de consistentie van de redenering van iemand anders in een ander orgaan? Of vraagt de heer Franken naar mijn consistentie? Volgens mij is er op mijn consistentie in het algemeen en in dit geval in het bijzonder niets aan te merken.

De heer **Franken** (CDA): Dat klinkt heel mooi, maar van PvdA-zijde is ook een amendement voorgesteld. Bovendien zijn er debatten gevoerd waarin werd voorgesteld om het te verschuiven. Mevrouw Beuving doet het anders: zij zegt dat de disculpatiemogelijkheid overal moet blijven.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Ik hecht eraan om te benadrukken dat de heer Franken kennelijk verwijst naar een amendement, niet van de PvdA in het algemeen, maar van de behandelaar in de Tweede Kamer namens de PvdA. Ik hecht eraan te herhalen dat ik hier zonder last optreed in mijn functioneren. Tegelijkertijd kan ik wellicht toch iets zeggen ter toelichting op een door iemand anders ingediend amendement; amenderen is een bevoegdheid die ik zelf niet eens heb. Daaruit blijkt dat er kennelijk ook bij de PvdA-fractie in de Tweede Kamer problemen zijn met het niet ingebouwd worden van een disculpatiemogelijkheid voor ouders van 16- en 17-jarigen. Je kunt daaruit afleiden dat men op zich de stap naar het invoeren van een

aansprakelijkheid van ouders van 16- en 17-jarigen geen probleem vindt, maar het niet opnemen van een disculpatiemogelijkheid dus wel. Je kunt er impliciet ook uit afleiden dat het verdwijnen van de disculpatiemogelijkheid voor 14- en 15-jarigen kennelijk niet als een probleem wordt gezien. Mijn insteek is iets principiëler. Inderdaad, in feite heeft mijn inbreng een groter bereik dan de inzet uit het amendement. Wellicht is de heer Recourt blij met mijn nog principiëlere insteek, maar dat zou hem zelf moeten worden gevraagd. In ieder geval komt het erop neer dat hij iets minder ver is gegaan.

Ik was bijna aan de afsluiting van mijn betoog toegekomen. Om mijn laatste zin uit te kunnen spreken, moet ik even mijn laatste vraag in herinnering brengen. Als volgens de indiener de in de wet neergelegde disculpatiemogelijkheid door de rechtspraak te zeer is opgerekt, waarom dan niet die disculpatiemogelijkheid in de wet aangescherpt in plaats van deze mogelijkheid geheel af te schaffen, zo vroeg ik de heer Oskam. Ik wil afsluiten met de opmerking dat een voor ons bevredigende beantwoording van deze vraag voor mijn fractie zwaar zal wegen in haar eindoordeel over dit wetsvoorstel.

*N

De heer **Reynaers** (PVV): Mevrouw de voorzitter. Het is met grote belangstelling dat de fractie van de Partij voor de Vrijheid kennis genomen heeft van het initiatiefvoorstel ter verruiming van de risicoaansprakelijkheid van ouders voor gedragingen van hun minderjarige kinderen. Ik zou dan ook willen beginnen met mijn dank uit te spreken aan de initiatiefnemer, de heer Çörüz, en aan de heer Oskam die de verdediging vandaag op zich neemt.

Hoewel mijn fractie niet deelgenomen heeft aan de schriftelijke voorbereiding van dit initiatiefwetsvoorstel, maak ik wel graag van de gelegenheid gebruik kort in te gaan op enkele aspecten van het voorstel. De PVV-fractie is van mening dat het initiatiefvoorstel een logische en ook wenselijke wijziging betreft van de huidige aansprakelijkheidsregeling voor de gedragingen van minderjarigen. Kort gezegd komt het erop neer dat de huidige risicoaansprakelijkheid van de ouders voor hun kinderen tot 14 jaar wordt verruimd tot risicoaansprakelijkheid voor alle minderjarigen. De aanleiding voor deze verruiming, zo begrijpen de leden van mijn fractie, is enerzijds gelegen in de behoefte om de verhaalsmogelijkheden van de gelaedeerde te verruimen en anderzijds in het streven een preventieve gedragscorrectie te bewerkstelligen. Mijn fractie ziet het nut van beide, al lijkt ons de uitbreiding van de verhaalsmogelijkheden het belangrijkste motief. Wellicht kan de initiatiefnemer nog even kort ingaan op de vraag of dat daadwerkelijk zo is.

De PVV-fractie signaleert met de initiatiefnemer dat het verhaal halen door een gelaedeerde op een minderjarige dader die de leeftijd van 14 jaar heeft bereikt tot problemen kan leiden. Onder het huidige recht geldt een risicoaansprakelijkheid van de ouders tot 14 jaar.

Daarna is het kind zelf aansprakelijk en geldt tevens voor de ouders een schuld aansprakelijkheid tot 16 jaar. Die disculpatiemogelijkheid leidt nogal eens tot de onwenselijke situatie dat de ouders de dans ontspringen en het kind zelf geen verhaal biedt, waardoor de gelaedeerde uiteindelijk met lege handen achterblijft. Keiharde cijfers heeft mijn fractie daarover echter niet gezien. Wellicht dat dit nog enigszins kan worden toegelicht.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Dit is de zoveelste keer dat er gezegd wordt dat de rechterlijke macht die disculpatiemogelijkheid al te makkelijk aanneemt. De heer Reynaers zegt echter zelf al dat hij geen cijfers heeft gezien. In mijn schriftelijke inbreng heb ik daar ook om gevraagd. Ik heb natuurlijk ook op rechtspraak.nl gezocht. Ik heb er niet één gevonden, op een uitspraak van de Hoge Raad na. Ik steun het verzoek van de heer Reynaers om daar nu eens duidelijkheid over te krijgen. Als die cijfers er niet zijn, vind ik dat mensen onterecht roepen dat de rechterlijke macht er te makkelijk mee omgaat. Is de heer Reynaers het daarmee eens?

De heer **Reynaers** (PVV): Ik ben het daar ten dele mee eens. De consequentie die mijn fractie daaraan zal verbinden, is vermoedelijk echter een andere dan die de SP-fractie eraan zal verbinden. Maar goed, dat moet elke fractie voor zichzelf uitmaken. Dat er behoefte bestaat aan verduidelijking en wellicht zelfs aan een betere onderbouwing van de vraag hoe vaak dit voorkomt, klopt wel. Dat het voorkomt, lijkt me duidelijk. Ik zie het in mijn advocatenpraktijk voorbijkomen. Maar over hoe vaak het gebeurt, heb ik ook geen concrete cijfers. Vandaar dat ik daarnaar vroeg.

Vanaf 16 jaar is het kind volledig zelf aansprakelijk en de ouders in beginsel niet. Ook dan speelt het probleem dat de minderjarige waarschijnlijk geen verhaal biedt. De verdeling van aansprakelijkheid is op zichzelf dus redelijk goed geregeld, maar in de praktijk pakt die verdeling voor de gelaedeerde tamelijk ongunstig uit waar het zijn verhaalsmogelijkheden betreft.

Hoewel de aansprakelijkheid in eerste instantie dient te liggen bij de veroorzaker van de schade, in dit geval de minderjarige zelf, onderschrijft de PVV-fractie het belang van de gelaedeerde om ook daadwerkelijk zijn schade vergoed te krijgen en wel binnen een redelijke termijn. De PVV-fractie juicht het dan ook toe dat naast het kind, ook de ouders rechtstreeks en hoofdelijk aansprakelijk gesteld kunnen worden. In die zin ben ik het dus niet eens met de spreker voor mij dat de aansprakelijkheid verschoven wordt. Volgens mij blijft die gewoon liggen bij het kind, maar daarnaast ook bij de ouders. Wellicht kan de initiatiefnemer dit bevestigen. De PVV-fractie juicht het dus toe dat naast het kind, ook de ouders rechtstreeks en hoofdelijk aansprakelijk gesteld kunnen worden. Zij zullen doorgaans draagkrachtiger zijn dan hun minderjarige kind. De benadeelde dient zijn schade hoe dan ook vergoed te krijgen. Hij heeft immers niet om zijn schade gevraagd en kan er in de meeste gevallen ook niets

aan doen dat de schade is ontstaan. Ook kan hij het niet helpen dat de schade is veroorzaakt door een minderjarige vanaf 14 jaar, wat hem behalve met de schade ook nog eens opzadelt met een verhaalsprobleem. Dat lijkt overigens een verhaalsprobleem per definitie te zijn bij dergelijke jonge mensen die schade veroorzaken. De door de initiatiefnemer voorgestelde risicoaansprakelijkheid biedt in dat geval wel degelijk uitkomst.

De PVV-fractie acht het rechtvaardig dat de ouders naast de minderjarige vanaf 14 jaar aansprakelijk kunnen worden gesteld. Immers, de ouders zijn verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kind. Een van de meest intrigerende opmerkingen uit de memorie van toelichting was wat de PVV-fractie betreft dan ook dat vele ouders reeds in de veronderstelling verkeerden risicoaansprakelijk te zijn voor wat hun kinderen zoal uitspookten. Ten onrechte, maar het tekent wel heel duidelijk het verantwoordelijkheidsbesef dat veel ouders gelukkig nog steeds hebben en dat ook van ouders mag worden verwacht. Daarmee zie ik toch ook wel bevestigd dat dit wetsvoorstel aansluit bij iets wat breder in de samenleving leeft. Kort en goed, de PVV-fractie meent dat onderhavig initiatiefwetsvoorstel aan alle betrokkenen duidelijkheid verschaft over hun positie, de gelaedeerde uitzicht biedt op daadwerkelijk verhaal en de aansprakelijkheid in essentie toch houdt waar die hoort, namelijk bij de veroorzaker van de schade. Bovendien -- en dat waardeert de PVV-fractie nog het meest -- biedt het initiatiefwetsvoorstel ouders alle ruimte om zelf te bepalen of zij, na de schade volledig te hebben vergoed, hun kind al dan niet alsnog aanspreken.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): De heer Reynaers zegt dat hij het heel terecht vindt dat de aansprakelijkheid wordt gelegd bij de ouders. Zij zijn immers verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kind. Ziet de heer Reynaers in dezen geen enkel probleem als ouders alles doen wat in hun vermogen ligt om hun kind zo goed mogelijk op te voeden, maar toch geconfronteerd worden met een kind dat om wat voor reden dan ook, zoals slechte vrienden of psychiatrische stoornissen, ontspoord? Mevrouw Beuving noemde dit ook al. Kun je die ouders daarvoor verantwoordelijk houden?

De heer **Reynaers** (PVV): Ik begrijp uw vraag. Achter het begrip "verantwoordelijkheid" schuilt nogal wat. Ik moet erbij zeggen dat het inherent aan een risicoaansprakelijkheid is dat je toch aansprakelijk bent, ook al kun je er helemaal niets aan doen. Dat is vervelend, maar wij kennen in onze samenleving wel meer risicoaansprakelijkheden. In specifieke situaties bestaat altijd de mogelijkheid dat het onbillijk uitpakt of vervelend uitkomt.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Wij kennen veel meer risicoaansprakelijkheden. Die zijn over het algemeen verzekeraar. Is dat voor de heer Reynaers ook een argument? Vindt hij dat de risicoaansprakelijkheid van ouders in dit geval verzekeraar moet zijn?

De heer **Reynaers** (PVV): Nee, mijn fractie staat achter dit wetsvoorstel. Wat ons betreft gaat dit wetsvoorstel zuiver om een verdeling van aansprakelijkheid. In een wereld zonder verzekeraars zouden wij dit wetsvoorstel ook gewoon steunen.

Wat mijn fractie het meeste waardeert in dit wetsvoorstel, is dat hier toch nog de mogelijkheid geboden wordt dat ouders zelf bepalen of zij hun kinderen alsnog aanspreken of niet. Daarmee treden wij toch achter de voordeur, want dan gaat het om de opvoeding van die kinderen. Indien het kind tot op zekere hoogte verhaal biedt, bijvoorbeeld omdat het zelf inkomsten heeft, zal het voor de hand liggen dat het kind zelf ook voor een vergoeding zorgt. Het spreekt dan bijna voor zich dat dit een gedragscorrigerend effect zal sorteren. Het is echter ook zeer goed mogelijk dat het in bepaalde gevallen helemaal niet juist zou zijn om het kind met een geldvordering te confronteren en voor de rest van zijn jonge leven met een schuld op te zadelen. Daar heeft de gelaedeerde dan echter niets meer mee te maken, want die heeft zijn schade vergoed gekregen. Vervolgens moeten de ouders zelf bepalen wat zij juist achten voor hun kind. Veel ouders zullen ongetwijfeld kiezen voor het vergoeden van de schade en hun kind verder met rust laten in die zin dat ze het kind niet meer zullen confronteren met een vordering. De ouders die dat wel zouden willen of die in een situatie komen te verkeren waarin het niet anders kan, kunnen daar uit opvoedkundig oogpunt gewoon voor kiezen. Nogmaals, de gelaedeerde staat daarbuiten en blijft daarbuiten, want zijn schade is vergoed.

De PVV-fractie zal het initiatiefwetsvoorstel dan ook van harte steunen.

*N

Mevrouw **Duthler** (VVD): Voorzitter. Dit wetsvoorstel is schriftelijk voorbereid door mijn fractiegenote mevrouw Broekers-Knol. Zij bekleedt inmiddels, zoals u weet, een andere functie in deze Kamer. Aan mij de eer om namens de fractie plenair het woord over dit wetsvoorstel te voeren. Graag breng ik ook de complimenten over aan de indieners van het wetsvoorstel en hun medewerkers voor het vele werk dat zij hiervoor hebben verricht.

Onderhavig wetsvoorstel betreft een wijziging van een belangrijke bepaling van het aansprakelijkheidsrecht van boek 6 van ons BW over de kwalitatieve aansprakelijkheid van ouders of voogden voor schade door een fout van een kind dat 14 jaar of ouder is. Op dit moment is er geen risicoaansprakelijkheid gezien de disculpatiemogelijkheid. Als de ouder of voogd niet kan worden verweten dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet, is hij niet aansprakelijk. Het antwoord op de vraag of ouders of voogden er alles aan hebben gedaan wat redelijkerwijs van hen kon worden verwacht om de onrechtmatige gedraging van hun kind te beletten, is doorslaggevend. Al in 1948 heeft de Hoge Raad deze maatstaf uitgewerkt in een aantal criteria dat de heer Franken in zijn betoog al heeft genoemd.

Dat was 1948. De tijden zijn veranderd. De maatstaf blijkt niet meer te werken. De rechter blijkt in de praktijk al snel deze disculpatiemogelijkheid te aanvaarden. Een kind wordt geacht een zodanige mate van vrijheid te bezitten dat het zijn eigen persoonlijkheid kan ontwikkelen en zelfstandig kan leren. In een uitspraak van de rechtbank 's Hertogenbosch van 2009 gaf de rechter aan: "de ouders zullen in het algemeen niet behoeven aan te tonen dat zij geen schuld hebben aan het niet beletten van een schadeveroorzakende, onrechtmatige daad van hun kind van 15 jaar, als het een vrijheid genoot die normaal kan worden geacht." Tja, dit is wel een heel ruime uitleg van het tweede lid van het huidige artikel 169 van boek 6 BW. De vraag is of de wetgever destijds een dergelijke ruime uitleg heeft bedoeld. Ik betwijfel dat. Bij de bestudering van het wetsvoorstel vroeg ik me wel af of we met het geheel laten vervallen van de disculpatiemogelijkheid niet het kind met het badwater weggooien. Licht het niet eerder aan de ruime uitleg die de rechter aan de disculpatiemogelijkheid geeft, dan aan de bepaling zelf? Heeft de indiener van dit wetsvoorstel overwogen om het te houden bij een schuldaansprakelijkheid en niet te kiezen voor een algehele risicoaansprakelijkheid? Die vraag sluit aan bij de vraag van mevrouw Beuving. Zo ja, wat heeft de doorslag gegeven om toch bij een algehele risicoaansprakelijkheid uit te komen?

Hebben we wel een nieuwe wet nodig, zo vroeg ik mij af bij de voorbereiding van dit debat. Nu weet mijn fractie wel dat wij geen nieuwe uitleg van een wet maken, alleen maar een nieuwe wet. In dit geval houdt de nieuwe wet in dat de disculpatiemogelijkheid, waarvan de uitleg in de loop der jaren zo is opgerekt, geheel komt te vervallen. We zouden kunnen zeggen: de rek in uitleg is eruit. Wij zien echter dat ook de rek in begrip voor deze kinderen en hun ouders er in de samenleving uit is. Want wie draait uiteindelijk voor de kosten van gebroken winkelruiten, uitgebrande prullenbakken en vernielde bushokjes op? Diefstal en vandalisme blijken immers de grootste schadeposten te zijn volgens de memorie van antwoord. Dat zijn behalve particulieren, vaak ook de ondernemer en de overheid: de sigarenboer op de hoek, de buurtwinkel en de gemeente. Het is de grote vraag of het terecht is dat de kleine ondernemer en gemeenten de schade moeten dragen. Niet dus, naar de mening van mijn fractie. Bovendien is het leereffect voor minderjarigen klein als de particulier, de ondernemer of de gemeente de schade uiteindelijk toch wel weer betaalt. Als je bewust schade toebrengt aan andermans eigendommen, moet je daar ook voor staan, moet je ook de consequenties daarvan dragen. Ook ouders spelen een rol daarin. Deze minderjarigen en hun ouders voelen de consequenties nooit als een ander de verantwoordelijkheid bij hen wegneemt door de schade voor zijn rekening te nemen.

Mijn fractie ziet dus zeker de maatschappelijke behoefte aan een wettelijke regeling voor de groepen benadeelden die schade

hebben geleden door roekeloos gedrag of vandalisme van jongeren ouder dan 14 jaar, en die nu onvoldoende mogelijkheden voor verhaal hebben. Als het gaat om de vraag voor wiens rekening de schade moet komen, dan zijn dat dus zeker niet de benadeelden zelf: de particulieren, de ondernemers of de gemeenten. Dan blijven er twee groepen over, namelijk de 14- tot 18-jarigen en/of de ouders. Dat regelt dit wetsvoorstel. De ouders en de kinderen zijn beiden aansprakelijk, maar in de onderlinge verhouding dient de schade uiteindelijk gedragen te worden door het kind. Op een vraag van mijn fractie of de ouders automatisch een executoriale titel krijgen op het moment dat het kind niet betaalt, antwoordt de initiatiefnemer dat daarvoor een uitspraak van een rechterlijke instantie nodig is. Het is aan de ouders of en wanneer ze de vordering innen. Dit zou inderdaad al te veel inmenging zijn van de overheid in de verhouding ouder-kind en dat staat mijn fractie tegen.

Bij aansprakelijkheidsvraagstukken horen altijd verzekeringsvraagstukken. Is de aansprakelijkheid te verzekeren en zo ja, welke mogelijkheden zijn er? Dit speelt in deze kwestie ook. Wij hebben het al eerder gehad over de brief van het Verbond van Verzekeraars. In die brief staat dat het verbond daar eigenlijk geen uitspraak over kan doen. Iedere verzekeraar zal zelf een besluit nemen over het al of niet opnemen van deze uitbreiding in de polisvoorwaarden. Wat het verbond wel aangeeft, is dat het twijfelt aan de effectiviteit van het wetsvoorstel als schade, opzettelijk veroorzaakt door minderjarige kinderen tussen 14 en 18 jaar, gedekt zou worden door de verzekeringen. Dit verbond doet in de brief geen uitspraak over de vraag of verzekeraars hun polissen zullen aanpassen en opzettelijk veroorzaakte schade zullen uitsluiten. Tussen de regels door lees ik wel in de brief dat als deze uitsluiting er niet is, ouders gemakkelijk kunnen denken dat de verzekeraar de schade wel vergoedt. Er is dan minder reden om nauwlettend toe te zien op het gedrag van hun kinderen en om te voorkomen dat deze door vernielzuchtig gedrag schade veroorzaken.

Ik maak uit de brief van het Verbond van Verzekeraars op, hoewel het er niet met zo veel woorden staat, dat het verwacht dat deze uitbreiding van aansprakelijkheid van ouders niet verzekeraar zal zijn, in ieder geval niet bij alle verzekeraars. Mijn fractie houdt er bij de beoordeling van dit wetsvoorstel dan ook rekening mee dat die schade niet verzekeraar zal zijn. Heel graag wil ik net als andere fracties weten hoe de indiener van dit wetsvoorstel dat zelf ziet, hoe de staatssecretaris het ziet en hoe de indiener dat weegt.

De heer **Franken** (CDA): Deze vraag onderschrijf ik graag. Ik heb hier een brief van het Verbond van Verzekeraars voor mij, maar ik weet niet of het dezelfde is. In een alinea op bladzijde 2 staat dat dit betekent dat de AVP-verzekeraar opzettelijk veroorzaakte schade tot 18 jaar wel altijd zal moeten gaan vergoeden. "Een AVP-verzekeraar kan

namelijk geen beroep doen op de opzetsluiting in de polis jegens de risicoaansprakelijke ouders." Ik hoop dat u dezelfde brief hebt.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Ik lees mee, maar de brief gaat nog verder. Het Verbond van Verzekeraars zegt dan: mochten verzekeraars die opzet niet willen dekken, dan zullen zij die schade uitdrukkelijk in hun voorwaarden moeten uitsluiten. Dan schrijft het verbond: "Het is essentieel om in dit verband te benadrukken dat iedere verzekeraar zelf een besluit zal moeten nemen om deze uitbreiding al dan niet in de polisvoorwaarden mee te nemen." Zij kunnen dus eigenlijk geen uitspraak doen. Wat mij triggert, is dat aan het eind van de brief staat dat zij toch wel veel twijfels hebben en dat zij "uiteraard meer dan bereid zijn mee te denken over andere vormen van preventieve maatregelen".

Het is een brief die voor meerdere uitleg vatbaar is, dat blijkt wel. Daarom wacht ik met veel belangstelling op de visie van de indiener en van de staatssecretaris. Hoe interpreteren zij deze brief? Ik heb bij de voorbereiding van het debat ook uitroeptekens en vraagtekens gezet. Het was lastig om te interpreteren en niet in één keer te lezen.

Een andere vraag is hoe de indiener aankijkt tegen een waarborgfonds, zoals in de Tweede Kamer aan de orde is geweest. Hoewel met dit wetsvoorstel wel alle schade te verhalen is op de ouders, is nog niet zeker dat die schade ook betaald gaat worden. Niet alle ouders of ouders zullen de financiële middelen hebben om de schade te vergoeden. Het voordeel van een waarborgfonds is dat de benadeelde niet zelf opdraait voor de schade en de premies collectief betaald worden door de verzekerden. Mijn fractie heeft hierover nog geen oordeel en is benieuwd naar de visie van de indiener en de staatssecretaris.

Ik kom tot een afronding. Dit wetsvoorstel voorziet in een maatschappelijke behoefte en past ook bij de verkiezingslogan van de VVD dat "vandalen moeten betalen". Bij de huidige regelgeving blijft de benadeelde meestal met de schade zitten, omdat er weinig of niets bij de minderjarige te halen valt, of omdat ouders een beroep kunnen doen op de disculpatiemogelijkheid. Het wetsvoorstel brengt daar verandering in.

De VVD-fractie heeft oog voor de juridische haken en ogen van dit wetsvoorstel, die ook in de Tweede Kamer aan de orde zijn geweest. Zo vraagt de VVD-fractie zich af waarom niet is gekozen voor een uitbreiding van de schuldaansprakelijkheid in plaats van een algehele risicoaansprakelijkheid. Ook is zij benieuwd wat de verzekeraars gaan doen. Gaan ze de vergoeding voor opzettelijk veroorzaakte schade onder de uitsluiting brengen of niet? Mijn fractie vraagt zich af wat het effect is als zij het wel doen. Hoe kijkt de indiener aan tegen een waarborgfonds waarvan benadeelden gebruik kunnen maken als er bij de ouders en het kind wel te verhalen, maar niets te halen valt? De leden van de VVD-fractie zijn benieuwd naar de antwoorden.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Mevrouw de voorzitter. Gaarne sluit ik mij aan bij diegenen die hun complimenten hebben uitgesproken jegens de oorspronkelijke formele indiener alsook de verdediger van het wetsvoorstel en allen die hen hebben ondersteund en nog ondersteunen.

Aan de behandeling van dit wetsvoorstel kleefde niet het euvel van snelheid en oppervlakkigheid. Het is in 2006 ingediend, zoals bekend. In mijn ogen is het wel als een tekort aan te merken dat de commentaren van de advocatuur en de rechterlijke macht ontbreken. Gelukkig is er wel een degelijk advies van de Raad van State.

Aan de kant van mijn fractie is trouwens ook sprake van een tekort: aan de schriftelijke voorbereiding heb ik niet deelgenomen. Waarschijnlijk vroegen andere voorstellen op dat moment om de voorrang. Niet minder belangrijk is dat de doelstelling van dit voorstel dermate sympathiek oogde dat het bij voorbaat op een positieve bejegening zou mogen rekenen. Wie zou nu niet het motto "de vernielers betaalt" omarmen? Nadere bestudering van het voorstel heeft echter twijfels over de wenselijkheid ervan doen rijzen. De oorzaken van die twijfels hoop ik in het vervolg van mijn bijdrage toe te lichten.

De strekking van het wetsvoorstel sluit aan bij een overheersende tendens in de rechtsontwikkeling, met name in het strafrecht, om de slachtoffers en benadeelden in bescherming te nemen. Waarom zou dat niet of minder gelden in het civiele recht? Het gaat in dit wetsvoorstel in de kern om gedragingen of onrechtmatige daden die strafrechtelijk verwijtbaar zijn. Discussies over het huidige Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek, dat in 1992 in werking is getreden, dateren van de jaren 1981 tot 1986. De bestaande wetgeving met betrekking tot de toerekening van onrechtmatige daden van minderjarigen vormt een afspiegeling van een zorgvuldig gekozen balans met drie leeftijdscategorieën wat betreft de verantwoordelijkheid van ouders en minderjarigen die onder hun gezag staan.

Dit gegeven van een trapsgewijze opbouw van de aansprakelijkheid van de minderjarige vraagt om de nodige voorzichtigheid bij aanpassingen van de bestaande aansprakelijkheidsregelingen. Niet onbetwist is, denk ik, dat het voorstel een ingrijpende aanpassing behelst. Men kan zich op het standpunt stellen dat de keuze van leeftijdsgrenzen altijd enigermate arbitrair is, maar in dit voorstel verdwijnt iedere leeftijdsgrens, als ik het goed zie, behoudens die van 18 jaar uiteraard. Het oude Burgerlijk Wetboek kende geen leeftijdsgrens voor de eigen aansprakelijkheid van het kind. Hier was de schuld van het kind, in de zin van verwijtbaarheid, een vereiste. Daar kom ik later op terug.

De eerste en voornaamste vraag die men zich bij voorstellen tot wijziging van wetgeving moet stellen, is wat de aard van het probleem is dat men wil oplossen. Is er bijvoorbeeld sprake van een leemte in de wet? Of is er sprake van een

leemte, om het zo maar te noemen, in de rechtspraak? De initiatiefnemer is blijkbaar van mening dat niet zozeer de wettelijke regeling in het licht van zijn doelstelling tekortschiet, als wel dat de wettelijke kaders de rechter te veel ruimte laten, waardoor deze met name bij de leeftijdscategorie van 14- en 15-jarigen te gemakkelijk uitgaat van de disculpatie van de ouders. Klopt deze analyse? Zo ja, is wetswijziging dan de meest voor de hand liggende en de enige oplossing in dezen?

De initiatiefnemer wil met het wetsvoorstel een verschuiving bewerkstelligen die ertoe strekt dat de primaire aansprakelijkheid ten opzichte van de derde-benadeelde bij de ouders komt te liggen in plaats van bij de minderjarige, of bij de ouders én de minderjarige. Wat voor de categorie beneden 14 jaar geldt, zou ook voor beide hogere leeftijdscategorieën gaan gelden. De vraag is of dat redelijk en verstandig is.

Van vele zijden is er reeds op gewezen dat de voorgestelde regeling bezwaren oproept in situaties waarin sprake is van de onmogelijkheid van ouders om reëel toezicht op hun kind uit te oefenen. Ik behoef ze niet opnieuw te schetsen. Ze zijn in de schriftelijke voorbereiding uitvoerig aan de orde gekomen. De bezwaren zijn mijns inziens ook helder wanneer het om 16- en 17-jarigen gaat. Het is duidelijk dat in het opvoedings- en verzorgingsproces altijd risico's moeten worden genomen. De vraag is wie in eerste instantie de nadelige gevolgen van gerealiseerde risico's behoort te dragen. De initiatiefnemer houdt ons de volgende vraag voor. Wat is per saldo redelijker: de benadeelde met zijn schade laten zitten of de ouders de schade laten vergoeden? In theorie zouden die ouders de schade vervolgens soms weer kunnen verhalen op het kind, zo voeg ik er maar aan toe. Op de ouders zou een risicoaansprakelijkheid komen te rusten.

In het algemeen gesproken zou ik zeer terughoudend willen zijn met het creëren of uitbreiden van risicoaansprakelijkheid. Risicoaansprakelijkheid is immers een kwalitatieve aansprakelijkheid, die niet is gebaseerd op schuld of verwijtbaarheid, maar op een bepaalde rol, hoedanigheid of kwaliteit, in casu de enkele omstandigheid dat ouders het ouderlijk gezag over hun minderjarige kinderen hebben.

De verzekeringsrechtelijke aspecten laat ik in mijn benadering van de vragen die in dit verband rijzen nu even buiten beschouwing. Aansprakelijkheid en eventuele verzekering daarvan zijn in de praktijk weliswaar met elkaar in verband staande onderwerpen, maar deze moeten mijns inziens principieel gescheiden worden gehouden. Ik ben het ook met de initiatiefnemer eens dat volledige verzekeraarbaarheid afbreuk kan doen aan de verantwoordelijkheid van de ouders om bepaald gedrag te corrigeren. Volledige verzekeraarbaarheid kan ook afbreuk doen aan de verantwoordelijkheid van de jongere, zo voeg ik er maar aan toe. Het gaat bij dit wetsvoorstel overigens vooral om onverzekerbare schade. De morele verantwoordelijkheid van de ouders vormt de grondslag voor hun juridische aansprakelijkheid. De vraag is of dit voor alle leeftijden, onder en

boven de 14 jaar, en voor alle vormen van gedragingen met schadelijke gevolgen in gelijke mate moet gelden.

Uitgangspunt voor mijn fractie is dat de persoonlijke verantwoordelijkheid van de jongere boven de 14 jaar voorop moet staan. Hij dient verantwoordelijk te zijn voor zijn gedragingen. Die zelfstandige verantwoordelijkheid neemt toe naarmate de jongere ouder is en zelfstandiger optreedt. Het Burgerlijk Wetboek biedt daarvoor specifieke ruimte. Het moge duidelijk zijn dat ik daarmee niet bedoel dat het Burgerlijk Wetboek ruimte biedt om strafrechtelijk verwijtbare daden te plegen.

Zo-even stelde ik de aspecten aansprakelijkheid en verzekering gescheiden te willen houden en geen voorstander te zijn van de uitbreiding van de risicoaansprakelijkheid. Ik voel veel meer voor schuldaansprakelijkheid eventueel met een disculpatiemogelijkheid in dezen, ook gezien de grotere verantwoordelijkheid die de jongere wordt toegekend naarmate deze ouder wordt. Daarbij valt dan ook nog in praktische zin in aanmerking te nemen dat kinderen zich voor ongelukken, dus voor niet-opzettelijke onrechtmatige daden, kunnen verzekeren. De initiatiefnemer baseert zich op het principe "de vernielers betaalt". Mevrouw Duthler sprak over het principe "de vandaal betaalt", maar dat komt op hetzelfde neer. De vernielers betaalt, maar de vraag is of het idee van volledige risicoaansprakelijkheid van de ouders er niet in resulteert dat wat betreft het primaire proces van het verhalen gezegd moet worden: de vernielers, de minderjarige, betaalt niet. De vraag is eigenlijk of het aansprakelijk houden van de ouders niet als een soort pseudoverzekering moet worden beschouwd. De vraag is dan vervolgens welke preventieve, gedragscorrigerende werking voor de minderjarige van deze verschuiving van verantwoordelijkheden verwacht mag worden.

Samengevat, het zijn deze vragen die oorzaak zijn van de fundamentele twijfels waarover ik in het begin van mijn bijdrage sprak. Uiteraard zie ik met belangstelling uit naar de reactie van de initiatiefnemer op de opgeworpen vragen en geleverde beschouwing.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Een jaar geleden kwam de heer Oskam de CDA-gelederen in de Tweede Kamer versterken en vandaag verdedigt hij hier in de Eerste Kamer het wetsvoorstel van zijn voormalig fractiegenoot de heer Çörüz. Het is leuk om daarbij stil te staan, maar het is des te leuker dat de heer Çörüz zelf ook de heer Oskam zal bijstaan bij de verdediging. Ik wens de heer Çörüz alsnog geluk met het in de Tweede Kamer behaalde resultaat.

Het is goed om hier vandaag met de heer Oskam na te denken over de vraag hoe de financiële gevolgen van wangedrag door minderjarigen het best kunnen worden aangepakt. Mijn fractie is het, net als alle andere fracties, uiteraard eens met het uitgangspunt dat geleden

schade moet worden hersteld. De vraag waarvoor wij hier vandaag staan, is wat daarvoor de beste methode is. Hoe kan rekening worden gehouden met de belangen van alle betrokkenen en hoe moeten deze belangen worden gewogen? Het voorliggende wetsvoorstel geeft daarvoor een oplossing. Deze oplossing ziet er op het oog eenvoudig uit, maar de vraag is of voldoende rekening is gehouden met alle belangen. De voorgestelde oplossing heeft namelijk een aantal complicaties. Ik ben gelukkig niet de eerste die daarop wijst. Ik wil daar namens de fractie van D66 graag bij stilstaan.

Het gaat hierbij om drie onderwerpen. We hebben gevraagd naar de concrete cijfers over de schade die minderjarigen veroorzaken, maar die zijn er helaas niet. De initiatiefnemer verwijst naar cijfers in het WODC-rapport uit 2010. Die cijfers zijn inderdaad niet mis, maar de vraag is of ze kunnen helpen, want ze zijn niet gesplitst naar daderleeftijd.

Het volgende punt is de positie van de ouders. Als ik "ouders" zeg bedoel ik uiteraard ook de voogden. Met het wetsvoorstel zullen ouders risicoaansprakelijk worden voor al het wangedrag van minderjarigen van 14 jaar en ouder. Dat is een belangrijk signaal voor degene die schade lijdt, want hij kan gemakkelijker verhaal halen, maar die verhaalsmogelijkheid heeft een direct effect op de ouder en de relatie met zijn kind, ook als die ouder geen enkele schuld treft. Het onderwerp is al eerder ter sprake gekomen.

Dan het verzekerbare risico. Ik ben het met de heer Holdijk eens dat aansprakelijkheid en verzekeraarbaarheid uit elkaar moeten worden gehouden. In de praktijk is dit echter toch een punt van aandacht en zorg, omdat aansprakelijkheid vaak wordt opgelost met verzekeraarbaarheid. Ook in dit geval zal ik daarbij stilstaan.

Ik ga weer even terug naar de cijfers. Dat er geen concrete cijfers zijn, is jammer. We weten dus niet hoe groot het probleem is dat de indiener met dit wetsvoorstel wil oplossen. Hoeveel minderjarige daders die wangedrag verrichten worden geverbaliseerd? Als we geen proces-verbaal hebben, hebben we namelijk ook geen begin van uitvoering van aansprakelijkheid. In het geval van vernielde bushokjes en andere vernielde dingen zijn vaak geen daders op te sporen, omdat het gebeurt zonder dat het wordt opgemerkt. Het punt is: als je geen proces-verbaal hebt, weet je ook helemaal niet waar je moet beginnen met het oplossen van het probleem waarvoor we hier vandaag staan. Overigens stond er een interessante opmerking in het WODC-rapport, namelijk dat de aangiften van vernieling elk jaar minder worden. Je kunt je afvragen of dit zo is omdat er minder wordt vernield of omdat er minder mee wordt gedaan door de politie. Dat zijn vragen die we vandaag niet hoeven te beantwoorden, maar met de genoemde opmerking wordt wel een signaal afgegeven.

Ik kom te spreken over de ouders. De in de stukken herhaalde kerngedachte is dat de slachtoffers schadeloos gesteld moeten worden. Daarvoor is de risicoaansprakelijkheid van de ouders nodig. Deze vorm van aansprakelijkheid

wordt vooral verbonden aan de plicht van ouders om hun kinderen "respect voor de eigendom van anderen" bij te brengen. Daar is helemaal niets op tegen. Dat is een beginsel dat in iedere opvoeding van groot belang zou moeten zijn en zowel in het privaatrecht als in het strafrecht een vrij vooraanstaande plaats inneemt. Dat hoeft ik verder niet uit te leggen. De vraag is echter of deze ouderlijke plicht zo ver gaat dat ouders rechtstreeks aansprakelijk moeten zijn voor de financiële gevolgen van het wangedrag van hun kinderen. Die gedachte volgend zouden ouders evengoed aansprakelijk moeten zijn voor schade die hun meerderjarige kinderen aanrichten. Want waarom wordt de grens voor de slachtoffers getrokken bij de datum waarop de juridische verantwoordelijkheid van ouders jegens hun kinderen grotendeels ophoudt? Ik krijg daarop graag een reactie van de initiatiefnemer.

Mijn fractie blijft dit een lastig onderwerp vinden, ook omdat de minderjarige vanaf 16, al is hij nog minderjarig, steeds meer als volmondig en zelfstandig wordt beschouwd en ouders op kinderen van deze leeftijd minder en minder grip hebben. Ook de Raad van State wees daarop. Er worden grote risico's gelegd op de schouders van ouders die op het gedrag van hun minderjarige kind geen invloed meer hebben. De initiatiefnemer onderkent dit probleem maar is van mening dat desondanks de verhaalsmogelijkheid van degene die de schade heeft geleden, voorop moet blijven staan, uitsluitend en alleen omdat er bij de minderjarige nu eenmaal niets te halen valt. De vraag rijst dan onmiddellijk op grond waarvan de initiatiefnemer ervan uitgaat dat dit bij de desbetreffende ouder wel het geval is. Ook daarop zou ik graag een reactie horen.

De initiatiefnemer noemt ook nog de mogelijkheid dat in geval de ouder het "habe nichts"-verweer voert, de rechter de schade kan matigen. Dan stuit je echter weer op het probleem van de firewall die zo langzamerhand wordt opgeworpen voor het bereiken van de rechter. Gelukkig zit de staatssecretaris vandaag naast de indiener. Hij weet dat daarvoor van belang is dat de griffierechten niet zo zouden moeten worden verhoogd en dat ook de rechtsbijstand nog zorgvuldig zal moeten worden bekeken, want deze mensen komen anders helemaal niet bij de rechter terecht.

Ik grijp terug naar de discussie die heeft gespeeld voor de invoering van het nieuw Burgerlijk Wetboek in 1992; de heer Franken wees er ook al op. Ik heb de Parlementaire geschiedenis er nog eens op nageslagen. Destijds werd beoogd om een schuldaansprakelijkheid te creëren tussen enerzijds de risicoaansprakelijkheid voor kinderen tot 14 jaar en anderzijds de schuldaansprakelijkheid van kinderen vanaf 16 jaar. Dat werd de disculpatiemogelijkheid van ouders. Het verlengen van de risicoaansprakelijkheid tot 16 jaar werd destijds -- ik heb het dan over ongeveer 30 jaar geleden -- onaanvaardbaar geacht, omdat a. ouders niet geacht kunnen worden een kind in deze leeftijdsgroep onder permanent toezicht te houden en b. het risico verzekeraar diende te blijven. De

initiatiefnemer vindt deze redenering thans niet meer doorslaggevend, omdat de disculpatiemogelijkheid onvoldoende uit de verf is gekomen.

De vraag die dan opkomt is: waar blijkt dat uit? De initiatiefnemer noemt enkele rechterlijke uitspraken waarin ouders hun aansprakelijkheid met succes hebben aangevochten. Dat zijn er niet veel. Daarom is het meer dan jammer dat de initiatiefnemer zijn oor niet te luisteren heeft gelegd bij de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak. Deze landelijke club van rechters weet meer dan wie ook hoe de rechtspraak op dit punt is uitgekristalliseerd en zou dus ook kunnen aangeven of de disculpatiemogelijkheid al dan niet onvoldoende uit de verf is gekomen. We weten dat nu niet. De andere vraag die opkomt is: waarom was het toen onaanvaardbaar en waarom zou dat nu in deze tijd niet meer zo zijn? Ook op die vraag krijgt mijn fractie graag een antwoord.

De verzekeraarbaarheid is al even genoemd. In het debat van destijds diende het risico van de ouders verzekeraar te blijven. Een niet onbelangrijke vraag is of dit risico met dit wetsvoorstel nog steeds gedekt is. Mij is opgevallen dat de oorspronkelijke initiatiefnemer, de heer Çörüz, en de heer Oskam nu over deze vraag niet op dezelfde lijn zitten. Volgens Çörüz is de risicoaansprakelijkheid van ouders in het wetsvoorstel niet gedekt en zal de verzekeraar met een aanpassing moeten komen. Volgens de heer Oskam in de memorie van antwoord is dit risico wel gedekt. Volgens de polis hebben de ouders hun schuldaansprakelijkheid verzekerd en die dekking geldt ook voor opzettelijk veroorzaakte schade door de oudere minderjarigen, aldus de heer Oskam. Als dat zo is, gaat ten eerste de gedragscorrigerende werking teloor. Ook vorige sprekers hebben het daarover gehad. Het Verbond van Verzekeraars wijst daarop in de reeds besproken brief. Ouders hoeven zich dan dus geen zorgen te maken over het gedrag van hun kinderen en over hun eigen educatieve mogelijkheden. De schade die hun kinderen veroorzaken is dan sowieso gedekt.

Ook ik vraag me echter af of de verzekeraars deze interpretatie van de polisbepalingen zullen ondersteunen. Opzettelijk veroorzaakte schade valt nu eenmaal niet onder de dekking, ook al is het kind niet als verzekerde aan te merken. Ook dan zullen de verzekeraars naar verwachting de schade die minderjarigen veroorzaken op de polis van dekking uitsluiten. Waarom zij dat gaan doen, ligt wat mij betreft voor de hand. Hun vergoedingsplicht wordt opgerekt. Dat kunnen ze weliswaar oplossen door een premieverhoging door te voeren, maar dan moeten ze de polisbepalingen wijzigen en kunnen ze van de verzekerden -- mevrouw Beuving had het al over de voortreffelijke ouders -- opzeggingen verwachten. Commercieel is het dus een heel heikel punt. Dat is naar mijn idee de verwachting. Ook op dit punt zou ik graag de reactie van de initiatiefnemer horen.

Ik heb in de Handelingen van het wetgevingsoverleg in de Tweede Kamer gezien dat de staatssecretaris dit initiatief steunt. Volgens de

staatssecretaris past dit in het systeem van het adolescentenstrafrecht. Dat argument is mij niet helemaal duidelijk. Het adolescentenstrafrecht -- het wetsvoorstel ligt op dit moment bij ons in behandeling -- is erop gericht om de jongere, ook die onder de 18, meer volgens het volwassenensysteem te berechten. Met dit wetsvoorstel gebeurt eigenlijk het tegenovergestelde: het geeft de minderjarige minder eigen verantwoordelijkheid dan hij nu heeft. Ik krijg daarop graag een toelichting van de staatssecretaris.

Voorzitter. U zult begrijpen dat mijn fractie kritisch staat tegenover dit wetsvoorstel. Zij is echter wel benieuwd naar de antwoorden van de mensen aan de overkant van deze Kamer.

*N

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. De SP feliciteert de indiener, en via hem de initiatiefnemer, maar ik vind het leuk om te zien dat de initiatiefnemer hier zelf ook is, met het voltooiën van dit wetsvoorstel, inclusief de uitgebreide beantwoording van de vragen tot nu toe. Monnikenwerk, dat weten wij.

Desalniettemin staan wij kritisch tegenover deze uitbreiding van risicoaansprakelijkheid van ouders in geval van schadeberokkening door hun kroost van 14 jaar en ouder. Niet dat wij het probleem van bushokjes vernielende jongeren ontkennen of bagatelliseren. De jongere zelf is daarvoor primair aansprakelijk, in de huidige wet en in dit wetsvoorstel. In dit voorstel kan degene die de schade heeft geleden echter volstaan met het aanspreken van de ouder. Deze kan het hele bedrag zonder meer verhalen op zijn kind. Tegen deze constructie hebben wij een aantal bezwaren. Wij hebben voorts nog een vraag aan de indiener. Laat ik beginnen met de vraag. Het was mijn eerste vraag in het voorlopig verslag: is het juist dat een juridische ouder of voogd met gezag, dus een ouder die niet uit het gezag is ontheven of ontzet -- in de Tweede Kamer ontstond hierover verwarring tijdens het wetgevingsoverleg -- in geval dit voorstel tot wet wordt verheven, altijd aansprakelijk is voor de door een fout van het kind aan derden veroorzaakte schade, met uitzondering van de situatie omschreven in artikel 6:165, lid 2? Ik heb het dan over een kind dat uit huis is geplaatst, al dan niet met een ondertoezichtstelling, waar de ouder dus op geen enkele manier toezicht op kan uitoefenen. Ik heb het over een kind van gescheiden ouders die wel samen het gezag houden, maar waarvan één ouder het kind niet ziet tot zijn groot verdriet. Is deze ook volledig aansprakelijk? Ik zie geen enkele disculpatiemogelijkheid, dus ik neem aan dat het antwoord moet zijn: er is geen enkele mogelijkheid, behalve artikel 165, lid 2. Hierover is bij de behandeling van het wetsvoorstel tijdens het wetgevingsoverleg in de Tweede Kamer veel verwarring gezaaid. Ik vind het van belang dat hier duidelijkheid over komt.

Het is duidelijk dat dit wetsvoorstel voornamelijk is bedoeld om schade aan de overheid vergoed te krijgen, schade die te vaak ten laste van

de belastingbetaler komt. De SP-fractie heeft hier alle begrip voor maar zij gelooft meer in preventief beleid, gericht op het indammen van schade en schadeveroorzakende baldadigheden. Wij denken dan aan armoedebeleid, meer toezicht, efficiënte alcoholcontrole en het bieden van meer vooruitzicht aan de jeugd door het verminderen van de jeugdwerkloosheid. Is de indiener het met ons eens dat het voor ouders onmogelijk is om controle uit te oefenen op het gedrag in het uitgaansleven van een 17-jarige? Hoe rechtvaardig is een risicoaansprakelijkheid als je niets kunt doen om dat risico te beperken? De indiener wijst op art. 247 van boek 1 BW dat de ouders verantwoordelijkheden toebedeelt ten aanzien van alle minderjarigen. Is het de indiener bekend dat er een aantal pogingen is geweest om dit artikel te nuanceren, zodat de verantwoordelijkheid van ouders geleidelijk aan afneemt naarmate de eigen verantwoordelijkheid van de minderjarige toeneemt? Er was destijds consensus over de geleidelijk toenemende verantwoordelijkheid maar niet over de formulering daarvan. Er is daarnaast een hele serie artikelen te noemen waarin aan minderjarigen van 16 jaar en ouder verantwoordelijkheden worden toebedeeld.

Wij lezen in de toelichting op het wetsvoorstel dat indiener van oordeel is dat schuldaansprakelijkheid, zoals die nu in de wet is geformuleerd, niet toereikend is omdat de rechter te vaak aanneemt dat aan de ouder niet kan worden verweten dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet. Van dit standpunt, maar dat is niet nieuw, hebben wij geen onderbouwing aangetroffen.

Ten slotte is een belangrijk bezwaar van de SP-fractie in deze Kamer dat deze regeling de verhouding tussen ouders en hun kinderen op scherp stelt. De indiener gaat ervan uit dat ouders maar verhaal op hun kinderen moeten halen. Wij vinden dat een ongewenste situatie. Wij hadden, zij het aarzelend, kunnen instemmen met een verlenging van de risicoaansprakelijkheid tot 16 jaar, zoals voorgesteld in het amendement-Recourt, en wellicht ook nog met een schuldaansprakelijkheid voor 16- en 17-jarigen. Het voorliggende voorstel is voor ons echter onacceptabel. Desondanks wachten wij de antwoorden van de indiener met belangstelling af.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Voordat ik het wetsvoorstel kritisch zal bespreken, ook van mijn kant de complimenten en felicitaties aan de heren Çörüz en Oskam.

Ieder draagt zijn eigen schade. Het lijkt of dit beginsel van ons recht nauwelijks meer geaccepteerd wordt. Net als het feit dat aan leven onlosmakelijk risico's verbonden zijn. We willen altijd iemand de schuld kunnen geven van onze ellende. We willen onze schade tot op de laatste cent vergoed zien, en liefst nog iets erbovenop als genoegdoening.

Dit wetsvoorstel past binnen deze trend, en appelleert bovendien aan het sentiment dat we

slachtoffers niet in de kou mogen laten staan en daders harder moeten aanpakken. Een wetsvoorstel dat beoogt de slachtoffers van onrechtmatig handelen door pubers een verhaalsmogelijkheid te bieden door de ouders van de pubers aansprakelijk te maken, klinkt dan ook sympathiek. We zijn hier echter niet om te beoordelen of een wetsvoorstel sympathiek klinkt, maar of het juridisch steekhoudend is, en rechtvaardig qua effecten.

Ons huidige stelsel van aansprakelijkheidsrecht en de daaraan verbonden verzekeringspraktijk is naar het oordeel van mijn fractie een uitgebalanceerd geheel, waarin verschillende beginselen en uitgangspunten zorgvuldig zijn afgewogen. In de eerste plaats noem ik het beginsel dat ieder zijn eigen schade draagt. Op dit beginsel volgt een grote tendenz: tenzij iemand anders aansprakelijk gesteld kan worden voor deze schade. Voor het aansprakelijkheid kunnen stellen van iemand anders geldt een aantal voorwaarden, waaronder die dat de schade het gevolg moet zijn van een handelen of nalaten wat aan die ander verweten moet kunnen worden, of waarvan we het met zijn allen rechtvaardig vinden dat die ander er risico voor draagt. Ten aanzien van minderjarige kinderen is het systeem nu zo dat de aansprakelijkheid voor toegebrachte schade door kinderen tot 14 jaar niet aan hen zelf verweten kan worden, maar dat we het rechtvaardig vinden dat hun ouders hiervoor risicoaansprakelijk zijn. Kinderen vanaf 14 jaar zijn zelf aansprakelijk voor hun handelen. Daarnaast bestaat er voor kinderen van 14 en 15 jaar een beperkte aansprakelijkheid voor ouders: zij zijn aansprakelijk, tenzij zij zich kunnen disculperen. Dit systeem kent een innerlijke logica: daar waar het gedrag aan het kind kan worden verweten, is er minder juridische rechtvaardiging om de ouders aansprakelijk te houden. Risicoaansprakelijkheid bestaat in ons rechtssysteem vooral daar waar geen verantwoordelijkheid bij de schadeveroorzaker gelegd kan worden; of dat nu om een dier, een opstal of een kind gaat. Daar waar wel verantwoordelijkheid bij de veroorzaker gelegd kan worden, bestaat veel minder rechtvaardiging voor het vestigen van een risicoaansprakelijkheid. Ook vanuit het perspectief van het opvoeden en zelfstandig worden van kinderen vindt mijn fractie het huidige systeem, waarbij de verantwoordelijkheid van jongeren voor hun eigen handelen geleidelijk toeneemt, en die van hun ouders dienovereenkomstig afneemt, met in het midden een zekere overlap, getuigen van een zorgvuldige afweging.

Doen we met het huidige systeem slachtoffers tekort? Blijven we bij schade die toegebracht wordt door jongeren onevenredig vaak steken in het eerste beginsel "ieder draagt zijn eigen schade"? Dat is maar de vraag. Zoals gezegd, jongeren zijn vanaf hun veertiende jaar zelf verantwoordelijk voor hun handelen, en aansprakelijk voor de door hen toegebrachte schade. Het slachtoffer heeft dus een mogelijkheid iemand aansprakelijk te stellen en te proberen zijn schade te verhalen. Waar het om culpoos veroorzaakte schade gaat, zal deze doorgaans

gedekt worden door de aansprakelijkheidsverzekering die de meeste ouders ten behoeve van hun minderjarige kinderen hebben afgesloten. Daar bestaat vanuit het perspectief van het slachtoffer dus geen probleem. Blijft over de schade die opzettelijk is veroorzaakt door jongeren die geen verhaal bieden. Daarvan kan het voor het slachtoffer lastig zijn deze te verhalen, hoewel bij veel jongeren niet uitgesloten is dat zij op termijn wel verhaal zullen gaan bieden. Vervelend voor de gedupeerde, maar de situatie is op zichzelf genomen niet anders dan bij schade die opzettelijk is veroorzaakt door een meerderjarige die geen verhaal biedt. Ook in zo'n geval kan een slachtoffer zijn eigen schade moeten dragen. Wanneer we dat onrechtvaardig vinden, moeten we daar wat aan doen, bijvoorbeeld door het uitbreiden van de reikwijdte van het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Dit fonds keert nu alleen uit wanneer er sprake is van geweld tegen personen, maar overwogen zou kunnen worden om uit het fonds ook opzettelijk toegebrachte schade aan goederen te vergoeden.

Mijn fractie ziet in het feit dat niet alle schade daadwerkelijk verhaald kan worden op de aansprakelijke minderjarigen onvoldoende rechtvaardiging om ouders aan wie geen enkel verwijt gemaakt kan worden, risicoaansprakelijk te maken voor de schade die door hun kind wordt veroorzaakt.

Ik heb zojuist betoogd dat de fractie van GroenLinks op vrij principiële gronden kritisch staat tegenover het wetsvoorstel. Daarnaast hebben we ook nog een aantal vragen over de praktische uitwerking van het wetsvoorstel, met name over de verzekeringskwesties. Dit is al diverse keren genoemd. In zijn memorie van antwoord aan deze Kamer betoogt de heer Oskam dat het nadelige effect van het wetsvoorstel voor ouders beperkt zal zijn, omdat 95% van hen verzekerd is voor aansprakelijkheid, en de schade door de verzekering gedekt zal worden, nu de opzetclausule niet van toepassing is als het niet om de opzet van de verzekerde gaat. Dit antwoord doet vermoeden dat het probleem dat om een oplossing vraagt, niet zozeer ligt in de vraag wie aansprakelijk is, maar in de uitsluitingsclausules van de verzekeringen. In de huidige situatie kan schade ten gevolge van opzettelijk handelen van 14- tot 17-jarigen door de verzekeraar worden uitgesloten, omdat het om een eigen aansprakelijkheid van een verzekerde gaat. In de situatie van het wetsvoorstel is die uitsluiting met de huidige clausule niet langer mogelijk omdat het dan om een risicoaansprakelijkheid van de ouders gaat, zo begrijpen wij. Het effect van het wetsvoorstel zal in deze redenering zijn dat de door jongeren opzettelijk toegebrachte schade verzekeraar wordt, waarmee meer benadeelden schadeloos gesteld kunnen worden. Wanneer dit het effect is dat nagestreefd wordt, dus dat de schade verzekeraar wordt, is het dan niet logischer om de regelgeving met betrekking tot de toegelaten uitsluitingsclausules aan te passen, in plaats van de wetgeving omtrent de aansprakelijkheid?

Onlangs hebben wij een brief gehad van het Verbond van Verzekeraars -- het is al eerder genoemd -- waarin de positie van de verzekeraars wordt uitgelegd. Anders dan de heer Oskam acht het Verbond van Verzekeraars het niet wenselijk dat de door jongeren opzettelijk toegebrachte schade onder de aansprakelijkheidsverzekering van de ouders gaat vallen. Dit zou afbreuk doen aan de preventieve gedragscorrectie en het volgens de verzekeraar ongewenste effect hebben dat alle verzekerden meebetalen aan de schade. Kan de heer Oskam reageren op dit verschil van inzicht met de verzekeraars? Wat is het standpunt van de staatssecretaris hierover?

Het Verbond van Verzekeraars geeft aan vanuit mededingingsoogpunt geen adviezen aan de verzekeraars te kunnen geven over de uitsluiting van de aansprakelijkheid van ouders door opzettelijk handelen van hun kinderen van 14 tot 18 -- zeg maar een nieuwe opzetclausule -- maar tussen de regels valt te lezen dat niet uitgesloten moet worden dat deze uitsluitingsclausules er zullen komen. Leidt dat volgens de indiener en de staatssecretaris tot een gewenste situatie?

De implicaties van een niet-verzekerbare aansprakelijkheid kunnen enorm zijn. Wij hebben het niet alleen over het intrappen van bushokjes; het kan ook gaan om enorme letselschades. Het is niet ondenkbaar dat gezinnen ten gevolge van een letselschadeclaim hun huis zullen moeten verkopen. Daarvan is niet alleen het kind dat een misdaad heeft begaan de dupe, maar ook alle andere kinderen in het gezin. Acht de indiener een dergelijk effect gerechtvaardigd waar het gaat om schade waaraan de ouders en hun eventuele andere kinderen part noch deel hebben? Hoe denkt de staatssecretaris hierover?

Wat staat ouders te doen, die alle moeite hebben gedaan om hun kind op het rechte pad te houden, maar daarin hebben gefaald? Moeten zij de rechter vragen om van het ouderlijk gezag te worden ontheven, om zo hun aansprakelijkheid te ontlopen? Hoe zien de indiener en de staatssecretaris dat?

Ik sluit af. Dat ieder zijn eigen schade draagt in die gevallen waarin het niet mogelijk is die schade te verhalen op degene aan wiens handelen de schade te wijten is, is soms moeilijk te verteren. Maar dat ouders, zonder de mogelijkheid zich hiervoor te verzekeren, volledig aansprakelijk gesteld kunnen worden voor gedragingen van hun oudere kinderen, waarop zij geen enkele invloed kunnen uitoefenen, is dat wat ons betreft ook. Ik wacht de antwoorden met belangstelling af.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Beleidsdebat Cultuur!

Aan de orde is het beleidsdebat over:

- onderwerpen, rakende het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap;

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2014 (33750-VIII).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Voorzitter. Cultuur is een breed begrip. Van Dale noemt, overigens als laatste in een reeks van duidingen, "het geheel van de manifestaties van kunst, ontspanning en vermaak". Die definitie komt het dichtst bij het beleidsgebied dat vandaag centraal staat. Een eerste vraag is natuurlijk wat de intrinsieke betekenis van cultuur is. Ontspanning en vermaak, of meer? Enerzijds is cultuur een deel van onze beschaving en geschiedenis, en als zodanig het bewaren waard. Naast vermaak en ontspanning is cultuur ook een spiegel van mensen, menselijk gedrag en de samenleving. Het roept emotie op en biedt mogelijkheden tot reflectie, op goed en kwaad, op dilemma's en uitdagingen, op normen en waarden. Zo biedt cultuur ons ook de mogelijkheid tot het creëren van binding en verbinding, in de samenleving en tussen mensen. Cultuur is in onze ogen dus bijzonder waardevol voor onze samenleving. Cultuur biedt mensen plezier en een manier om hun leven zinvolle invulling te geven. Meer dan 7 miljoen inwoners doen in hun vrije tijd aan amateurkunst en rond de 1 miljoen vrijwilligers zetten zich actief in. Dan kun je denken aan leesvaders, leesmoeders, bij festivals, open dagen van monumenten of bibliotheken. Voor de CDA-fractie heeft cultuur dus waarde op zichzelf, ook als die niet in harde euro's kan worden voorgerekend.

Naast die maatschappelijke meerwaarde biedt cultuur ook meerwaarde voor het ontwikkelen van creatieve denkwijzen en het creëren van innovatieve oplossingen in productieprocessen waar de toekomst mee gebaat kan zijn. Daarmee is overigens nog niet gezegd dat cultuur altijd door de overheid gesteund moet worden. In de VS is er voor cultuur niet of nauwelijks overheidssteun, maar niemand zal zeggen dat er in New York geen cultureel leven is. Ook vele hoogtenpunten van Nederlandse cultuur kwamen in het verleden, maar ook recent, tot stand zonder overheidssteun en zonder overheidsbemoeienis.

Voorzitter. Sinds 1993 is de Wet op het specifiek cultuurbeleid het uitgangspunt voor de betrokkenheid van de rijksoverheid. De wet schrijft voor dat de minister verantwoordelijk is voor het in stand houden, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen. Dat zijn hele ruime begrippen. We zijn dan ook blij met de cultuurbrief van de minister die hier een lijn aangeeft en keuzes maakt. De CDA-fractie wil met name stilstaan bij de verschillende deelterreinen van het cultuurbeleid,

bij de verantwoordelijkheid van de nationale en andere overheden, en ook bij de vraag hoe die verantwoordelijkheid moet worden ingevuld, financieel of anderszins, en hoever die verantwoordelijkheid moet gaan. Vanuit het perspectief van het CDA zal ik een drietal begrippen gebruiken als kader voor de ontwikkeling en beoordeling van beleid.

In de eerste plaats is dat het begrip "binden en verbinden", in de samenleving en tussen mensen. Zoals hiervoor gezegd, biedt cultuur juist daartoe alle mogelijkheden, en het CDA hecht daar waarde aan. Het gebruik van deze begrippen betekent wel dat cultuur iets tussen, van en voor mensen is, en dat willen we als criterium vasthouden. In de tweede plaats is er het begrip "rentmeesterschap". Wij zijn verantwoordelijk voor wat vorige generaties hebben nagelaten. Dat geldt voor cultureel erfgoed, zoals monumenten, schilderijen, beelden enzovoorts, maar ook voor bijvoorbeeld boeken, toneel en composities. Tot slot is er het begrip "gespreide verantwoordelijkheid", in twee opzichten. Om te beginnen hoeft niet alles door de overheid te worden geregeld. Ook andere partijen in de samenleving kunnen een belangrijke rol vervullen, en doen dat gelukkig ook. Gespreide verantwoordelijkheid betekent ook dat niet alleen de nationale overheid, maar ook provincies en gemeenten in het cultuurbeleid een belangrijke rol vervullen.

Wat betekent dit voor het cultuurbeleid? Essentieel in ons cultuurbeleid is de samenwerking met provincies en gemeenten. Alle drie overheidslagen voeren een autonoom cultuurbeleid met een eigen geldstroom, maar door de samenwerking kan het totaal meer worden dan de som der delen. Door middel van de samenwerking tracht men versnippering en bureaucratie te voorkomen en onderlinge samenhang en een effectief gebruik van subsidiemiddelen te bevorderen. Gezamenlijk zijn de drie overheden in staat, een sterk en pluriform basisvoorzieningsniveau te verzorgen. Echter, bezuinigingen worden momenteel doorgevoerd bij alle overheden. Ook fondsen, denk aan het VSBfonds, waren genoodzaakt om in te krimpen, zowel qua geld als qua diversiteit van projecten die voor steun in aanmerking komen. We zouden graag van de minister vernemen of er iemand in de gaten houdt wat de consequenties van een en ander voor het totaal van het cultuurbeleid zijn.

Behoud van erfgoed in musea, archieven en monumenten past in ons idee van "rentmeesterschap". Hier ligt een verantwoordelijkheid van het Rijk, met name voor zaken die van nationale betekenis worden geacht. Dat kan gaan om breed geaccepteerde zaken of om meer specifieke zaken, die bijvoorbeeld voor een bepaalde bevolkingsgroep op nationaal niveau van betekenis zijn of in de toekomst zullen worden. Maar wat zijn de objectieve criteria waarop dit bepaald wordt? Hoort bijvoorbeeld de parlementaire geschiedenis daarbij? Graag een reactie van de minister.

Hier rijst de vraag waar de grenzen van de nationale betrokkenheid liggen. De

amateurkunstbeoefening in al haar vormen is van belang voor de ontplooiing van mensen, en creëert samenhang in gemeenschappen. Het CDA hecht grote waarde aan dit onderdeel. Binden en verbinden. Maar ondersteuning, voor zover nodig, is in onze ogen bij uitstek een taak van decentrale overheden. Ook cultuureducatie, waarvan wij het belang onderschrijven, is onzes inziens vooral een zaak die je niet "in beton gegoten" voorschrijft, maar decentraal vormgeeft, bij decentrale overheden, onderwijsinstellingen, ouders en geschikte partners.

Opleiden van talent, het kunstonderwijs, is wel een nationale aangelegenheid, als deel van het hoger onderwijsbestel. Kwaliteit en kans op werk spelen hier nadrukkelijk in mee. In 2011 heeft de Vereniging Hogescholen het sectorplan kunstvakonderwijs opgesteld. Doel van dit plan is het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, zowel kwalitatief als kwantitatief. Onderdeel is ook dat de hogescholen de opleidingsprofielen herzien op basis van vernieuwde beroepsprofielen. We zijn blij dat dit ter hand wordt genomen. Ook het feit dat de grote podiumkunstinstanties in de basisinfrastructuur, de landelijke orkesten, dansgezelschappen, operagezelschappen en theatergezelschappen, met ingang van 2013 een grotere rol gekregen hebben op het gebied van ontwikkeling van talent, zoals grote bedrijven die rol vervullen in het bedrijfsleven, beoordeelt mijn fractie positief.

Voorzitter. We hebben het dan ook over de basisinfrastructuur. Hier liggen misschien wel de belangrijkste dilemma's.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): De woorden van de afgevaardigde van het CDA over talentontwikkeling en al die dingen meer spreken mij natuurlijk zeer aan, maar ik ben benieuwd hoe ze zich verhouden tot wat er in de vorige regeerperiode gebeurd is. Ik noem het afschaffen van productiehuisen, het afschaffen van de Wet werk en inkomen kunstenaars (WWik), allerlei zaken die voor de ontwikkeling van talent buitengewoon belangrijk waren. Hoe verhoudt zich dat tot de woorden van de afgevaardigde op dit moment? Ik snap dat niet helemaal.

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Als u mij kunt vertellen dat wij hier in deze Kamer een uitspraak gedaan hebben over hetgeen u nu aandraagt, dan ga ik daar graag op in, maar dan moet u mij even vertellen waar u op doelt.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Laat ik het concreet houden. De productiehuisen stonden in het cultuurbeleid van het vorige kabinet. Ik herinner mij dat het CDA daarbij betrokken was, maar dat was inderdaad aan de overkant, dat geef ik gelijk toe. De WWik is in dit huis ook afgeschaft, en mij staat bij dat het CDA toen voor de afschaffing van de WWik gestemd heeft. Die wet was voor de talentontwikkeling een buitengewoon belangrijk en effectief instrument, dat gewoon de nek omgedraaid is.

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Er zijn natuurlijk bij alle kabinetten, ook bij dit kabinet, mogelijkheden en onmogelijkheden. Als er minder middelen beschikbaar zijn, probeer je de goede dingen heel te laten en de andere dingen op een andere manier vorm te geven. Dat is met dit kabinet niet anders. Ook bij dit kabinet loopt het terug voor gezelschappen van iets van 175 naar beneden de 100. Ook hierbij worden keuzes gemaakt. De vraag die je met elkaar moet stellen, is of je over het geheel genomen verstandige dingen doet. Ik heb het gevoel dat wij dat in het verleden geprobeerd hebben. Zeker in de Eerste Kamer zijn wij, onafhankelijk van wat de overkant doet, bereid om daar op een open manier naar te kijken. Dat doen wij nu dus ook.

Daarnaast zijn er de gezelschappen, festivals, musea et cetera waarvoor het Rijk momenteel verantwoordelijkheid neemt. Elke vier jaar stelt de Raad voor Cultuur een analyse op van de actuele stand van zaken in de landelijke cultuursector. Deze sectoranalyse vormt voor de minister van OCW de basis van haar uitgangspuntenbrief. In deze brief worden de beleidsdoelstellingen voor de komende vier jaar en de subsidiecriteria voor de zogenaamde landelijke basisinfrastructuur vastgelegd. Op grond van welke criteria bepaalt de Raad voor Cultuur of de minister wat al dan niet voor steun van het Rijk in aanmerking komt? Je kunt dit beperkt duiden -- de overheid ondersteunt alleen de echte topgezelschappen -- of breder. Waar ligt de grens tussen wat door het Rijk dan wel door decentrale overheden gefinancierd wordt? Ik hoor hierop graag een reactie van de minister.

Een laatste aspect dat ik in dit kader wil noemen, is het topsectorenbeleid. De creatieve industrie geldt als één van onze topsectoren en je zou graag zien dat de creatieve industrie en de meer traditionele cultuursector elkaar versterken. Voorbeelden daarvan staan in de beleidsbrief cultuur te lezen en eerlijk gezegd denkt mijn fractie dat de potenties daarvan van belang zijn voor de toekomst. De ambitie om Nederland in 2020 de meest creatieve economie van Europa te laten zijn, klinkt ons als muziek in de oren. Maar, tussen droom en daad ... Ik hoor graag van de minister of ze hierin een stijgende lijn kan ontdekken.

Ik kom bij het thema van de afbakening tussen particuliere en publieke verantwoordelijkheid, wat ons betreft het kernpunt van dit debat. De CDA-fractie kiest voor een terughoudende rol van de nationale overheid. Zij kiest voor een rol die zich tot de echte top beperkt, verspreid over Nederland, waarbij overigens ook voor samenhang met de markt kan worden gekozen. Subsidie als matching voor andere inkomsten in plaats van als compensatie voor gebrek aan inkomsten. Op die manier worden het bereik en de verbinding met de samenleving factoren van belang. Niet alleen de artistieke maar ook de maatschappelijke en economische waarde bepalen wie steun van de overheid krijgt. Ik las in Cultuur beweegt dat het Fonds Podiumkunsten een nieuwe manier van verantwoorden ontwikkelt. De impact van de artistieke inspanningen van een

instelling worden daarbij onder meer afgeleid uit de deelname van publiek, kunstenaars, financiers en andere belanghebbenden. Dit lijkt de CDA-fractie een goede manier om in beeld te krijgen voor welke culturele uitingen of activiteiten er draagvlak is en of subsidiëring een maatschappelijk doel dient. Deelt de minister die mening?

Ook is mijn fractie blij met het initiëren van zaken die de cultuur meer op eigen benen kan doen staan, zoals de in juli gestarte aanbesteding van de coach financiering en fondsenwerving waarvan de opgedane kennis voor de gehele sector beschikbaar zal komen. Wat op eigen benen kan staan, hoeft het Rijk niet te subsidiëren. Dit betekent een zowel letterlijke als figuurlijke cultuuromslag. Zoiets functioneert als het nemen van een bocht door een stoomboot: langzaam. Het feit dat nu in ieder geval 17,5% zelf verdiend moet worden, is daartoe een eerste stap. Ik las trouwens onlangs dat de Triodos Bank de vraag naar kredieten uit de cultuursector explosief ziet stijgen. Mijn fractie verneemt graag of deze geluiden ook de minister bereiken en hoe zij die duidt: een cultuuromslag die zijn effect nog niet heeft of een cumulatie van minder inkomsten in deze tijd van crisis? En, zoals al eerder gevraagd: houdt er iemand zicht op het totale effect?

Dat de markt of het particulier initiatief hun werk kunnen doen, is in verleden en heden bewezen. Voorbeelden als Het Concertgebouw dat in korte tijd ruim 8 miljoen heeft ingezameld onder een aantal particulieren en de initiatieven van bijvoorbeeld de heer Van den Ende ondersteunen dit. Ook is opmerkelijk dat veel mensen bereid zijn om flink te betalen voor de niet-canonieke, populaire cultuur. Van Pinkpop tot Lowlands, van André Rieu tot Miss Saigon of Soldaat van Oranje; er zijn heel wat producties die veel mensen plezier verschaffen zonder dat de overheid financieel moet bijspringen. Kortom, er is ook cultureel leven zonder een actief interveniërende overheid. De overheid zou wel, waar mogelijk, particulier initiatief en andere geldstromen moeten faciliteren; via de Geefwet, via andere fiscale faciliteiten of via bijvoorbeeld spelregels rond verzekeringen van tentoonstellingen. Een advies, zoals afgegeven door de commissie-Van Dijkhuizen om de aftrekbaarheid af te schaffen van giften aan goede doelen, waaronder cultuur, past daar volgens de CDA-fractie niet in. Zeker in tijden van een terugtrekkende overheid is een fiscale aftrek van giften absoluut noodzakelijk voor de cultuursector. Ik hoor hierop graag een reactie van de minister.

Innovatie, zoals het ontwikkelen en vernieuwen van culturele uitingen, lijkt ons geen primaire taak van de overheid. Wat zou er misgaan als, net als in de economie, in de culturele wereld het beoordelen welke innovaties kansrijk zijn aan "de markt" -- in dit geval ook de markt van particulieren -- bedrijven en fondsen, zou worden overgelaten? Prijzen, beurzen, particulieren maar ook de overheid kunnen goede hulpmiddelen zijn, natuurlijk met de randvoorwaarde dat de overheid, zoals al eerder gezegd, het particulier initiatief in dezen stimuleert, fiscaal of anderszins. Mijn fractie is zeer benieuwd naar de mening van de minister

over de rol van de overheid ten aanzien van vernieuwing en dergelijke.

Voor zover de rijksoverheid een taak heeft die niet alleen in regels maar ook in ondersteuning tot uiting komt, is uiteindelijk steeds de vraag hoeveel geld daarvoor beschikbaar is. Dat is nu een kwestie van een discussie over het budget. In andere sectoren wordt wel gestreefd naar een vast percentage als richtinggevende norm. Is dat ook iets voor de culturele sector? Ik hoor graag wat de minister hiervan vindt.

Ik kom op een van mijn laatste punten: de governance of besturing van de sector. Die leunt sterk op de zogenaamde peer review en daarnaast op een beperkte "elite". De overheid schuift een zwaar adviesorgaan tussen zichzelf en de instellingen om inhoudelijk besluiten voor te bereiden. Zij doet dat, omdat ze zelf dat inhoudelijk oordeel niet kan of wil geven. Voor zover het gaat om beoordelen van geaccepteerde vormen van kunst, kan peer review een goed systeem zijn. Je zou dan bijna kunnen spreken van een actief behoud van erfgoed. Voor innovatie is peer review of een deskundigenoordeel veel meer aanvechtbaar. Nu wordt vaak namens de overheid in kleine kring over en voor elkaar beslist. Dat is in termen van governance discutabel, sterker nog, eigenlijk niet meer geaccepteerd. Ook dat is een argument voor een terughoudende rol van de overheid, zeker als het gaat om vernieuwing en ontwikkeling, en een sterkere rol van het middenveld en het particulier initiatief. Ik hoop dat de minister ook op deze vragen wil ingaan.

Waar brengt ons dit gedachtengoed? De CDA-fractie pleit voor veel ruimte voor het particulier initiatief en voor een terughoudende rol van de overheid. Dat bedoelt mijn fractie met "gespreide verantwoordelijkheid". De nationale overheid heeft een taak in het behouden en beschermen van erfgoed, in het opleiden van talent, in het mogelijk maken van cultuureducatie en in het ondersteunen van de top, zowel in gezelschappen als evenementen, verspreid over ons land. Het lijkt ons goed denkbaar dat daarvoor een genormeerd budget op de rijksbegroting beschikbaar is. Bij de bepaling van de inzet van middelen moet de mate waarin men verbinding weet te leggen -- met mensen, bedrijven en instellingen -- en zo inkomsten weet te genereren, een belangrijk criterium zijn. Als bij culturele uitingen geen sprake is van bredere maatschappelijke betekenis en waardering, als er geen of weinig mensen op afkomen, dan heeft de overheid in de ogen van mijn fractie geen rol.

Voor het overige hebben ook gemeenten en provincies een belangrijke taak in het ondersteunen van bijvoorbeeld de amateurkunstbeoefening, lokaal en regionaal erfgoed en cultuureducatie. Zij moeten zorg dragen voor de infrastructuur en lokale of regionale gezelschappen en evenementen steunen. Daartoe moeten decentrale overheden dan wel gefaciliteerd worden. Barrières in regelgeving moeten, indien gesignaleerd, worden geslecht. Samenwerking met decentrale overheden is ons inziens dan ook cruciaal om een goed aanbod te faciliteren of in stand te houden.

De particuliere sector -- de markt en burgers, individueel of georganiseerd -- zou wat ons betreft een nog grotere rol kunnen nemen. Dat geldt zeker voor het thema innovatie. Uiteraard moet de overheid de particuliere sector in dezen maximaal faciliteren, fiscaal en anderszins, maar ook door waardering te doen blijken, zowel voor de sector als voor de vele mensen die hier plezier, erkenning en voldoening in vinden.

En tot slot dank en waardering voor de vele vrijwilligers, want zonder de inzet van maatschappelijke organisaties, vriendenverenigingen, vrijwilligers en betrokken ouders zouden veel culturele activiteiten niet mogelijk zijn.

*N

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Voorzitter. Onder het kabinet-Rutte I is gestart met omvangrijke bezuinigingen op cultuur. Inmiddels is er stevig gekort op de amateurkunst, cultuureducatie, archieven, architectuur, stedenbouw, beeldende kunst, vormgeving, dans, film, landschapsarchitectuur, letteren, bibliotheken, media, monumenten, archeologie, musea, muziek, muziektheater en theater. Geen sector werd ontzien, zo viel de PvdA-fractie op. Ik spreek hier overigens ook namens de fractie van de Partij voor de Dieren.

Daar kwam nog iets bij. Als we het in Nederland over cultuur hadden, ging het overwegend over de hoeveelheid geld en over het verdelingsmechanisme: wat moet de overheid doen en wat moet zij laten? Het ging minder over inhoud en meer over procedures. Het vierjarig plannencircus waar in 2009 van werd afgestapt, kwam eigenlijk weer centraal te staan. Dat leidde tot bureaucratie en administratieve lasten voor de instellingen. Voor de meeste van hen is juist een meerjarig perspectief nodig op basis van een beleidsrijke begroting en het afleggen van verantwoording.

Er was een gecompliceerde verhouding ontstaan tussen centrale en decentrale bevoegdheden, verantwoordelijkheden en besluitvorming. Hierbij zijn een aantal jaren geleden op diverse terreinen privatiserings- en zelfstandigingsoperaties in gang gezet. Die beweging van overheid naar markt duurt nog voort. De druk op het bedrijfsleven neemt toe, terwijl men ook daar met de economische crisis te kampen heeft. Zelden ging het meer over fundamentele vragen. De pragmatiek van de bezuinigingen overheerste en de vraag wat de rol is van cultuur in onze samenleving kwam eigenlijk nauwelijks aan de orde. Niet alleen de omvang van de bezuinigingen was ongekend. Ook het tempo waarin die werden doorgevoerd, heeft tot veel verontwaardiging en maatschappelijke onrust geleid.

Sinds vorig jaar lijkt er een nieuw windje te waaien. Een constructieve dialoog met de sector kwam op gang, er kwam 5 miljoen terug voor de cultuurkaart, 2 miljoen voor de musea en binnenkort wellicht nog iets voor de internationale promotie van jonge kunstenaars. Dat is bij elkaar

weliswaar nog lang niet de 200 miljoen die het vorige kabinet bezuinigde, maar het begin is er.

We hebben echter ook nu weer te maken met bezuinigingen op cultuur. Met ingang van dit jaar wordt het cultuurbudget gekort met 25%. Het kader lijkt daarmee vast te liggen. Het aandeel van de markt moet steeds substantiëler worden. De kosten voor cultuur kunnen echter niet alleen worden gedragen door de markt. Dat is voor zover mij bekend ook nooit zo geweest in de geschiedenis. Wat is aan de overheid en wat kan worden overgelaten aan de markt, is de vraag die zich opdringt. Waar ligt de grens? Wat is de visie op cultuur van deze regering en hoe en op welke wijze wenst zij conform die visie verder invulling geven aan cultuur? Wat is de waarde van cultuur voor deze regering en hoe wordt daarbij gekeken naar de publieke rol? Hoe zit het met de verhouding lokaal, provinciaal en nationaal, waar de vorige spreekster al over sprak? Ik hoor graag concrete antwoorden van de minister, zodat de PvdA-fractie het kader kan begrijpen van waaruit de regering denkt.

Voor de fractie van de PvdA betekent cultuur verheffing en zijn in de betekenis van en de visie op cultuur vier elementen van doorslaggevend belang. Ik zal ze noemen. Het eerste element betreft het vermogen van cultuur om het menselijk bestaan naar ethische en esthetische maatstaven van commentaar te voorzien. Het tweede is de betekenis van cultuureducatie voor de persoonlijke ontwikkeling van het individu. Ik heb het dan over de rol die cultuur speelt bij de coördinatie van het emotionele en cognitieve deel van onze hersenen, dit mede in het licht van de ambitie van Nederland om tot de top 5 van kennislanden van de wereld te behoren. Wat vraagt dit aan creatieve vermogens? Het derde element is de maatschappelijke betekenis van cultuur. Ik doel daarbij op het creëren van sociale cohesie. Bijvoorbeeld muziek kan in een veranderende wereld bijdragen aan wederzijds begrip en respect. Ook is het van belang dat ons cultureel erfgoed wordt overgedragen in verband met de continuïteit en de oriëntatie. Hiernaast is ook culturele identiteit in een samenleving van belang. Ook minderheidsgroepen in een samenleving hebben het recht op het beleven van hun culturele identiteit via cultuuruitingen. Het vierde element is, last but not least, de economische en internationale betekenis van onze cultuur.

De fractie van de PvdA wil, net als die van de Partij voor de Dieren, in vervolg op de zojuist door mij gestelde vragen graag weten of de vier elementen die ik zojuist noemde door de regering worden onderschreven en worden onderkend. Maken deze elementen deel uit van de cultuurvisie van de regering? Graag een concrete reactie op dit punt.

Met deze vier elementen in het achterhoofd, heb ik enkele concrete vragen. Hoe blijven cultuurvoorzieningen toegankelijk voor een breed publiek? Op welke wijze denkt de regering de noodzakelijke basisinfrastructuur in stand te houden? Welke waarde wordt gehecht aan cultuureducatie en op welke wijze wordt daar

adequaat en effectief invulling aan gegeven? Hoe bewaakt de overheid de kwaliteit van cultuur? Heeft cultuur een economische waarde voor ons land en willen we internationaal mee blijven tellen? Ik hoor graag een reactie op deze vragen, die ik in het vervolg van mijn inbreng later zal toelichten.

Ik start mijn toelichting met een cri de coeur. Hoe houden mensen met een smalle beurs vandaag de dag nog toegang tot cultuurvoorzieningen? De PvdA is van mening dat de toegang tot cultuurvoorzieningen niet belemmerd mag worden door hoge drempels van financiële of andere aard. RTL Nieuws Facts meldde ons onlangs dat cultuur in juni 2013 2,4% duurder was dan vorig jaar en 0,2% duurder dan in mei 2013. Het ING Economisch Bureau meldde vorig jaar al dat een kaartje voor een bezoek aan musea, concerten en theater in de afgelopen tien jaar 50% duurder is geworden, terwijl de totale inflatie in die periode 19% was. In die index is de prijsontwikkeling van de entreekosten voor musea, concerten en theater al meegenomen. Mijn fractie ziet wat betreft de toegang tot cultuurvoorzieningen een steeds hoger wordende drempel van financiële aard. Wij vinden dat zeer verontrustend.

Ik heb ook een vraag gesteld over de noodzaak van het in stand houden van een zogenaamde basisinfrastructuur. Het gaat om de toestroom vanuit de basis naar de top. Er is geen top zonder basis en daarmee is een brede onderkant van de piramide volgens ons essentieel. Met het investeren in topinstellingen alleen is er op de langere termijn onvoldoende aanwas.

De heer **Van Boxtel** (D66): U had het niet over de toegenomen kosten van kaartjes. Is de PvdA-fractie in de Senaat niet met terugwerkende kracht blij dat een aantal andere partijen bij het Lenteakkoord heeft voorkomen dat de btw voor deze sector werd verhoogd? Het zou wel dienstig zijn als u degenen die hebben voorkomen dat kaartjes onevenredig veel duurder zouden worden, complimenteert.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik begrijp dat mijn collega graag complimenten krijgt. In mijn betoog heb ik aangegeven dat er in de afgelopen jaren enorm is bezuinigd op cultuur en dat dat neerdaalt in een steeds hoger wordende financiële drempel. Ik heb echter ook aangegeven dat ik met het aantreden van deze minister lichtpuntjes zie en dat ik uitkijk naar de zaken die zich verder zullen gaan ontwikkelen. Collega Van Boxtel vraagt of ik met terugwerkende kracht niet anders kan kijken naar de zaken die in het Lenteakkoord voorlagen. Dat vind ik terugkijken, en ik kijk liever vooruit. Ik neem deze punten liever mee in mijn betoog.

Ik was gebleven bij de basisinfrastructuur. Een brede onderkant van de piramide is essentieel. Het investeren in topinstellingen alleen is op de langere termijn onvoldoende. Door het niet langer financieren van productiehuizen en postacademische instellingen loopt de ontwikkeling van jonge professionals averij op. Daarnaast dient de beoefening van amateurs te worden bevorderd, omdat het vaak begint bij bijvoorbeeld de harmonievereniging in de buurt. Daar wordt ook

talent ontdekt dat weer door kan stromen naar kunstvakonderwijs. Daarnaast kweekt amateurbeoefening van kunst belangstelling voor topkunst. Het publiek volgt een route waarin zij gebruikmaakt van cultuur. Vaak begint het ook op school. Net zoals topsport niet kan zonder breedtesport, heeft ook kunst die brede basis nodig om het hoge niveau van kunstbeoefening dat in Nederland bestaat zo hoog te houden. Hoewel het Rijk de basisinfrastructuur grotendeels financiert, is de gedachte dat de talentontwikkeling behoort tot de basisinfrastructuur kennelijk verlaten. Daarmee wordt de keten doorbroken en valt het zogenaamde kleine en middelgrote aanbod uit.

Ik kom als derde bij de rol van de cultuureducatie. Dat speelt volgens de Partij van de Arbeid een cruciale rol, omdat kinderen al op heel jonge leeftijd bereikt kunnen worden en bestaande scheidslijnen in de samenleving worden doorbroken. Deelname aan culturele activiteiten, net als sport, draagt bij aan "inclusiviteit" en sociale cohesie. Onder kinderen die in hun jeugd kennis hebben gemaakt met kunst en cultuur zie je op latere leeftijd dan ook veel meer belangstelling voor voorstellingen, musea et cetera. Er worden culturele en creatieve competenties ontwikkeld die belangrijk zijn voor participatie later. Er wordt een brede basis geschapen die nodig is voor een sterke top. Topkunst kan niet zonder cultuureducatie en Nederland heeft hierin een naam hoog te houden. Er kan werkelijk een culturele bodem worden gelegd rond een gemeenschappelijk gedefinieerde inhoud.

Mevrouw **Gerken** (SP): Wat verstaat u nu precies onder cultuureducatie? Is dat wat u betreft het in contact brengen van de jeugd met alle kunst- en cultuuruitingen die er zijn? Of gaat het om de werkelijke kunst- en cultuureducatie van de jeugd zelf?

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik dank de geachte afgevaardigde voor deze vraag, want dat geeft mij de mogelijkheid om het te verduidelijken. Ik doel eigenlijk op beide. Aan de ene kant zie ik heel duidelijk, ook in mijn eigen gemeente Naarden, waarvan ik zoals u weet burgemeester ben, dat het belangrijk is om kinderen vroegtijdig via de school in contact te brengen met kunst en cultuur. We zien dat steeds minder worden, omdat de gemeentelijke budgetten steeds kleiner worden. Aan de andere kant zien we het liefst dat kinderen met hun ouders ook buiten school in contact komen met kunst en cultuur. Met name het laatste heb ik in het eerste punt getackeld. Je ziet dat de toegang tot kunst en cultuur voor ouders steeds moeilijker wordt. Daarover uit ik mijn zorg.

Mevrouw **Gerken** (SP): De minister stelt voor om het ckv-onderwijs in het vo te behouden, maar dat zie ik niet terug in het basisonderwijs. We weten dat daar de creatieve vakken nagenoeg zijn verdwenen: er zijn geen vakmensen meer aanwezig om dat vak te geven. Volgens mij wordt daar de basis gelegd. Bent u er voorstander van dat we het

kunstonderwijs weer terugbrengen in het basisonderwijs?

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Daar zou ik zeker voorstander van zijn. Ik weet echter ook vanuit de praktijk hoe lastig dat is, in deze periode van bezuinigingen. Ik ben al blij dat dat onderwijs overleefd is gebleven op de plaatsen die u noemt. Gemeenten hebben te maken met teruglopende budgetten. Een van de zaken die dan sneuvelen, helaas ook op de scholen in Naarden, is het cultuuronderwijs. We zijn het er niet over oneens dat dat onderwijs nodig is, maar we bevinden ons in een tijdperk waarin we moeten kijken wat we kunnen doen. Het zou wenselijk zijn om het te doen, maar ik weet hoe lastig dat is, gezien de bezuinigingen.

Cruciaal is een effectieve inbedding van kunstzinnige vorming in het reguliere onderwijs, naast de nodige mogelijkheden buiten schooltijd. In een doorlopend cultuureducatief programma van basisschool tot en met voortgezet onderwijs kunnen de volgende belangrijke elementen aan bod komen: overdracht van erfgoed in brede zin, inclusief de podiumkunsten, en ontwikkeling van de hedendaagse kunst en persoonlijke ontwikkeling. Diepte-investeringen zijn daarom nodig om kunstonderwijs, waaronder muziekonderwijs, tot een vast onderdeel van het schoolcurriculum te maken. Scholen ontvangen per leerling als ik het goed heb een bedrag van €10,90 om initiatieven te kunnen ontplooiën op het gebied van de cultuureducatie en dat is goed. Deze minister hield tijdens de conferentie op 13 juni een toespraak over cultuureducatie met kwaliteit die mij en anderen inspireerde. Zij vertelde daarin dat goed cultuuronderwijs een "startkwalificatie" biedt voor een inspirerend, betekenisvol en succesvol leven en dat het haar doel is dat alle kinderen zo'n startkwalificatie mee krijgen. Met deze woorden van de minister in gedachten zijn er grote zorgen over de talentontwikkeling die ook buiten school dient plaats te vinden in jeugdtheaterscholen, muziekscholen et cetera.

De gevolgen van de bezuinigingen zijn duidelijk merkbaar in gemeenten. Gemeenten bezuinigen dit jaar 35 miljoen op kunstinstellingen en musea. Dat blijkt uit cijfers die het CBS 16 september jl. bekendmaakte. In 2013 geven gemeenten volgens hun begrotingen 996 miljoen uit aan de kunstinstellingen en musea, wat 3,4% minder is dan in 2012. Deze bezuinigingen komen boven op de landelijke bezuinigingen, die met het nieuwe kunstenplan per 1 januari van dit jaar ingingen. Ik gaf het al eerder aan: vanaf 2013 bezuinigt het Rijk jaarlijks 200 miljoen euro op kunstinstellingen en musea. In totaal geven de gemeenten in 2013 nog 1,65 miljard uit aan kunst en cultuur, bibliotheken en vormingswerk. Dat is 3,7% minder dan in 2012, met alle gevolgen van dien. Het aantal muziekscholen in Nederland bijvoorbeeld daalt heel snel. Gemeenten stoppen de subsidie en zonder kunnen de muziekscholen gewoon niet overleven. De afgelopen twee jaar zijn er zo'n 35 gesloten van de 200 en over een jaar zullen er volgens de branchevereniging nog eens

twintig dicht moeten. Hetzelfde geldt voor vele kleinere musea, creativiteitscentra en amateurorkesten; ook zij hebben in de afgelopen periode in veel gevallen de deuren moeten sluiten of zijn voornemens ermee op te houden.

De functie van cultuur in de samenleving wordt in de gemeenten het hardst geraakt en steeds minder mensen worden daardoor in hun dagelijkse leefomgeving geprikkeld in hun creativiteit. Hoe te bevorderen dat ook buiten school kinderen breed in contact komen met cultuur? Hoe te bevorderen dat muziekscholen samenwerken met basisscholen? Het overlaten aan de gemeenten, die -- ik gaf het net ook al even aan -- kampen met flinke bezuinigingen, is niet reëel. Er zijn best krachtige initiatieven op dit gebied: Ieder Kind een Instrument, NedPhO GO!, het Leerorkest en initiatieven van instellingen zoals Het Concertgebouw. Hare Koninklijke Hoogheid koningin Máxima nam het initiatief om te komen tot Orkest in de Klas. Zij lanceerde vanuit het Oranjefonds het landelijke programma Kinderen Maken Muziek, dat duizenden kinderen bereikt. De kennismaking met muziekonderwijs op jonge leeftijd is, daar waar het klassieke muziek betreft, ook nog eens van bijzonder belang in de internationale context. De positie van Nederland op dat gebied willen we behouden.

Wat doet de overheid? Worden bestaande initiatieven uit de samenleving door de overheid beloond? Er is geen algemeen recept voorhanden. Iedere keer is er weer een unieke opgave voor instellingen, gemeenten, provincie, de overheid en de markt om elkaar te vinden. Het is uiteindelijk een resultaat van slim afstemmen, omdat elke partij voor zich de begroting sluitend dient te krijgen. Telkens weer is het een zoeken naar het creëren van win-winsituaties. Dat betekent dat best practices aandacht verdienen en beloond moeten worden, zodat zij als voorbeelden kunnen dienen voor anderen. In welke mate telt het zelf nemen van effectieve initiatieven mee in de beoordeling van subsidieaanvragen? In dit verband heb ik gehoord van extra bedragen en reparatiebedragen. Is het de regering bekend wat hiermee wordt bedoeld? Wanneer is dit aan de orde? Welke omvang hebben deze bedragen en in welke specifieke gevallen wordt er extra geld toegekend? Medio juni schreef de minister een brief aan de Tweede Kamer met daarin haar plannen voor het cultuurbeleid in de komende jaren. Cultuureducatie heeft daarin gelukkig een belangrijke plek. Gezien het akkoord met wethouders en gedeputeerden van cultuur en onderwijs van een groot aantal steden en provincies is te verwachten dat dit vruchten zal afwerpen. De minister heeft hierin een hoop energie gestoken. Voor een periode van tien jaar zijn er afspraken gemaakt over tijd, geld en faciliteiten. De nieuwe afspraken dalen ook neer bij provincies en gemeenten. De vraag is of deze afspraken niet nu alweer meteen onder druk komen te staan. Bewaakt de minister dat? Heeft ze daarover nog contact met de gemeenten? Ik ben benieuwd of de gemaakte afspraken onder het huidige gesternte nog standhouden.

De ontwikkeling van goede curricula en de opleiding van onderwijzers en leraren moet serieus worden genomen. Welke plannen zijn er om met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap te komen tot de ontwikkeling van goede curricula? Wat wordt er gedaan om de kwaliteit van leraren en onderwijzers te bevorderen? Hoe en wanneer wordt met de uitvoering van de plannen gestart? Bevordert de regering dat er duidelijk omschreven doelen zijn op het gebied van cultuureducatie op scholen? De veel gehoorde benadering dat kunst een aardig expressievak is, moet verstommen en plaatsmaken voor de opvatting dat het opdoen van creatieve vaardigheden via kunstvakken voor leerlingen essentieel is, net als rekenen en taal. Hecht de regering aan onderzoek op het gebied van de cultuureducatie? Immers, op grond van monitoring kan de kwaliteit door de overheid mede worden bewaakt. Ik krijg graag een reactie, met name op dit laatste punt.

Mijn vierde punt betreft de bewaking van de kwaliteit. Volgens de fracties van de PvdA en de Partij voor de Dieren is het een verantwoordelijkheid van de overheid om de kwaliteit in de cultuursector te borgen. De kwaliteit kan alleen maar omlaaggaan bij verdere bezuinigingen. Het moet niet alleen gaan om de mainstream. Dialoog en debat moeten behouden blijven. Hoe kijkt de regering aan tegen het begrip "kwaliteit"?

Ten vijfde vraag ik nadrukkelijk aandacht voor de economische en internationale waarde van cultuur. Als publiek naar cultuurvoorzieningen komt, dan betekent dat ook omzet en werkgelegenheid voor het mkb. Ik noem bijvoorbeeld de restaurants, bars et cetera, die het avondje uit completeren. In het buitenland heeft Nederland bovendien op het gebied van cultuur een naam hoog te houden. Nederlandse instellingen behoren tot de beste in de wereld. Ik krijg graag een visie van de regering op de economische waarde van cultuur. De creatieve industrie is een belangrijke motor van de economie. Zij kent veel zzp'ers en mkb-bedrijven. Op welke wijze is er contact tussen de ministeries van Economische Zaken en Buitenlandse Zaken om dit bij elkaar te brengen? Krijgen we een doortimmerd meerjarenbeleidsplan met speerpunten? Kortom: wat doet de regering om de positie van Nederland in de wereld te behouden op het gebied van mode, design, architectuur, ballet, muziek en topkunst?

In deze moeilijke economische tijd komt cultuur steeds meer onder financiële druk te staan. We hadden het er al even over. Wat kan de overheid doen bij financiële nood? Kan de overheid helpen bij het aanboren van geldbronnen? Hoe zou de overheid kunnen stimuleren dat er meer initiatieven komen op het gebied van crowdfunding? Het gaat dus niet om het geven van geld, maar om het helpen organiseren dat het benodigde geld er komt.

Ik rond af. De Partij van de Arbeid en de Partij voor de Dieren vinden het noodzakelijk dat cultuur ondanks de bezuinigingen stevig overeind blijft in Nederland. Cultuur heeft een essentiële

functie in onze samenleving en heeft de toekomst, ook op basis van het fundamentele recht van ieder mens op cultuur, culturele identiteit en deelname aan het openbare culturele leven. We hebben gezien dat er onder deze minister lichtpuntjes zijn. Aan de andere kant moet zij ook bezuinigingen uitvoeren. Gelet op die positie van haar, kijken we uit naar de antwoorden van de regering.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Mevrouw de voorzitter. Een volk zonder besef van de waarde van zijn eigen cultuur is gedoemd tot verval. Deze stelling impliceert onmiddellijk dat cultuurbeleid, evenals wetenschapsbeleid, dat daarmee nauw verwant is, hoog op de agenda van ieder kabinet dient te staan. Daarbij gaat het niet alleen om mooie woorden, maar vooral om daden.

Ter voorbereiding van dit debat heb ik onder meer kennisgenomen van de recentste stukken over cultuurbeleid, namelijk een document van het ministerie van 10 juni 2013 getiteld "Museumbrief. Samen werken, samen sterker", en een ministeriële brief aan de Tweede Kamer van 13 juni 2013 onder de titel "Cultuur beweegt. De betekenis van cultuur in een veranderende samenleving". In beide stukken wordt in gloedvolle bewoordingen de waarde van cultuur beschreven. Interessant is de bewering van de minister dat haar beleid gestoeld is op sociale en liberale principes. Dat klinkt mooi, en tegelijk ook enigszins opportunistisch als je deel uitmaakt van een kabinet van VVD en Partij van de Arbeid. In elk geval is bij het voorgestelde beleid een hoofdrol weggelegd voor de boekhouder. Immers, de rode draad in beide documenten is toch vooral de voortgaande bezuinigingsdrift. Na het ruineuze beleid van staatssecretaris Halbe Zijlstra onder Rutte I, waarbij vooral de podiumkunsten getroffen werden, biedt deze minister meer begrip, maar helaas even weinig financieel houvast voor de sector.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik wil de heer De Lange direct bij aanvang van zijn betoog graag een vraag stellen. Ik vind het heel herkenbaar wat hij aangeeft wat betreft de bezuinigingen. Ik gaf in mijn betoog echter aan dat er ook lichtpuntjes zijn. Heeft de heer De Lange die ook kunnen waarnemen? Ik ben daar benieuwd naar.

De heer **De Lange** (OSF): Ik zie inderdaad bepaalde lichtpuntjes. Mevrouw Sylvester zal die echter in het vervolg van mijn betoog moeten afwachten.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik kijk naar de lichtpuntjes uit. Ik wacht het even af.

De heer **De Lange** (OSF): Dat doen we allemaal, denk ik. Ik zal er inderdaad enigszins op ingaan.

Officiële documenten zijn dikwijls het interessantst door wat er níét in staat. De genoemde stukken vormen daarop geen uitzondering. Ik wil beginnen met een beschouwing

over juist niet genoemde punten. Naar de mening van mijn fractie liggen daar namelijk fundamentele problemen, die allereerst onder ogen gezien moeten worden.

Allereerst kan worden vastgesteld dat cultuur en wetenschappelijk onderzoek en onderwijs nauw met elkaar verwant zijn. Op beide terreinen is creativiteit de sleutel tot succes en is de noodzaak groot om creatieve gemotiveerde jonge mensen aan te trekken. Wetenschappelijk onderzoek in met name de bètasfeer kan een bron van werkelijke innovatie zijn, tenminste als aan de juiste voorwaarden is voldaan. Laat ik kort stellen dat fundamentele doorbraken zelden of nooit tot stand komen op het planningbord van researchdirecteuren aan universiteiten of bij ondernemingen. Doorbraken in de wetenschap zijn vrijwel altijd het resultaat van individuele creativiteit. Enige tijd geleden heb ik als fysicus in de politiek een voordracht mogen geven voor eerstejaarsstudenten in de natuurwetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij hebben meer oog voor de echte bronnen van innovatie dan de huidige regering. Fundamenteel onderzoek los van industriële belangen is een absolute noodzaak, en niet een topsectorenbeleid, dat in bijvoorbeeld Japan allang weer verlaten is. Waarom? Omdat het de dood in de pot betekende voor het op termijn veel belangrijker fundamentele onderzoek. Wat te weinig beseft wordt, is dat de tijdshorizon van fundamenteel onderzoek een heel andere is dan die van industriële toepassingen. Ik heb zelf tijdens een maandenlang verblijf in Japan het voorrecht gehad de toenmalige koerswijziging met mijn eigen ervaring te helpen bevorderen. Ook creatieve doorbraken binnen de cultuursector zijn nooit het resultaat van uitgesponnen discussies in commissies en hun ongetwijfeld doorwrochte rapporten, maar hebben alles te maken met individualiteit en motivatie. Juist die eigenschappen kunnen alleen gedijen in een samenleving waarin kennis en belangstelling voor cultuur en wetenschap breed aanwezig en eigenlijk vanzelfsprekend zijn. Is dat het geval in Nederland?

Liefde voor cultuur en wetenschap ontstaat niet zomaar en niet vanzelf. Er moet een voedingsbodem voor gecreëerd worden die zorgvuldig tot stand gebracht en vervolgens onderhouden wordt. Je moet bij de jeugd beginnen en daarbij is zowel de rol van onderwijs als ook van de media van doorslaggevend belang. Daar wordt de basis gelegd voor een besef van de waarde van de eigen cultuur, en wordt tegenwicht geboden aan een doorgeslagen cultuurrelativisme. In het onderwijs in ons land is helaas weinig sprake van het bijbrengen van liefde voor cultuur en wetenschap aan onze jongere generaties. In die zin zijn stappen van de minister naar verplichte cultuureducatie principieel zinnig, hoewel de feitelijke invulling nog onduidelijk is. Dit is een van de lichtpuntjes waarnaar mevrouw Sylvester vroeg. De vrijheid van onderwijs zou op dit punt wel eens een obstakel kunnen zijn.

Als de media in Nederland ergens in uitmunten, dan is het helaas in de zeer geringe aandacht die besteed wordt aan cultuur en

natuurwetenschap. Naar mijn mening schieten de landelijke pers en de publieke omroep op dit punt schromelijk tekort. Met name de publieke omroep lijkt zich te kenmerken door nepotisme en het bevorderen van infantiliteit. Van moeilijke dingen krijg je immers maar hoofdpijn, en cool zijn ze al zeker niet. Wat opvalt is dat in landen als Frankrijk en Engeland onder brede lagen van de bevolking kennis van de eigen geschiedenis en bevordering van de eigen cultuur en wetenschap in de geschreven pers en op televisie veel beter uit de verf komen dan in Nederland het geval is. Het is aannemelijk dat die aanpak een belangrijke reden is waarom cultuur en wetenschap daar, veel meer dan helaas in Nederland het geval is, de eigen jeugd motiveren. Daar valt naar mijn stellige overtuiging veel te leren en veel te winnen. Graag hoor ik de reactie van de minister op mijn cri du coeur op deze punten.

Nu naar zaken die wél in beide documenten staan. Helaas schijnt de overheid steeds meer het eigen gelijk te moeten onderbouwen met een woorddiarree waarin vooral het voorvoegsel "top" overdadig vaak voorkomt. Als we spreken over "top", dan spreken we, als we tenminste een normale definitie aanhouden, over maximaal zo'n 1% van alle gevallen. Maar als onze eigen overheid met grote hardnekkigheid dergelijke woordinflatie stimuleert, is dat toch vooral om het eigen failliete beleid te maskeren. De overheid zou aan geloofwaardigheid winnen door zichzelf minder vaak te overschreeuwen.

Ook het cultuurbeleid ontkomt niet aan de decentralisatiedrift van het huidige kabinet. Het beleid dichter naar de burger brengen, heet het dan. Waar men het vervolgens niet over heeft is of men decentraal in met name de kleine gemeenten die het beleid moeten uitvoeren wel de competentie daartoe heeft en de bijbehorende middelen van de rijksoverheid ontvangt. In de gemeente Waterland waar ik woon, heeft het gemeentebestuur besloten zeer goed functionerende bibliotheken te sluiten en te vervangen door een soort commerciële boekenbus. Vreest de minister niet net als ik dat dergelijk "cultuurbeleid" -- ik zet het bewust tussen aanhalingstekens -- in dit geval uit de koker van de plaatselijke VVD, precies is wat we niet moeten hebben? De vraag rijst anderzijds of men bij het proces van decentralisatie de gemeenten wel serieus neemt en niet hun bewegingsvrijheid belemmert door nieuwe regelgeving. De VNG heeft wat het museumbeleid betreft grote kritiek. Zij stelt en ik citeer: "Gemeenten herijken in deze tijd van bezuinigingen hun beleid. Dit kan leiden tot sluiting van musea of afstoting van museale objecten en collecties in gemeentelijk bezit. De VNG heeft al decennia een richtlijn hoe lokale overheden daarbij moeten handelen. Deze richtlijn wordt veel toegepast. De minister blijkt echter geen vertrouwen te hebben in deze gemeentelijke autonomie. Want zij wil gemeenten wettelijk verplichten om bij een beoogde afstoting advies in te winnen van een landelijke commissie. Ze laat echter na te vermelden wat haar financiële garanties zijn als deze commissie adviseert om objecten of collecties die van landelijk belang zijn in

het publieke domein te houden." Graag verneem ik de reactie van de minister op het hier geschetste dilemma, want dat is het.

Decentralisatie kan meer ongewenste gevolgen hebben. Zo bestaan er bij de Stichting Heemschut ernstige zorgen omtrent toezicht op en handhaving van de Monumentenwet 1988. Gemeenten moeten fors bezuinigen. Dit gaat ten koste van monumentenambtenaren, monumentencommissies, subsidies et cetera. Gemeenten kunnen eigenlijk alle taken die op hen afkomen niet goed aan. Ook is het resultaat heel erg afhankelijk van waar gemeenten hun prioriteiten leggen. Soms wordt daarbij ook de wet overtreden. Er is bijvoorbeeld in een aantal plaatsen in Nederland geen wettelijk verplichte erfgoedverordening. Monumentencommissies functioneren soms niet of hebben onvoldoende leden met deskundigheid in de monumentenzorg. Tevens worden niet altijd aanvragen voor een omgevingsvergunning voorgelegd aan een onafhankelijke monumentencommissie. Een en ander is ook opgetekend in het rapport "Erfgoed in goede handen?" dat begin 2013 door de Erfgoedinspectie is uitgebracht.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik begrijp het dilemma dat collega De Lange schetst wat betreft de gemeentelijke autonomie. Hoe meer je decentraliseert en bij de gemeenten legt, hoe meer risico je hebt -- als je het zo wilt noemen -- dat er verschillend beleid komt. Wat ik niet begrijp, is wat de heer De Lange daar zelf van vindt. Vindt hij het goed dat er op gemeentelijk niveau ruimte ontstaat om eigen beleid te ontwikkelen? Hij is ook kritisch over de regels die de minister daar vervolgens nog weer op legt. Vindt hij het juist slecht dat gemeenten zelf beleid kunnen ontwikkelen? Vindt hij dat het in alle gemeenten hetzelfde zou moeten zijn? Kan hij daar wat duidelijker over zijn?

De heer **De Lange** (OSF): Ja. De heer Ganzevoort legt mij in zijn eigen woorden het dilemma voor dat ik zojuist geschetst heb en noemt de witte en de zwarte oplossing, namelijk of je volledig tegen decentralisatie moet zijn of juist ervoor. Ik denk dat, zoals gebruikelijk, de kerk in het midden staat. Een zekere mate van decentralisatie kan wel degelijk zinvol zijn, maar alleen -- ik heb dat ook genoemd -- indien de gemeenten daartoe in staat gesteld worden en de tijd krijgen zich competenties eigen te maken om dat daadwerkelijk goed te doen en anderzijds alleen als de rijksoverheid die decentralisatie niet uitsluitend ziet als een methode tot bezuiniging, maar de decentralisatie helpt te bevorderen door de noodzakelijke budgetten beschikbaar te stellen. Op die beide punten wringt het wat mij betreft. Ik zie voor mijn ogen gebeuren dat decentralisatie in de richting van grote gemeenten kan werken en inderdaad de potentie heeft dingen dichterbij de burger te brengen. Tegelijkertijd zie ik dat in kleine gemeenten -- ik woon zelf in een kleine gemeente -- de neiging van zaken om grondig uit de hand te lopen heel erg groot is. Als we dat dilemma niet onderkennen en als we op de plaatsen waar hulp nodig is die hulp

niet geven, dan vrees ik dat decentralisatie in belangrijke mate haar doel voorbij gaat schieten. Dat zou mijn iets langere antwoord zijn.

Ik ga terug naar mijn tekst en naar het rapport van de Erfgoedinspectie. Curieus genoeg reageert de minister door de Erfgoedinspectie, die dit soort zaken aan de kaak stelde, op te heffen. De Wet generiek toezicht legt nu deze taken neer bij de provincie. Hierdoor kan de minister niet meer direct invloed uitoefenen op de kwaliteit van het erfgoedbestel. Ze denkt wel aan een bestuurlijke boete. Helaas bestaat er geen onafhankelijke organisatie die sancties kan opleggen of bestuurders op hun gedrag kan aanspreken. De minister draagt alleen de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed op gemeenten voor te lichten met brochures en scholing, en gelooft ook in certificering door de beroepsgroep zelf. Naar de mening van mijn fractie is dit spelen met vuur. Graag horen we de mening van de minister op dit punt.

Ten slotte wil ik de aandacht vestigen op een aantal onderwerpen op het terrein van de erfgoedzorg die onder verschillende ministeries vallen. Zeker als het gaat om dossiers waarbij Economische Zaken met zijn financiële predispositie het voortouw heeft, is het risico dat zo'n onderwerp tussen wal en schip valt niet verwaarloosbaar. Bij het beleid omtrent cultureel erfgoed gaat het leeuwendeel van het budget naar restauratie en instandhouding van monumenten. Dit budget is klein vergeleken met dat voor natuurbeheer. In 2006 is een nieuwe regeling van start gegaan. De eerste drie jaar was er sprake van ondervraag: er bleef budget over. In 2009 werd het budget voor het eerst volledig benut, en in 2010 en 2011 was er overvraag. In 2011 moest zelfs 80% van de aanvragen worden afgewezen. Vanuit het veld en vanuit de Tweede Kamer was er veel kritiek op deze gang van zaken. Sindsdien is de regeling aangepast.

De **voorzitter**: Mijnheer De Lange, hoeveel tijd hebt u nog nodig? U had zich ingeschreven voor tien minuten, maar zit inmiddels op twaalf.
**

De heer **De Lange** (OSF): Nog twee minuten.

De **voorzitter**: Oké, maar dan ook niet meer dan die twee minuten.
**

De heer **De Lange** (OSF): Ik kort dit even in.

Een recent pijnpunt is de aanwijzing van zogenaamde "professionele organisaties" (POM) door de minister. Dat zijn organisaties waar het Rijk minder gaat toetsen, omdat die vooraf een soort kwaliteitsstempel hebben gekregen. Het gaat vooral om de Stichting Oude Groninger Kerken en nog een heel aantal dat ik in verband met de tijd nu niet zal noemen. Curieus is dat de grote terreinbeherende organisaties Staatsbosbeheer, Provinciale Landschappen en Natuurmonumenten hier niet bij zitten, omdat zij niet aan de formele criteria voldoen. Ze moeten bijvoorbeeld minimaal 40%

van hun tijd besteden aan de instandhouding van monumenten. Bij grote natuurorganisaties ligt dit percentage uiteraard lager. Niettemin blijft het vreemd dat Natuurmonumenten, met beheer over 550 monumenten, en Staatsbosbeheer, met beheer over ongeveer 300 monumenten, niet zijn aangewezen. Het feit dat deze organisaties eigenlijk het label niet-professioneel opgespeld hebben gekregen, leidt tot de nodige irritatie. Wat gaat de minister ondernemen om dit probleem aan te pakken?

Een lastig onderwerp bij ons cultureel erfgoed is de archeologie. Decentralisatie van bevoegdheden naar gemeenten op dit zeer gespecialiseerde onderzoeksterrein is problematisch, omdat de deskundigheid op dit vlak bij veel gemeenten niet aanwezig is. Zij huren daarom adviesbureaus in -- dezelfde die vaak ook aan opgraving doen -- of nemen een archeoloog in dienst, dikwijls samen met andere gemeenten, een zogenaamde "regioarcheoloog". Grotere gemeenten hebben veelal een eigen stadsarcheoloog, die twee petten op heeft: bevoegd gezag en zelf uitvoeren. Is de minister tevreden met de huidige situatie op dit gebied?

Misschien wel het lastigste onderwerp is landschap als onderdeel van ons cultureel erfgoed. Hier komen veel belanghebbenden samen en de financiële belangen van veel betrokkenen zijn enorm. Een probleem is dat de verwevenheid van de beleidsterreinen erfgoed, natuur en landschap groot is. Natuurbeleid gaat ook altijd over cultuurhistorie en landschap, en erfgoedbeleid gaat ook altijd over landschap en natuur. Tot aan 1982 waren deze zachte waarden ondergebracht in één ministerie (CRM), maar sinds die tijd zijn ze uit elkaar gegroeid. Graag verneemt mijn fractie welke activiteiten de minister ontplooit om samen met staatssecretaris Dijkema van EZ tot een afgestemd beleid te komen.

Voor natuurbeleid en de Natuurwet die in voorbereiding is, gelden vergelijkbare overwegingen. Bij het nieuwe natuurbeleid wordt de groene omgevingswaarde centraal gesteld, maar er zijn ook cultuurhistorische waarden in het geding. Voor een beleid dat aan alle van belang zijnde facetten recht doet, dunkt het mijn fractie dat een nauwe samenwerking en afstemming op het punt van de Natuurwet tussen de ministeries van EZ en OCW onmisbaar is. Echter, ik verneem zo hier en daar dat EZ op dit punt de deur eigenlijk dichthoudt. Graag verneem ik de visie van de minister op deze problematiek.

Ten slotte kom ik op de rol van Europa die op alle beleidsterreinen steeds dominanter wordt. Mijn fractie is overigens bepaald niet gelukkig met die ontwikkeling. Enige jaren geleden heeft Nederland de Europese landschapsconventie medeondertekend. Momenteel wordt daar vanuit het Rijk geen invulling aan gegeven en dat heeft alles te maken met de decentralisatie van het landschapsbeleid. Niettemin zou het Rijk toch de eindverantwoordelijkheid moeten behouden, al is het maar omdat de Europese Raad niet met 12 provincies zaken kan doen. Ook op dit punt krijg ik graag de reactie van de minister.

Ik dank iedereen voor de aandacht.

De **voorzitter**: Mag ik alle leden vragen om zich zo veel mogelijk te houden aan de opgegeven spreektijd?

**

*N

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Voorzitter. De VVD-fractie wil in dit debat een aantal vragen stellen en een visie voorleggen voor een liberaal cultuurbeleid. De VVD-fractie erkent het grote belang van cultuur, in zijn vele facetten. Wat betreft het subsidiebeleid vindt de fractie de ondersteuning door de overheid van bepaalde uitingen en aspecten van cultuur een goede zaak, maar wel altijd in het kader van eigen inspanningen en eigen verdiensten en dit letterlijk. Differentiatie is hier bovendien relevant, want een logische vraag is steeds wat de bewezen waarde van een bepaald aspect van cultuur is en hoe die is vast te stellen. Ik kom hierop terug.

Overigens zij vermeld dat volgens onderzoek in 2010 -- later onderzoek kon ik niet vinden -- 60% van de Nederlanders bezuinigen in de kunstensector wenste. De omvang van de professionele, gesubsidieerde kunstensector was in 2010 5,25 miljard. Het Rijk draagt hieraan 1 miljard bij. Daarna is een reductie van een kwart opgetreden, hetgeen altijd nog maar 5% van het totaal oplevert. Ik vermeld dit om de zaak in perspectief te zetten.

Mijn vragen betreffen in grote lijnen de situatie van de cultuursector na de grote ingrepen in 2012 en dit jaar. De fractie had begrip voor de bezuinigen op de subsidies aan de kunstensector, maar heeft zich ook op een aantal punten zorgen gemaakt, met name inzake kunstopleidingen. Om te beginnen wil ik namens de fractie zeggen dat onze indruk is dat veel van wat is gerealiseerd een grotendeels positieve uitwerking heeft. Veel belanghebbenden uit de cultuursector gaven al in april 2012 in een artikel in Trouw ruiterlijk toe dat het oude systeem lui maakte en afhankelijkheid van de sector van de overheid bevorderde. Hoewel er bij het hakken zeker spaanders vallen en ook zijn gevallen, is de vraag of het totaalbeeld nu inderdaad positief is. Verder vragen wij aan de minister of er zaken zijn misgegaan waardoor correctie wenselijk lijkt. Een recent overzicht over de podiumkunsten in NRC Handelsblad van 12 september is in elk geval gematigd positief. Van de 130 gezelschappen die geen of veel minder subsidie ontvangen, zijn slechts 11 groepen gestopt, maar de salarissen van musici en acteurs zijn niet best. Anderen geven voorstellingen vanuit een WW-uitkeringspositie. Daarentegen wordt meer samengewerkt en gaan diverse groepen naar het buitenland. Het beeld is dus gemengd. De vragen of het departement zelf bijhoudt hoe de bezuinigen in de kunstensector uitvallen en hoe deze worden beoordeeld, intrigeren mijn fractie. Graag krijg ik hierop een reactie van de minister. Ik voeg hieraan toe dat niet alleen de landelijke overheid, maar ook de provincies en gemeenten hun subsidiebeleid veel krappere hebben

gemaakt. Mijn fractie wil daarom graag met lof vermelden dat desondanks op lokaal niveau nog steeds enkele internationaal erkende gezelschappen en lokale smaakmakers weten te overleven.

Al bij Thorbecke, dus in het midden van de negentiende eeuw, leefde de vraag in hoeverre de overheid de kunsten zou moeten subsidiëren. Hoewel hij een groot liefhebber van de kunsten was, was Thorbecke de mening toegedaan dat de regering geen beoordelaar is van wetenschap en kunst. Thorbecke wees protectionisme af, maar stelde wel dat de overheid niet zuinig dient te zijn "waar blijkt dat men tot ontwikkeling van kunst of wetenschap hulp behoeft, maar aan te nemen dat men door ruimte van materiële hulp werken van genie bevordert: ik geloof dat de ervaring het tegendeel heeft bewezen".

We spreken dus over een lang bestaand probleem. In essentie is deze kwestie nog steeds aan de orde. Wij zijn het overigens in grote lijnen met Thorbecke eens. Wie zal dat verbazen? De vraag is nu: wat legitimeert dan wel het subsidiëren van kunst en cultuur? Hierbij zij aangetekend dat het subsidiëren door de overheid van kunsten inderdaad meer rechtvaardiging behoeft dan het geval is bij onderwerpen als defensie, veiligheid, onderwijs en zorg, zeker voor liberalen. Dit heeft vooral te maken met de beoordeling van de vragen wat tot het domein van cultuur behoort, wat kwaliteit is en wie dat vaststelt. Er wordt wel beweerd dat de kunst van een dermate hoge orde is, dat beoordeling niet past. Dit argument gaat echter voorbij aan de kwestie dat kunstuitingen pas van waarde zijn, als de maatschappij hun waarde erkent. Het kan niet zo zijn dat de kunstsector zich buiten de sfeer van waardering en betekenis mag plaatsen. De betekenis ligt immers in een gedeelde erkenning dat iets goed en waardevol is. Dit is zeker tijd- en cultuurgebonden, maar we kunnen nu eenmaal niet buiten onze eigen cultuur treden.

De heer **De Lange** (OSF): Mevrouw Dupuis zegt dat kunst maatschappelijke waardering dient te genieten. Ik denk dat er toch de nodige voorbeelden van het tegendeel zijn. Laat mij als voorbeeld het werk van Van Gogh nemen. Van Gogh is vooral bekend geworden door het feit dat zijn werk tijdens zijn leven geen enkele maatschappelijke erkenning ondervond. Zijn broer moest de boer op om de schilderijen letterlijk te slijten. Pas na zijn dood heeft Van Gogh de naam gekregen die hij nu heeft. Er was dus helemaal geen sprake van maatschappelijke erkenning. Wat doet mevrouw Dupuis met dat tegenvoorbeeld?

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Maar nu toch wel, mijnheer De Lange; ik blijf dus bij mijn statement.

De heer **De Lange** (OSF): Kennelijk moeten wij wachten tot de kunstenaar overleden is om tot die maatschappelijke waardering te komen. Dat lijkt mij toch ook curieus bij de afweging van het huidige beleid.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik ken mevrouw Dupuis als een zeer cultuurbetrokken persoon, maar deze inbreng verbaast mij enorm. Als je de

waardering centraal stelt, krijg je alleen kunst die het publiek vraagt, terwijl de kracht van kunst juist is dat deze moet verrassen en verbazen en je op een ander been moet zetten. Soms is het ook ongevraagde kunst.

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Maar dan bent u ook met een oordeel bezig, mijnheer Van Boxtel.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik plaats dat er tegenover, omdat ik vind dat u wel een heel enkelvoudige waarheid naar voren brengt, en dat ben ik van een liberale geest helemaal niet gewend.

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Ik kom er nog op terug, maar voorlopig blijf ik bij dit statement.

Voorzitter. Hiermee hangt samen dat juist kunstenaars weleens meer baat zouden kunnen hebben bij een vrije markteconomie -- het wordt dus nog erger -- gebaseerd op maatschappelijke waardering, waar de overheid dus niet aan de touwtjes trekt. Maar dit besef is, zoals blijkt, niet alom aanwezig. Integendeel. In Nederland was de kunstsector zo gewend aan subsidiëring door een welwillende en gulle overheid dat inperking van die subsidie als een soort "einde der tijden" werd gepercipieerd.

Toch is de vraag of de overige gangbare verdedigingen (naast externe economische winst) stand kunnen houden. Genoemd worden: volksverheffing, de overtuiging dat cultuur een publiek goed is dat voor iedereen toegankelijk zou moeten zijn tegen aanvaardbare kosten, het feit dat sommige vormen van kunst, zoals de podiumkunsten, door stijgende arbeidskosten onbetaalbaar zouden worden, en de al genoemde positieve externe economische effecten. Al deze legitimeringen staan volgens mijn fractie bloot aan kritiek.

Inmiddels is wel duidelijk geworden dat er vele nadelen kleven aan een situatie waarin de overheid de kunsten zwaar subsidieert. Het eerste nadeel is dat een subsidiërende overheid zichzelf impliciet in de situatie brengt dat zij bepaalt wat subsidiabele kunst is, terwijl er veel voor te zeggen is om deze kwestie aan de burgers over te laten. In Nederland is dit in zoverre anders dat de overheid de subsidietoekenning heeft gedelegeerd aan de Raad voor Cultuur. Maar dat wordt wel begeleid door een krankzinnige regeldruk, met als grote nadelen dat er sprake is van een forse bureaucratisering en dat de selectie plaatsvindt door beroepsgenoten en nog altijd niet door het publiek.

In 2012 is er een dissertatie gepubliceerd door Van Klink over kunsteconomie. De uitkomst van dit uitvoerige en indrukwekkende onderzoek is dat het Nederlandse kunstbeleid tot voor de bezuinigingen ineffectief, inefficiënt en irrationeel was. Ineffectief omdat de doelen die gesteld werden, te abstract waren of domweg niet gehaald konden worden, zoals de participatiedoelstelling. Hiervan is niets terechtgekomen.

Inefficiënt is het beleid ook; het is verworpen tot een veelkoppig bureaucratisch monster, om Pim van Klink te citeren. Hierdoor

kwamen de gesubsidieerde instellingen er minder aan toe om zich te wijden aan de kunsten, omdat er eindeloze regelgeving was, wat irrationeel is. Effectieve lobby van de kunstsector heeft ertoe geleid dat deze anomalieën lang hebben kunnen voortbestaan.

Ook in een geschrift van de Teldersstichting lezen wij commentaar op de tot voor kort in volle omvang vigerende situatie. Hierin lezen wij met instemming dat subsidies een premie zouden moeten zijn op een publiekgerichte benadering, en zouden moeten leiden tot aantoonbare kwaliteitsverhoging. Subsidie moet een aanvullend karakter hebben en niet meer de hoofdmoot van de financiering van een kunstinstelling vormen. Het verschijnsel van de open inschrijving dient ter discussie te worden gesteld.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik vermoed dat ik hetzelfde document van de Teldersstichting heb gelezen. Ik had het ook voor mij, omdat het mij buitengewoon interesseerde. Er staat ook iets in wat aansluit bij de discussie die u net had met twee collega's. De Teldersstichting zegt nadrukkelijk dat je bij de legitimering van cultuursubsidies niet te veel nadruk moet leggen op de instrumentele waarde van cultuur, maar dat de rol van de overheid gerechtvaardigd moet worden vanuit de intrinsieke waarde van kunst en cultuur. Dat lijkt mij op gespannen voet te staan met de conclusies die u nu trekt. Het zijn andere accenten, maar deze leg ik er graag naast, vanuit uw eigen achtergrond.

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Ook bij een intrinsieke waarde is er sprake van een aanname door anderen. Men ontkomt er niet aan dat er een oordeel uitgesproken moet worden. Intrinsieke waarde aan alle kunst toeschrijven is absurd. Er vindt selectie en differentiatie plaats. Het is volkomen utopisch om te denken dat kunst zichzelf demonstreert als hebbende een intrinsieke waarde.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Uiteraard, maar het gaat om het verschil tussen instrumenteel en intrinsiek. Het gaat niet om de vraag wie bepaalt. Dat is een heel ingewikkelde vraag. Daar hebben we een systeem voor. Er gaat van alles fout, maar het gaat ook weleens goed. Het gaat mij nu om de argumentatie over de legitimatie. Dan hoor ik toch meer een instrumentale benadering van de geachte afgevaardigde, dat het om maatschappelijke waarde moet gaan cetera, terwijl de Teldersstichting zegt dat je vooral moet letten op de intrinsieke waarde. Dat is een andere vorm van legitimatie.

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Ik ben toch geneigd het niet met mijn geachte collega eens te zijn. Het toeschrijven van de term "instrumentele waarde" aan wat ik beweerde, is volgens mij absoluut onjuist. Het probleem is juist dat niet a priori duidelijk is wat instrumenteel en wat intrinsiek is in het waarderen van kunsten. Het probleem ligt er en het is niet van tafel te krijgen.

Voorzitter. Het systeem dat wij hadden, creëert overspannen verwachtingen in de sector en

trekt gelukszoekers aan. Dat vormt een enorme belasting van het systeem. Het kunstonderwijs zal moeten veranderen en alleen werkelijk toptalent moeten afleveren, en niet zoals nu een groeiend leger van kansloze kunstenaars. Ook kunstenaars zelf kunnen hun positie verbeteren, bijvoorbeeld door allereerst een opleiding te kiezen waarmee geld verdiend kan worden. Vervolgens moeten er wel parttime-opleidingen in de kunsten mogelijk zijn, als men die verkiest. Er zijn vele voorbeelden van uiterst succesvolle kunstenaars die hun basisinkomen verdienen door een deeltijdbaan buiten de kunstsector, of eventueel als docent. Hun overige verdiensten kunnen zij verwerven door verkoop van hun kunstuitingen, zodat de markt (lees: andere burgers) zijn werk kan doen. Altijd is er natuurlijk ruimte voor kunstenaars die geheel onafhankelijk willen leven, maar dan zonder subsidie van de overheid. Met dit alles stemt onze fractie overigens van harte in.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik zal maar kort interrupteren, maar het leuke van de inbreng van mevrouw Dupuis is dat zij je bijna dwingt om erop te reageren. Zij is echt de belichaming van bijna utilistisch denken. Het moet allemaal economisch nut hebben. De vraag is niet hoeveel wij subsidiëren, maar of wij aan pluriformiteit hechten, of men vindt dat kunst iets toevoegt, de intrinsieke waarde waar collega Ganzevoort op wees.

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Uiteraard.

De heer **Van Boxtel** (D66): Uw hele betoog zet een lijn voort waardoor de cultuursector in Nederland de afgelopen jaren bijna in een verdomhoek is geplaatst. De felheid waarmee u dat verwoordt, daar sta ik echt van te kijken. Dat had ik misschien van de PVV verwacht, maar niet van de VVD.

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Ik kan niet anders dan bevestigen dat dat hetgeen ik hier zeg, voor mij betekent dat de VVD wel degelijk kunst waardeert. Het is absoluut duidelijk dat er nog een grote subsidiesom naar de kunst gaat. Deze ligt in de orde van grootte van 750 miljoen per jaar. Dat is werkelijk niet niets, in een situatie waarin er van het totale budget in de afgelopen jaren slechts 5% is bezuinigd. In alle andere sectoren gaat het om veel grotere bezuinigingen, dus waar hebben we het over. Dit betekent niet dat de VVD kunstbarbarij verdedigt, maar alleen dat wij erkennen dat er problemen zijn en dat er wel degelijk voorzichtig met subsidies kan en moet worden omgegaan. Dat betekent niet dat er helemaal nooit meer gesubsidieerd zal worden. Dat is natuurlijk onzin. Het is veel ingewikkelder dan door de meesten wordt gezegd. Wij willen er juist de nadruk op leggen hoe lastig het is om dit eerlijk te doen. Ik denk dat wij het daarover eens kunnen zijn.

De heer **De Lange** (OSF): Collega Dupuis is net als ik ingegaan op de verwantschap tussen kunst en wetenschap, met name fundamentele wetenschap, omdat deze op heel veel terreinen hetzelfde zijn.

Van de fundamentele wetenschap weet ik toevallig iets. De grote doorbraken in de wetenschap, die later een enorme maatschappelijke impact hebben gehad, waren stuk voor stuk uitvindingen of bedenksels waar de maatschappij als geheel al helemaal geen boodschap aan had en waar allerlei beleidsmakers geen flauw idee van hadden. Toch werd dat onderzoek in het verleden gesubsidieerd, in het vertrouwen dat de mensen die het uitvoerden, er iets goeds mee zouden kunnen doen. Als we dat systeem bij het grofvuil zetten, zoals ik toch beluister in de ideeën van de VVD op dit punt, denk ik dat we op weg zijn naar een heel slechte samenleving.

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Ook hier lopen evident instrumentele en intrinsieke waarden door elkaar en liggen ze in elkaars verlengde. Ik heb het overigens niet over wetenschap gehad.

Voorzitter. De overheid moet veranderen, de opleidingen moeten veranderen en ten aanzien van kunstenaars zelf bepleiten wij een veelheid aan mogelijkheden, waaronder deeltijdonderwijs. De conclusie van het onderzoek van Van Klink en meer impliciet van dat van de Teldersstichting is dat de kunstwereld bevrijd zou moeten worden van knellende regelgeving en perverse overheidsfinanciering, zodat de kunstensector zich meer in vrijheid kan ontwikkelen en zich meer kan richten op de samenleving in plaats van op zichzelf. Als dit een goede situatie is, is die dan nu bereikt, zo vragen wij de minister.

Welke zaken zou de overheid nu wel kunnen subsidiëren? Daar hebben wij natuurlijk wel degelijk over nagedacht. De Teldersstichting noemt de volgende punten, waarbij onze fractie zich aansluit. Allereerst verdient erfgoed bescherming, maar dan wel op basis van een degelijke wetenschappelijke inbedding. In het kunstbeleid zou subsidie zich moeten richten op waardevolle culturele tradities. Ook het subsidiëren van een orkest of andere podiumkunsten zou vanuit dit perspectief moeten plaatsvinden. Hier zit een beoordeling in; dat kan niet anders. Los hiervan moet er natuurlijk altijd ruimte zijn om kunstuitingen die werkelijk het visitekaartje van Nederland vormen, te stimuleren, maar nooit tot het niveau dat men zelf ook niet actief zoekt naar andere financiering. Ten laatste is het van het grootste belang om de ontwikkeling van talent te blijven subsidiëren. Dit is consistent met de opdracht van de overheid om onderwijs op alle domeinen van de samenleving in stand te houden en te stimuleren. Hierover is ook de Raad voor Cultuur duidelijk: men vreest dat bij het ontbreken hiervan de hele samenleving uiteindelijk nadeel zou ondervinden. Voor talentontwikkeling zijn echter geen zeven conservatoria -- in heel Frankrijk zijn er twee -- en meerdere kunstacademies nodig. Doelmatigheidstoetsen van opleidingen zijn bovendien een absoluut vereiste. Dat moet dan niet eenmaal aan het begin van de stichting van een opleiding gebeuren, maar met regelmaat, zodat steeds weer kan worden nagegaan of een opleiding terecht door de overheid in stand wordt gehouden. Graag horen wij van de minister wat zij hiervan

vindt, want dit zou een beleidsverandering betekenen.

Het is van groot belang opleidingen te bieden in de diverse kunsten, maar dan wel voor een groep die zeer goed geselecteerd is. Ook de postacademische talentontwikkeling is in onze ogen van groot belang. Over dit laatste punt, de talentontwikkeling, heeft de VVD-fractie nog een laatste vraag voor de staatssecretaris. De fractie wil graag geïnformeerd worden over de stand van zaken bij de Rijksakademie voor Beeldende Kunsten en andere postacademische opleidingen. Is hier nu een situatie bereikt die volgens de minister productief is? Kan zij dat bevestigen? Wij krijgen ook graag een reactie op onze overige vragen en suggesties.

*N

Mevrouw **Gerkens** (SP): Voorzitter. Ik begin met een uitspraak van Picasso: "Ieder kind is een kunstenaar. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat kinderen kunstenaars blijven als ze opgroeien?". Binnen de culturele wereld, binnen de keuzes die we maken in het cultuurbeleid zie ik een duidelijke verdeling. Muziek en beeldende kunst krijgen aandacht, drama al minder en dans heel weinig. Wanneer jongeren in aanraking komen met cultuur op school, als ze daarmee al in aanraking komen, krijgen ze wat muziek, een museumbezoek en met een beetje geluk een voorstelling naast hun eigen eindmusical. Dans is er al helemaal geen onderdeel van, laat staan kunstfotografie, video art, opera en cabaret. Zodra kinderen naar school gaan, komen ze nog amper in aanraking met kunst en cultuur. Hun creatieve vermogen, dat zich bevindt in de prefrontale cortex, ontwikkelt zich nog tot het 20ste levensjaar, maar dan wordt dit creatieve vermogen allang niet meer gestimuleerd. Zo kan het dat ons IQ nog jarenlang stijgt, maar ons creatieve vermogen afneemt.

Jongeren wordt geleerd dat kunst en cultuur weliswaar leuk zijn, maar niet zinvol. Het is tijdverspilling en er valt geen droog brood in te verdienen. Is het zinvol dat wij onze kinderen leren hun creativiteit af te leren en dat wij hun wens om danser, muzikant of schilder te worden afdoen als een leuke bijverdienste of hobby, maar niet iets om serieus op in te zetten? Wat is het dan dat kunst en cultuur in onze samenleving tot zo'n ondergeschoven kind heeft gemaakt dat we het als geldverspilling beschouwen of als iets voor de elite? Wat is er gebeurd met het Nederlandse straattheater uit de middeleeuwen en de gouden eeuw?

De minister geeft aan vol te willen inzetten op het kunstonderwijs. Er zal een leerlijn worden ontwikkeld om scholen hiertoe te stimuleren. Het vak ckv zal blijven bestaan in het voortgezet onderwijs. De creatieve ontwikkeling is echter nagenoeg verdwenen uit het basisonderwijs. Er zijn haast geen vakkrachten meer die muziek, theater, dans of beeldende vorming kunnen geven. Dat doen de meesters en juffen zelf. De samenwerking met de amateurkunst in gemeenten komt maar mondjesmaat op gang. Instituten die dit hadden

kunnen bewerkstelligen, zijn wegbezuinigd. Hoe denkt de minister het onderwijs ervan te doordringen dat kunst- en cultuureducatie belangrijk is, wanneer zij zelf aangeeft er minder geld voor over te hebben?

Shirin Neshat is een Iraanse kunstenares. Zij leeft in ballingschap. Haar kunstuitingen bekritisieren het regime aldaar. Shirin is geen activiste; ze is een kunstenares. Zoals ze zelf echter zegt, zit de politieke situatie in Iran in het dagelijks leven van Iran en dus in haar kunstuitingen. Ze kan geen kunst maken zonder aan de kern van het dagelijks leven in Iran te komen en zonder daarbij een kritische noot te plaatsen, vanuit haar eigen cultuur en niet vanuit onze westerse cultuur. Dat brengt mij bij de definitie van kunst. Van kunst gaan vele definities de ronde; dat hebben we vandaag al gehoord in het debat. Op zich is dat ook niet vreemd, want de waarnemer kijkt op haar eigen wijze en geeft woorden aan wat de kunstuiting bij haar oproept: mooi, lelijk, grappig, ontroerend. Hierbij past natuurlijk de slotopmerking dat over smaak niet valt te twisten.

Kunst heeft voor mij tot doel om de samenleving anders tegen een probleem aan te laten kijken of te ontdekken dat iets een probleem kan zijn, of dat misschien juist helemaal niet hoeft te zijn. In dit kader begrijp ik dan ook de opmerkingen van de fractie van de PVV eigenlijk niet. Hans Teeuwen kaart haarscherp, voor sommigen misschien te scherp, de problemen aan van de islamitische cultuur in onze samenleving. Dat is toch niet echt een linkse hobby. Shirin Neshat bekritiseert het totalitaire systeem in Iran; niet echt een linkse hobby. Wanneer de kunst choqueert, ontstaat discussie en kan de samenleving groeien. Omdat kunst en cultuur evenwel worden weggezet als overbodig tijdverdrijf, linkse hobby's en geen serieuze beroepskeuze, is ook dit kabinet van mening dat het bezuinigingsbeleid op kunst en cultuur dient te worden voortgezet.

Ergens is dat ook wel begrijpelijk. De sector kent soms een hoog insidersgehalte. In sommige sectoren zijn er uitschieters met forse salarissen voor het management. Daar waar overheidsgeld wordt uitgegeven, zijn forse salarissen onkies. In dat geval mag de markt het werk doen, ook wat de SP betreft. Dat dit succesvol kan gebeuren, bewijzen megaproducties zoals de musicals van Joop van den Ende, maar ook grote Nederlandse bands. Er is echter meer dan de markt. Om creativiteit te laten floreren, moeten we investeren in kunst en cultuur, door de amateurkunst te verstevigen en niet aan de markt over te laten, door kunst, cultuur en creativiteit terug te brengen in het onderwijs door een vakkracht, door broedplaatsen te creëren en door te investeren -- niet subsidiëren -- in kunst en cultuur. Investeren doe je in dat wat je wilt behouden, zoals het cultureel erfgoed, in dat wat een kans verdient, zoals nieuwe vormen van kunst, en dat wat zonder ondersteuning niet kan overleven maar wel toegevoegde waarde heeft.

Dat is geen geld uit het raam gooien. Berenschot berekende in 2010 dat kunst en cultuur per jaar 70 miljard bijdragen aan de economie. Dat is inclusief de toeristische industrie, waar door het museumaanbod hotels worden geboekt en uit eten wordt gegaan. Laten we dit weg, dan komen we jaarlijks nog steeds op 35 miljard euro uit. Dit onderzoek is het zoveelste bewijs dat daar waar de cultuur floreert, de economie beter draait. Dat zou dan ook moeten betekenen dat lokale bestuurders ervoor kiezen om te investeren in cultuur. Door de bezuinigingen moeten gemeenten echter ook noodgedwongen bezuinigen op het cultuurbeleid. Daarmee wordt ook de basis aangetast. Muziekscholen en bibliotheken zijn aan het sluiten of al gesloten.

De minister is betrokken bij cultuur. In haar cultuurbrief spreekt ze vol lof over de sector. Ook in de begroting voor 2014 benadrukt zij het belang van kunst en cultuur in onze samenleving. Tussen neus en lippen door zegt zij daarbij nog wel even dat de bezuinigingen van het kabinet-Rutte I helaas niet terug te draaien zijn. Het gaat daarbij om forse bezuinigingen, die de sector wel degelijk hebben geschaad.

Ik vermoed dat de minister vandaag gaat zeggen dat het allemaal wel meevalt, dat er minder theatergroepen zijn gestopt dan gedacht en dat velen ondernemerschap vertonen. Dat laatste juich ik toe. Ik zie dat in veel opleidingen nog steeds onvoldoende aandacht is voor de vraag hoe geld te verdienen met het metier. Voor het metier is overigens wel heel veel aandacht. Waar het gemakkelijke geld verdwijnt, ontstaat gelukkig weer creativiteit. Dat is goed. Ook de SP is voorstander van een zekere mate van redzaamheid in de kunst- en cultuursector.

We moeten echter waken voor verschraling. Daar waar de markt pur sang zijn intrede doet, dreigt die verschraling. Ook de marktsector heeft immers financiën nodig om vooralsnog niet-rendabele producten een kans te geven. We zien dat er nagenoeg geen vernieuwing meer plaatsvindt door het gebrek aan geld. Groepen herhalen of versoberen hun repertoire en verschraling ligt op de loer. De opmaat naar de middelmaat schittert aan de horizon. Het beleid ondersteunt de top, maar de laag daaronder heeft deze minister weggesneden.

Het onderzoek van NRC Handelsblad werd al aangehaald. Ik vraag de minister om hierop te reageren. Elf groepen stoppen. Net werd gezegd dat het nog wel meevalt. Ik vind het zorgwekkender dat er veel herhaling van het repertoire plaatsvindt, alsof andere groepen wachten op betere tijden. Wat vindt de minister hiervan? Maakt zij zich ook zorgen naar aanleiding van dit onderzoek?

De top van de toekomst kristalliseert zich uit de laag eronder. Dat is ook een kortzichtige opvatting. De desbetreffende bewindspersoon uit het vorige kabinet legde de top een marktnorm op van 17% tot 25% eigen inkomsten. Deze minister heeft die maatregel niet gewijzigd. De top kan daar mogelijk aan voldoen, maar als dit de norm is voor de top, kan het jonge of oudere talent geen 100%-norm halen. Dan zal het talent dus verdwijnen.

Bij de theatrale podiumkunsten zijn de productiehuzen weg. Dat waren de broedplaatsen voor jong talent. Ik zal even de analogie maken met geëigende marktfactoren. Dit is net zoals het gearriveerde grootbedrijf subsidie geven, terwijl je het mkb subsidie ontzegt. Waar en vooral op welk kwalitatief niveau vinden wij dan over 15 jaar de top van de kunsten?

Sponsoren geven aan dat zij het gat van de bezuinigingen niet zullen opvullen. Dat vertelde ook de Rabobank in het cultuurdebat dat afgelopen augustus werd gevoerd. Wat is de reactie van de minister daarop? Ziet zij dat er gaten vallen in het cultuurbeleid door een tekort aan financiën?

Er zijn ook berichten dat gemeenten steeds meer gaan bezuinigen op kunst en cultuur. Omdat gemeenten steeds meer moeten doen met minder geld, is het bijna onvermijdelijk dat zij hun ambities op dit vlak niet langer kunnen waarmaken. Wat is de mening van de minister over het feit dat er op gemeentelijk niveau nu ook harde klappen vallen in de cultuursector?

De minister zet in op de promotie van topkunst in het buitenland. Wat is haar reactie op de zorgen die in maart zijn geuit in The New York Times? De Amerikaanse culturele sector heeft opgemerkt dat de kwaliteit en de kwantiteit van de Europese producties achteruitgaan door de bezuinigingen. Er is uiteraard helemaal niets mis met een cultuurproductie waar een markt voor is. Integendeel, het is prachtig dat er vraag is naar breed aanvaarde pop tot aan de uitvoeringen van André Rieu. Maar er is meer dan de markt alleen. Mijn fractie beoogt daarin een nevenschikking, doch zonder gelijkgeschakeling. Subsidiëring of volledige financiering door de Staat, betekent niet dat de Staat zich met de inhoud van het gefinancierde moet inlaten.

Dat geldt ook voor de wetenschap. Laat ik de analogie met vooral de fundamentele wetenschap kort oppakken. Eigen aan de fundamentele wetenschap is dat zij tegendraads is. Zij gaat in tegen het gangbare en de algemeen aanvaarde kennis. Zij doorbreekt algemeen aanvaarde kennis om tot fundamenteel nieuwe kennis te komen. Vooral paradigmatische vernieuwing kan doorgaans rekenen op weerstand, maar meer algemeen geldt dat de vrije wetenschap -- en dan heb ik het vooral over maatschappijwetenschappen -- ons veelal een spiegel voorhoudt en tegendraads is. Daarvoor is geen markt, maar een vrije samenleving schept er wel ruimte voor. Hetzelfde geldt voor de vrije kunst. Een vrije samenleving schept vrijheid voor tegendraadse kunstvormen die ons een spiegel voorhouden.

Ik vraag de minister of zij een aanzienlijke rol wil geven aan die vrijheid. Ik doel dan niet op het toestaan van die vrijheid, maar ik doel op vrijheid in de zin van actuele vrijheid. Hegel noemde die vorm van vrijheid "positieve vrijheid". Ik bedoel dus de actuele vrijheid voor tegendraadse kunstvormen door deze feitelijk mogelijk te maken middels financiering. Ik heb het ook over de actuele vrijheid voor kunstvormen die we aanvankelijk slechts met verbazing of verbijstering willen zien,

horen of lezen. Die verbazing of verbijstering mag al onze capaciteiten scherpen en in die zin instrumenteel zijn. Doch primair gaat het bij de verbazing of verbijstering om een intrinsieke trilling. Alles van waarde is in zichzelf krachtig. Een vrije samenleving stuwt die kracht. Ik hoor straks graag de repliek van de minister.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik heb goed geluisterd naar het betoog van mevrouw Gerkens. Ik kan mij grotendeels in haar betoog herkennen. Er zaten ook een aantal parallellen in. Ik zal niet weer beginnen over de lichtpuntjes, zeg ik tegen de heer De Lange. In mijn bijdrage heb ik aandacht besteed aan het feit dat ik herken dat het zwaar weer is bij gemeenten. Maar ik zie ook dat er bij gemeenten nieuwe initiatieven ontstaan. Ik heb het ook gehad over de weerbaarheid van de cultuursector zelf. Ik zie zelf nieuwe arrangementen ontstaan. Onder druk van de bezuinigingen gaan muziekscholen met het bedrijfsleven, met scholen en met gemeenten op zoek naar nieuwe mogelijkheden. De weerbaarheid van de cultuursector is dus aanwezig. Ik ontken niet de situatie die ontstaat door de bezuinigingen. Ik vroeg echter aan de heer De Lange of hij ook lichtpuntjes zag. Ik wil mevrouw Gerkens vragen of zij ook oog heeft voor de weerbaarheid van de sector zelf. Is zij met mij van mening dat ook de initiatieven die uit die weerbaarheid voortkomen, ondersteund en openbaar gemaakt moeten worden, zodat wij er allemaal van kunnen leren?

Mevrouw **Gerkens** (SP): Dat laatste ben ik zeer zeker met mevrouw Sylvester eens. Ik ben van mening dat het heel goed is dat ook de kunstsector zelf bekijkt hoe hij zijn boodschap verder kan brengen. Muziekscholen en culturele en kunstzinnige centra kunnen zaken doen in een gemeente. Dat is trouwens niet iets nieuws. Dat is niet iets wat ze de laatste twee jaar sinds de bezuinigingen van Rutte I hebben meegemaakt. Die initiatieven zijn er al veel langer, maar deze instellingen lopen wel tegen muren aan. Ik denk dat het mooi zou zijn als we die muren zouden slechten. Aan de andere kant zijn bepaalde organisaties binnen de culturele sector zolang tegen muren aangelopen dat ze deze laatste slag van bezuinigingen niet hebben overleefd. Dat baart mij zorgen. Ik denk dat deze bezuinigingsslag ondanks die weerbaarheid ook weleens het laatste virus zou kunnen zijn dat de culturele sector moet overleven.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik heb nog een korte opmerking, voorzitter. Mevrouw Gerkens onderstreept dus ook de vraag hoe je in de culturele sector van en met elkaar kunt leren en zo ondanks moeilijke omstandigheden kunt overleven. Dat zouden we wat breder moeten agenderen. Daar zouden we met elkaar meer kennis van moeten willen nemen. Ik hoop dat mevrouw Gerkens dat ook onderschrijft.

Mevrouw **Gerkens** (SP): Ja, dat doe ik.

*N

De heer **Sörensen** (PVV): Mevrouw de voorzitter. Volgens mijn fractie zijn er precies vijf redenen om vandaag geen debat over het cultuurbeleid te houden.

Ten eerste is het volgens ons niet de taak van de senaat om via een debat beleid te beoordelen of zelfs te initiëren.

Ten tweede is er al een Raad voor Cultuur, waarin diverse zogenaamde kunstkenner -- Fortuyn noemde hen "kunstpausen" -- advies geven. Daarin wordt al aan één stuk door gedebatteerd, misschien zelfs over een pindakaasvloer van een paar ton. Dat vinden we dus al meer dan voldoende.

Ten derde is het kabinetsbeleid inzake cultuur voor ons niet relevant. Misschien is de wens hier de vader van de gedachte. Wij denken namelijk dat dit kabinet niet lang blijft zitten. Dat hopen wij natuurlijk ook.

Ten vierde is de omschrijving "cultuurdebat" zo ontzettend ruim dat we vrijwel over alles kunnen discussiëren. Dat gebeurt nu dus ook. Ik zal niet opnoemen wat allemaal al de revue heeft gepasseerd.

Ten vijfde hadden we misschien toch nog meegedaan als er gedebatteerd en gediscussieerd zou worden over iets waar we wel met elkaar over hadden kunnen praten, bijvoorbeeld over het politiek correcte cultuurrelativisme -- collega De Lange heeft het ook al genoemd -- dat alle culturen over één kam scheert. Dat heeft volgens mijn fractie geleid tot een ergerlijke "weg met ons"-mentaliteit. Of we hadden het kunnen hebben over de in ons land geïntroduceerde culturele aberraties of misstanden als eerwraak, huwelijksdwang, besnijdenis van zowel jongens als meisjes, masculiene superioriteit, seksuele schijnheiligheid en zo kan ik nog uren doorgaan. Of we hadden kunnen praten over het mislukken van de zogenaamde multiculturele samenleving.

Als ik het begrip "cultuur" vereng, zoals collega Gerkens dat ook heeft gedaan, tot kunst, dan zouden wij misschien wel hebben willen mee praten over -- nogmaals niet over het beleid, want dat is onze taak niet -- de subsidies die als een verstikkende deken over de creativiteit van vele kunstenaars ligt en die wat ons betreft zo snel mogelijk mag worden afgebouwd. We willen af -- misschien hadden we daarover kunnen spreken -- van al die kunstprogramma's op de staatsomroep waar geen mens naar kijkt. We willen overigens ook van die staatsomroep af. Dat is bekend. Het is volgens mijn fractie onacceptabel de belastingbetalers te laten betalen voor zogenaamde elitaire kunst, terwijl andere meer populaire kunst -- bijvoorbeeld die van Rieu en Van den Ende -- zichzelf uitstekend kan bedruipen. Ons advies is in deze tijd van besparing: doe dat vooral op elitaire kunst en de staatsmedia. We gaan dan nog uitgebreid praten over dat soort zaken.

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. De heer Sörensen neemt verrassend veel tijd om ons mee te delen dat hij niet aan het debat deelneemt. Dat

valt mij op en daarom heb ik een vraag. Cultuur is inderdaad een heel breed terrein. Daar valt veel over te zeggen. Er is nog een onderwerp dat heel breed is, namelijk dat van financiën. Mag ik uit de opstelling van de heer Sörensen in dit debat concluderen dat de PVV ook niet zal deelnemen aan het debat over het heel brede terrein van financiën, waar je alles overhoop kunt halen? Je zou het bijna hopen als ik dit hoor.

De heer **Sörensen** (PVV): Dat is neem ik aan een retorische vraag. Ik ben bijna klaar, voorzitter, want ik houd me wel aan mijn tijd. Kenmerkend is misschien dat Hans Christian Andersen, die ooit het sprookje De nieuwe kleren van de Keizer heeft geschreven, dat nog steeds zeer actueel is in kunstminnend Nederland, nooit subsidie heeft gekregen.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik kan het toch echt niet laten. Heeft de heer Sörensen een enquête gedaan bij Henk en Ingrid om zeker te stellen dat niemand in zijn achterban een fluit geeft om kunst en cultuur? Hordes mensen in Nederland gaan naar allerlei producties, naar cultuuruitingen, in een jaar waarin we de meest prachtige musea hebben geopend in Nederland. De heer Sörensen zet dit allemaal weg als niet ter zake doende. Staat hij nu echt voor zo'n vervlakking van dit land dat, waar wij al plat zijn, we ook in de mentaliteit plat moeten worden?

De heer **Sörensen** (PVV): De heer Van Boxtel houdt een betoog, maar hij stelt geen vraag.

De heer **Van Boxtel** (D66): Jawel, de heer Sörensen moet luisteren, want ik heb hem een vraag gesteld.

De heer **Sörensen** (PVV): Voorzitter. Natuurlijk chargeer ik een beetje, maar dat is ook mijn taak. Ik wil op dit moment de stem en spreekbuis zijn van al die mensen die wat dat betreft nooit worden gehoord. Zij ergeren zich aan een pindakaasvloer van twee ton en over Kabouter Buttplug in mijn stad van drie ton. Die mensen keren zich van programma's als Vrije geluiden waar nog geen 7.000 tot 10.000 mensen naar kijken, terwijl die meer zendtijden hebben dan Wakker Nederland. Ik ben, denk ik, op dit moment de spreekbuis van die mensen; kiezers trouwens.

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. Een jaar en vijf maanden geleden op de dag af zouden we hier hebben gedebatteerd over cultuurbeleid. Ik had, zoals ongetwijfeld de meeste van mijn collega's, mijn spreektekst voor de eerste termijn klaar liggen. En ik kan u zeggen dat het geen vriendelijke tekst was. De liefhebbers kunnen die vinden op mijn weblog. Ik raad dat vooral collega Sörensen aan. Ik wilde de toenmalige staatssecretaris Zijlstra voor de voeten werpen dat hij geen inhoudelijke visie had op kwaliteit in het cultuurbeleid, dat hij kunst en cultuur in zijn visie

instrumentaliseerde en ondergeschikt maakte aan de commercie, dat hij in een naïef marktoptimisme ten onrechte dacht dat er andere vormen van financiering zouden worden gevonden, en dat -- klassieke liberaal als hij is -- vooral de overheid daarin niet te veel moest willen. Er waren dus tal van redenen om het voorgestane cultuurbeleid fel te bekritisieren vanuit een principiële visie op het belang van kunst en cultuur, op de rol en taak van de overheid en op de effecten van het voorgestelde overheidsbeleid.

Maar gelukkig is het toenmalige kabinet gevallen. Gelukkig was de naargeestige constructie met een anticulturele gedoogpartij voorbij en kon er gewerkt worden aan een nieuwe visie op de kunst- en cultuursector. Alle reden was er om te hopen op de nieuwe coalitiepartner. De PvdA-woordvoerder in de Tweede Kamer, Klijnsma -- we kennen haar nog -- was bij de nacht van de beschaving geweest en verzette zich in het toenmalige debat tegen het kabinet dat: "... de kunsten kapot maakt met een roofoverval." De PvdA, zei ze, zou nooit de basis van onze talentontwikkeling om zeep helpen en zou er nooit voor kiezen om te bezuinigen op educatie en participatie. Ze hechtte eraan om van de daken te schreeuwen dat we de humuslaag van ons talent, prachtige taal overigens, de productiehuizen en zo -- die noemde ze expliciet -- niet teloor mogen laten gaan. In deze Kamer streed PvdA-collega Sent aan de zijde van onder meer mijn fractiegenoot Thissen tegen de afschaffing van de zeer succesvolle WWik die precies diende om jong talent een steuntje in de rug te geven zodat ze financieel onafhankelijk en zelfstandig kunstenaar konden worden. Vruuchteloos helaas, want VVD, CDA, PVV en SGP zagen niet in dat een kunstenaar iets anders is dan een werknemer of ondernemer.

Inmiddels hebben we dat andere kabinet, die andere bewindspersoon, van de PvdA nog wel, en die andere cultuurvisie. Toch? Alle reden om het cultuurbeleid tegen het licht te houden. Het begint heel invoelend: de cultuursector staat voor grote maatschappelijke opgaven omdat er onder -- lees: door -- het vorige kabinet -- fors is bezuinigd. En de minister is onder de indruk van de veerkracht en potentie van de cultuursector. Wel, dat zijn de leden van mijn fractie ook. We hebben zeer veel waardering voor wat allerlei mensen ondanks alle bezuinigingen doen. We spreken nu echter niet met neutrale toeschouwers maar met de minister die verantwoordelijk is voor het beleid en die er meer dan waardering voor moet hebben. En dus ligt onmiddellijk de vraag voor of die bezuinigingen nu inderdaad de kunsten kapot maakten, de talentontwikkeling om zeep hielpen en de humuslaag teloor lieten gaan. Want als dat zo is, is het aan deze PvdA-minister om haar mooie woorden in deze cultuurnota in daden om te zetten en op cruciale punten andere wegen in te slaan dan het kabinet waar haar collega Klijnsma terecht zo op foeterde. Hoe verhoudt zich dat tot de nieuwe voorgenomen bezuinigingen? Neem bijvoorbeeld de productiehuizen die een broedplaats van nieuw theatertalent waren. Ze boden nieuw talent een springplank om zich te ontwikkelen en uiteindelijk

ook succesvol cultureel ondernemer te worden. Hoe gaat het met die humuslaag van ons talent, zo vraag ik de minister, en wat gaat ze doen om die levend te houden? Klopt het beeld dat veel van deze productiehuizen hun uiterste best doen om hun taak als kweekvijver te blijven vorm geven, ondanks het wegvallen van subsidies? Want met alle waardering voor die veerkracht en potentie, het geld moet toch ergens vandaan komen? Klopt het dat men daarvoor een extra beroep doet op gemeenten en fondsen waar het geld ook niet over de plinten loopt? En in dat licht: hoeveel wordt er door gemeenten en provincies eigenlijk in totaal op kunst en cultuur bezuinigd en hoe werken die bezuinigingen op elkaar in? Neem de afgelopen vijf jaar. Kan de minister aangeven wat de totale bezuiniging op kunst en cultuur in deze verschillende lagen is? In welke mate wordt dat opgevangen door nieuwe vormen van financiering, zoals fondsen en mecenaat? Er zijn, erkent de minister, witte vlekken ontstaan in het stelsel. Daar wordt nog wel een keer iets aan gedaan, maar ik lees niet wat ze daaraan gaat doen. Hoe groot zijn die witte vlekken? Waar ontstaan de problemen? Is er een strategisch beleid om dit geleidelijk aan, stap voor stap, maar toch zo snel mogelijk aan te pakken? Het gaat om de samenhang van het beleid door de verschillende overheidslagen.

Uiteindelijk gaat het bij de beoordeling van beleid en maatregelen om visie en effecten. De effecten worden geleidelijk zichtbaar, maar laten we juist in dit beleidsdebat eens kijken naar de visie. Op dat punt laat de minister inderdaad gelukkig een heel ander geluid horen dan haar voorganger. Ze begint te benadrukken dat cultuur artistieke waarden heeft en daarnaast maatschappelijke en economische. Maar nog geen drie regels verder blijven alleen de maatschappelijke waarden en relevantie over. Kijk naar de voorbeelden in de cultuurnota van de minister. Die gaan eigenlijk allemaal over maatschappelijke en zelfs technologische en economische vraagstukken: energievoorziening, industriële vormgeving, smart highway, handelsmissies, elektronica, duurzaam vliegtuigtapijt -- een heel mooie, in alle opzichten -- crowdfunding en modeproductie. Er zijn twee uitzonderingen: de internationale successen van een aantal artiesten -- die dus economisch succesvol zijn -- en de samenwerking van musea met opleidingen of een theater met een woningbouwvereniging. Dat is maatschappelijk relevant. Natuurlijk zitten daar heel aansprekende voorbeelden tussen, en het is prachtig dat je daar als land zo trots op mag zijn, maar het is al met al wel cultuurbeleid onder een economisch juk.

Is dat erg? Het hangt ervan af wat je wilt bereiken; maatschappelijke relevantie? Zeker. Een van de problemen van de cultuursector is de vaak signaleerde kloof tussen vraag en aanbod: voorstellingen waar geen publiek voor is, kunstwerken die niemand hebben wil. En daar is zeker iets van waar, maar het is voor een deel ook een vals beeld. Er is heel veel cultuur die zichzelf prima kan bedruipen en uitstekend in staat is een eigen publiek te vinden. En er zijn prachtige

voorbeelden van maatschappelijk relevante cultuuruitingen in design, architectuur, nieuwe media enzovoort. Dan nog blijft de vraag of je dat van alle kunst en cultuur kunt, moet en mag verwachten. Ik verwijs naar het interruptiedebatje met collega Dupuis over intrinsieke en instrumentele benaderingen van kunst en cultuur.

De Cultuurnota ademt een goede visie op het belang van een brede cultuurbenadering en dat is echt winst na de zure en zuinige benadering van het vorige kabinet. Meer aandacht voor cultuuronderwijs op scholen, vrijwilligersorganisaties en andere plekken waar cultuur en samenleving in elkaar grijpen. En dat zijn er talloze, want cultuur is het kloppende hart, de ziel van de samenleving. Het is, zoals de minister terecht schrijft, deel van onze identiteit, van wie we zijn. Het is essentieel voor een inspirerend en betekenisvol leven en bovendien voor het vermogen om creatief en dus innovatief te zijn. Juist daarom moet de overheid garanderen dat er voldoende faciliteiten zijn om dat te laten groeien en bloeien. Mijn fractie is blij met de aandacht voor cultuuronderwijs. Zij tekent daar wel bij aan dat die aandacht tegelijkertijd natuurlijk ook aan de onderwijskant onder druk staat van een eenzijdige focus op meetbare uitkomsten bij kernvakken als taal en rekenen, uitmondend in een steeds dwingendere toetscultuur, zoals blijkt uit de discussie over de verplichte eindtoets en de openbare Cito-uitslagen. Maar daarover een andere keer meer. Ik vraag voor nu aan de minister hoe zij structureel borgt dat het cultuuronderwijs niet in de verdrukking komt bij de huidige ontwikkelingen in het onderwijs. Wij kunnen het wel hebben over cultuurbeleid aan deze kant, maar als dit niet ook wordt geborgd in het onderwijsbeleid, hebben wij alsnog een probleem. Dat zou trouwens helpen om het onderwijs niet te versmallen en te "verplatten".

De bottleneck zit echter misschien niet eens zozeer bij het heel brede cultuurbeleid, hoeveel daarover ook is te zeggen, maar vooral bij de kunst in engere zin. Daarin zit ook een deel van de grootste tegenstellingen in het debat van vandaag. Het valt mij op dat de Cultuurnota dat onderscheid eigenlijk nergens maakt. Ik snap ook wel dat er geen waterscheiding is, maar het is wel een fundamenteel punt. Je kunt goed zeggen dat cultuur in brede zin als het hart, de ziel, van de samenleving wordt doorgegeven, uitgedragen en verbonden kan worden met onderwijs, vorming, techniek en economie. Dat wil zeggen dat je uiteindelijk bij cultuur kunt omschrijven wat de waarde en de functie van cultuur is in de samenleving -- al moet je terughoudend zijn met instrumentalisering -- niet per se in economische termen, maar wel in termen van waarde en functie.

Ik vrees echter dat dit voor kunst niet zomaar geldt. Kunst is essentieel voor een samenleving, een cultuur, maar het is niet te zeggen wat daarvan de waarde is. De functie ervan valt buiten de gebruikelijke economische, maatschappelijke en politieke categorieën. Ik heb vandaag een aantal voorbeelden gehoord die daarop wijzen. Het is essentieel, maar in zekere zin ontstijgt het elke poging om het te definiëren. Je

kunt het misschien wel aanduiden. Als cultuur bijvoorbeeld het hart, de ziel van de samenleving is, dan is kunst de spiegel waarin die ziel zichtbaar wordt, of op zijn minst kan worden. Kunst bevraagt, provoceert en reflecteert de maatschappij en de cultuur, zo stelt de regisseur van de Münchner Kammerspiele, de Nederlander Johan Simons. Dit betekent dat we bij kunst niet moeten vragen naar de nuttigheid of naar maatschappelijke waarde, maar naar de betekenis. Kunst is van grote betekenis voor een open, vrije, kritische samenleving, waarin vragen worden gesteld en waarin dingen ter discussie worden gesteld, al is het in de vorm van Kabouter Buttplug. Dat is voor mijn fractie van groot belang. Het gaat dus om een open, vrije en kritische samenleving, die zaken ter discussie durft te stellen. Zodra je dat echter wilt organiseren en instrumentaliseren, zodra je dat nuttig wilt maken en daarop beleid wilt maken, loop je het grote risico dat je de kunst zelf klemzet.

Het is interessant dat zowel de Cultuurnota als Johan Simons, die ik zojuist noemde, het in dit kader over "vrijheid" heeft. Collega Gerkens verwees er ook al naar dat de minister hierbij het concept "positieve vrijheid" van de filosoof Isaiah Berlin noemt: niet alleen maar met rust gelaten worden, maar vrij zijn om iets te doen, emancipatoir, empowerment enzovoort. Dat is mooi en ik ben het er volstrekt mee eens, maar het wordt nergens echt concreet. Wat is dan de emancipatoire werking van cultuur en kunst, zo vraag ik de minister, omdat ik weet dat zij dat ook echt belangrijk vindt. Maar hoe krijgt dat nu handen en voeten? Op een bepaalde manier vind ik Simons meer uitgesproken. "Kunst is de mooiste vorm van vrijheid", zegt hij, en daarom moeten we ondersteuning van kunst volgens hem geen subsidie noemen, maar investeren in de toekomst van het land. We moeten als samenleving de kritische stemmen van kunstenaars koesteren omdat ze ons aanzetten tot nieuw en anders denken over ons bestaan. Dat leidt uiteindelijk ook tot creativiteit in den brede en tot innovatie. Uiteindelijk is er een groot, waardevol indirect effect, tot en met het toerisme. Maar er is geen meetbaar direct effect. Wanneer je kunstbeleid wilt vormgeven aan de hand van criteria die uitgaan van een meetbaar, direct effect, heb je geen goed kunstbeleid.

Dat maakt de rol van de overheid niet eenvoudiger. Daarmee sluit ik aan op wat collega Dupuis heeft gezegd. Uiteindelijk heb je altijd criteria nodig om te bepalen wat je wel ondersteunt en wat je niet ondersteunt. Dat geef ik gelijk toe. De rol van de overheid wordt niet eenvoudiger, zeker niet wanneer zij haar kunst- en cultuurbeleid wil baseren op meetbare resultaten, haalbare doelen, en wat dies meer zij. Dan hebben wij namelijk een probleem. Zolang de overheid haar beleid wil afstemmen op een instrumentalisering van kunst en cultuur, hebben wij een probleem, want uiteindelijk laat de cultuur als ziel van de samenleving zich niet instrumentaliseren en de kunst als spiegel van die ziel nog minder. De uitdaging voor de overheid is dan ook om de ruimte te scheppen waarin kunst gedijt, niet de regels vast

te stellen waaraan kunst moet voldoen. Op dit punt vraag ik de minister naar haar visie op kunst, in specifieke zin, en het faciliteren daarvan. Wat bedoelt ze met die paar zinsneden over de "artistieke waarde" en waar wordt dat concreet in haar faciliteringsbeleid? Wat doet zij voor de autonome kunst, die uiteindelijk alleen om zichzelf kan bestaan en juist daarom en alleen op die manier voor de samenleving zo belangrijk is?

Het is goed dat deze minister een breed cultuurbeleid voor ogen heeft. Wij zijn daar blij mee. Het is goed dat zij inzet op de toegankelijkheid van cultuur op scholen en bij musea. En het is goed dat we niet meer te maken hebben met de zuurgraad van Rutte I. Maar de gevolgen van de besluiten van toen zijn er nog wel en ook deze minister loopt het grote risico het kunst- en cultuurbeleid te instrumentaliseren en nuttig te willen maken voor de maatschappij en de economie. Vanwege dat grote risico ben ik zo benieuwd naar haar antwoorden op de vragen van mijn fractie.

*N

De heer **Van Boxtel** (D66): Voorzitter. Ik vraag de minister om de staatssecretaris veel sterkte en beterschap te wensen, na zijn noodlottige fietsongeluk. Het is toch wel heel zuur wat hem is overkomen, om dat woord nog maar eens te laten terugkomen.

Vandaag spreken we in dit huis over het cultuurbeleid in Nederland. Er werd zojuist door collega Sörensen gezegd dat beleidsdebatten hier niet thuishoren. Wij moeten daarin zeer terughoudend zijn, maar ik ben in ieder geval dolblij dat wij in de senaat eens echt over cultuurbeleid kunnen praten, omdat wij het daarover dan net in een wat andere context kunnen hebben.

Ik ben verheugd dat de minister haar betrokkenheid bij deze sector al enorm laat blijken. Zij heeft al vele werkbezoeken afgelegd, wil veel aan cultuureducatie doen en heeft zich verdiept in de basisinfrastructuur. Hoe anders was haar voorganger, die menig Nederlandse kunstenaar kwetste door te zeggen " ... dat hij blij was dat hij geen verstand had van kunst, want dan kon hij makkelijk snijden." Al te lang verbazen de leden van D66 zich over het ongemakkelijke klimaat waarin in de afgelopen periode over cultuur is gesproken. Cultuur legde het af tegen sterke economische oriëntaties, tegen mensen die cultuur typeerde als "linkse hobby". Ik zeg: de waarde van cultuur is oneindig veel groter. Het zijn de kunstenaars die nieuwe trends en ontwikkelingen in de samenleving signaleren en hun verbeelding is een permanente inspiratiebron voor een betere samenleving.

De ergernis vanuit de culturele sector werd onlangs scherp verwoord door regisseur Johan Simons, zojuist ook aangehaald door collega Ganzevoort, in Zomergasten. Hij zei letterlijk: "Ook al krijg je als opdracht om te bezuinigen, dan moet je dat serieus uitleggen. Dus ik voel me als Nederlands kunstenaar echt geraakt. (...) Ik vind

het respectloos beleid. We hebben te maken met een regering die redelijk respectloos met de kunst omgaat." Dat was het voormalige kabinet.

Aan de pijnlijke maatregelen in de cultuursector wil ik de minister toch even herinneren, omdat we nu vanuit deze omstandigheden verder moeten werken. In 2011 besloot het kabinet-Rutte I 200 miljoen te bezuinigen op een totaal budget van 900 miljoen. De productiehuisen in de theatersector werden opgeheven en de sectorinstituten raakten een deel van hun taken kwijt. De basisinfrastructuur werd verkleind. Van culturele instellingen wordt verwacht dat zij hun financiële basis verbreden en meer in hun eigen financiën voorzien. Dat is waar we nu staan.

Hoe staat het nu met de cultuur in Nederland? Vorige week sprak Koning Willem-Alexander de Troonrede uit. Het was een visie op de maatschappij louter uitgedrukt in economische begrippen. Het was een boodschappenlijst. Mijn fractie miste hierin onder meer de cultuur. De premier deed dat af door te zeggen: "er is altijd wel iets wat je mist", maar cultuur is essentieel voor natievorming, voor het verbinden van mensen onderling, voor begrip en voor discussie. Cultuur verwondert, verbaast en ontroert. Dat is niet direct uit te drukken in een financiële waarde, maar heeft juist een intermenselijke waarde. De terminologie in dit verband zou ook aangepast moeten worden. We spreken altijd van cultuursubsidie, maar geld voor cultuur is een investering, een investering in de ontwikkeling van de samenleving!

Een citaat. "Door het kunstwerk deelt de kunstenaar de idee aan anderen mede. Want de eenige oorsprong van alle kunst, zij deze de beeldende kunst, poëzie of muziek, is de erkenning van ideeën, haar eenig doel de mededeeling van deze erkenning." Aldus een citaat uit het prachtige boek "Schoonheid in Samenleving" van de architect Berlage uit 1919.

Voorzitter. D66 wil graag door dit beleidsdebat naar een herwaardering van cultuur toe. Geen nihilistische benadering, geen afwaardering, maar versterking en opwaardering van de cultuur. Cultuur vormt en scherpt de menselijke geest en dat is meer dan waardevol. Deelt de minister deze zienswijze?

Op 1 januari van dit jaar zijn de bezuinigingen schoksgewijs doorgevoerd, zonder een periode van transitie. Een iets ruimere transitieperiode had culturele instellingen de mogelijkheid gegeven om nog beter te anticiperen op het wegvallen van een zekere inkomstenbron. Ik geef mij gewonnen: je moet niet altijd maar lekker aan de subsidiekraan willen blijven liggen. Dat er op onderdelen andere wegen worden ingeslagen, daar ben ik altijd voor in, maar deze enorme klap in één keer heeft heel veel teweeggebracht. Dit speelt immers niet alleen bij het Rijk. Inmiddels is ook duidelijk dat gemeenten minder middelen beschikbaar stellen. Over 2013 verwachten de gemeenten gezamenlijk bijna 1,7 miljard euro uit te geven aan kunst en cultuur. Dat is 3,7% minder dan in 2012. Het bedrag dat wordt besteed per inwoner neemt af van 103 euro naar 98 euro.

Het beleid is er op gericht dat meer privaat kapitaal uit de markt wordt gehaald voor de kunsten. Nu, negen maanden na de invoering van dit beleid, wordt langzaam duidelijk dat dit een moeilijke opgave is. Crowdfunding blijkt enkele giften op te leveren, maar geeft toch maar een minimale opbrengst. Sponsoring door bedrijven en organisaties loopt beter en er is een aantal successen geboekt, maar dat geld vloeit met name naar grote culturele instellingen die reeds naam en faam hebben. Met de Geefwet werd in het Belastingplan 2012 het geefgedrag gestimuleerd, maar wordt er inderdaad meer gegeven? Wat verwacht de minister aan extra giften in 2013? En heeft de minister naast de Geefwet nog andere fiscale mogelijkheden onderzocht om de financiële basis in de cultuursector te verbreden?

Naast de financiële ontwikkelingen is een belangrijke vraag wat de gevolgen zijn van de cultuurbezuinigingen voor de diversiteit in het aanbod. De laatste weken maken dag- en weekbladen melding van verschraling van het culturele aanbod als gevolg van de bezuinigingen van het kabinet-Rutte I. NRC Handelsblad schrijft dat elf podiumgezelschappen hun activiteiten stoppen en andere nog afwachtend zijn. Hoe behouden we onder deze omstandigheden de waarde en de kwaliteit van cultuur? Welk effect hebben deze maatregelen op de cultuursector?

Ik wil de minister vragen om het Sociaal en Cultureel Planbureau in kaart te laten brengen wat de exacte gevolgen zijn van de cultuurbezuinigingen bij Rijk, provincie en gemeente. Wat zijn de gevolgen voor gezelschappen, voor theaters en concertzalen? Hebben de bezuinigingen ook effect op de diversiteit in het aanbod? Als de uitkomsten van dit onderzoek bekend zijn -- ik hoop in de loop van het komend jaar -- dan is het zaak dat de Raad voor Cultuur wordt gevraagd, op basis van dat onderzoek nadere voorstellen te doen voor een herijking of aanpassing van de basisinfrastructuur. Ik dring hierbij aan op de nodige snelheid, om nog voor de volgende subsidieperiode van dit onderzoek en advies gebruik te kunnen maken. Ik ben benieuwd naar de reactie van de minister hierop. Mocht zij dit niet willen, dan overweeg ik de Kamer hierover om een uitspraak te vragen.

Voorzitter. Het punt van de talentontwikkeling is ook bij de minister op het netvlies. Het heeft alle aandacht. Na hun opleiding staan uitvoerende musici, dansers en acteurs voor de zware taak, hun talenten tot verdere ontplooiing te brengen en in contact te komen met kunst- en cultuurconsumenten. Dit gebeurt in de productiehuisen, maar die zijn bijna allemaal weggevallen door de bezuinigingen. Een enkel voorbeeld van een nog goedlopend productiehuis is Korzo in Den Haag, dat zorgt voor vernieuwing in de dans. Zulke productiehuisen zijn ook onontbeerlijk voor toneel, klassieke muziek enzovoorts, om ook daarin vernieuwing te stimuleren. Ik zie sommige grote theatergezelschappen die rol deels oppakken. Mijn fractie vindt dan ook dat er een aantal productiehuisen moet blijven. Hierbij is het

belangrijk dat de verschillende genres goed worden vertegenwoordigd. In dit licht menen wij dat de noodzaak voor een evenwichtige en consistente herinrichting van de cultuursector nog onverminderd aanwezig is. Is de minister bereid binnen de bestaande middelen en infrastructuur de mogelijkheid te onderzoeken om tot drie productiehuisen voor de sectoren dans, toneel en muziek te komen? Graag hoor ik daarop een reactie van de minister.

Ook maakt D66 zich zorgen over het voortbestaan van de kleinere instellingen waar pas afgestudeerden hun talenten kunnen ontwikkelen en tentoonspreiden. De zogenaamde culturele broedplaatsen verdwijnen en het aantal beschikbare plaatsen voor jonge kunstenaars krimpt aanzienlijk. D66 denkt dat juist deze broedplaatsen essentieel zijn voor de diversiteit en de aanwas van talent. De minister erkent de zorgen over de ontwikkeling en doorstroming van talent. Zij wil hiervoor dan ook enkele programma's in gang zetten via de cultuurfondsen. Graag vraag ik de minister naar de stand van zaken van deze programma's en of die broedplaatsen niet meer nadruk zouden moeten krijgen in haar plannen voor de cultuursector.

We hebben ook zorgen over de vele zzp'ers die werkzaam zijn in de cultuursector. Zo is bij Amsterdam Sinfonietta -- om maar eens een voorbeeld te noemen -- maar een klein gedeelte van het orkest in loondienst. De voorgenomen maatregelen van staatssecretaris Weekers om de zelfstandigenaftrek te beperken of zelfs in te trekken, worden pas volgend jaar van kracht, maar die maatregelen leiden opnieuw tot onzekerheid bij culturele ondernemers die ook al gevraagd worden om in de markt geld te gaan aantrekken. Daarmee gaan we geen goede weg op en stellen we creatieven niet in voldoende mate in staat om zich als ondernemer op die markt ook staande te houden. De plannen van staatssecretaris Weekers lijken haaks te staan op de roep om meer ondernemerschap bij kunstenaars, artiesten en orkestleden. Deelt de minister deze inconsistentie in het kabinetsbeleid?

Tot slot de internationale dimensie. Wij hebben een geweldige culturele sector opgebouwd in de afgelopen decennia. Daar worden wij door allerlei bekende kunstenaars vanuit de Verenigde Staten en vanuit Azië om geroemd en geprezen, ook om de breedte en de diversiteit die we hebben gehad. Cultuur is dus ook een exportproduct. Ik zei al dat je de gelden niet als subsidie moet zien, maar als investering, want deze economische waarde heeft cultuur ook. Cultuur verbindt volkeren onderling en door beroemde initiatieven als World Press Photo of het Prins Claus Fonds leren we kunsten ook van andere werelden veel beter begrijpen. Je hoeft het er niet altijd mee eens te zijn, maar je kunt je in ieder geval verbazen en verwonderen. En dat is wat mensen dichter bij elkaar brengt. Het internationale cultuurbeleid is voor Nederlandse beeldende en uitvoerende kunstenaars een uitstekende mogelijkheid om mensen in contact te brengen met Nederlandse culturele producten, en omgekeerd geldt hetzelfde. Wij kunnen ons laten inspireren door anderen.

Mag ik een citaat aan de minister voorhouden van de heer Van der Brempt, de directeur van het Vlaams-Nederlands Huis deBuren. Hij zei: "Cultuur is een van de eenvoudigste manieren om diplomatie te bedrijven. Het is een instrument om wederzijds begrip te doen ontstaan, terwijl economie veel meer op testosteron is gebaseerd en veel vaker uitmondt in conflict". Ik haal dat maar aan, omdat ook in de stukken van het kabinet over buitenlands beleid en het beleid vanuit de ambassades alles alleen nog maar gericht lijkt te zijn op economie, markt en afzet. Ik erken dat dit van wezenlijk belang is voor ons land. Export is een groot goed, maar het moet hand in hand gaan met het delen van culturele waarden. Ik wil de minister dan ook vragen om het internationaal cultuurbeleid te herijken.

Ik heb gezien dat minister Timmermans van Buitenlandse Zaken op een goede manier het bilaterale cultuurbeleid tussen Nederland en Frankrijk heeft opgepakt na de sluiting van het Institut Néerlandais. Ik zou dat graag breder zien en vraag de minister om een nog nauwere samenwerking tussen het ministerie van OCW en dat van Buitenlandse Zaken te bewerkstelligen. Eigenlijk zou dat het beste gaan als de minister aan de Raad voor Cultuur een advies zou vragen over een gewenst en verbeterd internationaal cultuurbeleid. Ik hoor graag de opvatting van de minister daarover. Zo nodig vraag ik de Kamer om een uitspraak hierover.

Ik heb het twee jaar geleden bij de Algemene Beschouwingen gehad over de afbouw van de Nederlandse subsidie aan het NiNsee. Ik blijf dat onbegrijpelijk vinden en ik vraag de minister van OCW naar de wijze waarop zij de verantwoordelijkheid op dit punt voelt. Nog geen tien jaar geleden hebben we gezegd dat we niet alleen een monument wilden, maar vooral een instituut dat de geschiedenis rondom dit thema levend zou houden. Het was de bedoeling dat dat zwart en wit Nederland zou verbinden. Dat besef moest er zijn, niet zozeer van de Europese kant maar meer van de mondiale kant. Ik hoor graag de opvatting van de minister daarover.

Ik rond af. Mijn fractie is geen voorstander van verdere bezuinigingen op cultuur. De minister legt die ook niet op. Ik vraag haar in dit beleidsdebat ook niet om extra geld. Ik vraag de minister echter wel om alles in het werk te stellen om binnen de huidige budgettaire kaders de rol en de waarde van cultuur in Nederland en daarbuiten optimaal uit te dragen en te accommoderen. Dat moet niet alleen in instrumentele zin maar vooral vanuit het belang van de grote waarde voor cultuur gebeuren. Dat is wat mensen dichterbij elkaar brengt.

De **voorzitter**: Wenst een van de leden in eerste termijn nog het woord? Ik constateer dat dat niet het geval is.

**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Verruiming aansprakelijkheid voor minderjarigen!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het voorstel van wet van het lid Oskam tot wijziging van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de verruiming van de aansprakelijkheid van ouders voor gedragingen van minderjarigen vanaf de leeftijd van veertien jaar (30519).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

De heer **Oskam**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun complimenten en felicitaties, die vooral terecht moeten komen bij de heer Çörüz. Hij heeft het initiatief genomen en daartoe destijds veel werk verricht met zijn team. Ik dank ook de leden voor hun kritische inbreng en hun vragen. Ik moet zeggen dat het juridisch een kwalitatief goed stuk handwerk is. Ik denk dat onze visie in grote lijnen overeenkomt, met uitzondering van de visie van het lid van GroenLinks. Uitgangspunt is dat de vernieler betaalt, dat sprake is van een verzekerbare kwestie en dat de vraag is of een oplossing moet worden gevonden in risico of in schuldaansprakelijkheid.

Het is voor ons feestelijk en eervol om hier te staan. Ik neem de leden echter even mee naar een minder goede dag. Ik geef mevrouw Scholten complimenten voor haar mensenkennis, want ik kom inderdaad terug op Haren: 21 september 2012 was een inktzwarte dag in Haren. Ik heb het over Project X. Duizenden jongeren trokken 's avonds naar dit dorp in Groningen. Een dramatisch tafereel volgde. De afschuwelijke beelden staan eenieder van ons nog op het netvlies. 36 mensen raakten gewond; daarnaast raakten 15 agenten gewond. Mensen meldden zich in het ziekenhuis, voornamelijk met snij- en hoofdwonden en kneuzingen. In een enkel geval was sprake van een botbreuk. Een bejaarde man werd in zijn woning overvallen en raakte zwaargewond. In totaal is 500 man politie ingezet, van wie 250 man van de mobiele eenheid. Daar ging het ook om jongens en meisjes die van tevoren thuis aan het indrinken waren, naar de tv keken, die rellen zagen en tegen hun ouders zeiden: kom, wij gaan daar ook eens even kijken. De materiële schade was groot. In de ravage moesten onder meer auto's, fietsen, winkelruiten en straatmeubilair het ontgelden en werd de supermarkt geplunderd. De geschatte omvang van de schade op deze avond: ruim 1 miljoen euro.

Vandaag sta ik hier om het wetsvoorstel toe te lichten van mijn voorganger in de Tweede Kamer: Coşkun Çörüz. Het is echt de hoogste tijd om dit voorstel aan te nemen. Helaas staan de rellen in Haren niet op zichzelf.

Mevrouw **Scholten** (D66): Het is misschien goed voor de Handelingen dat ik even iets rechtzet. In de tekst die ik heb voorbereid staat inderdaad een stukje tekst over het "feest" in Haren. Ik heb dat niet uitgesproken omdat ik bang was dat ik in tijdnood zou komen. Ik dank de heer Oskam voor het compliment over mijn mensenkennis, maar zijn woorden zijn onbegrijpelijk voor de andere woordvoerders als ik daarop geen toelichting geef. Ik heb die tekst niet uitgesproken. Nu ik hier toch sta, geef ik graag aan dat in mijn tekst staat dat van de 54 gearresteerde mensen slechts twee of drie minderjarig waren.

De heer **Oskam**: Het waren er iets meer, want het waren er elf, maar het klopt dat dat in uw tekst staat.

Mevrouw **Scholten** (D66): Dan heeft mijn internetzoektocht iets anders opgeleverd dan uw zoektocht. Dat is echter een heel klein deel van het totaal aantal gearresteerde mensen. Het schadefonds dat de rechtbank heeft bedacht als oplossing, dat een buitengewoon aansprekende en toegankelijke oplossing is, is ook zeker niet genoeg om de schade te dekken. Deze woorden moesten even worden toegevoegd.

De heer **Oskam**: Voorzitter, ik ga door. Helaas staan de rellen in Haren niet op zichzelf. Hoewel de omvang van de rellen en de aangerichte schade in Haren buitenproportioneel waren, komen vernielingen in de rest van Nederland dagelijks voor. Dat is niet alleen traumatisch voor bewoners zoals die in Haren, die in doodsangst hebben verkeerd, maar het is ook financieel een nachtmerrie voor de slachtoffers. Het CBS raamde de totale schade voor huishoudens als gevolg van veelvoorkomende criminaliteit voor 2012 op 13 miljard euro; er was voor 2,4 miljard euro aan materiële schade. Ik heb het dan over geweldscriminaliteit. Helaas zitten jaarlijks tienduizenden jongeren achter dergelijke vernielingen. Jongeren brengen vaak in groepen vernielingen aan. Zij doen dat bijna nooit alleen. Jeugdcriminaliteit is daarmee nog steeds een groot probleem in dit land.

Wij kunnen het vanmiddag over tal van factoren hebben die raken aan de vraag waarom jongeren zo vaak de fout in gaan. De commissie voor Veiligheid en Justitie van deze Kamer is daar in een eerdere reactie op dit wetsvoorstel al op ingegaan. De SP vroeg of het probleem niet veel meer ligt in de geringe pakkans, de armoedeproblematiek en alcoholgebruik door jongeren. Ik ben daar op ingegaan in mijn memorie van antwoord aan uw Kamer. Ik twijfel er niet aan dat de genoemde factoren een rol spelen bij schadeveroorzakend gedrag door jongeren. Het is helemaal waar wat mevrouw Quik zegt. Wij moeten er als politiek alles aan doen om dit aan te pakken. Ik zet mij daar iedere dag voor in als volksvertegenwoordiger.

Dit wetsvoorstel gaat echter niet over de oorzaken van criminaliteit. Daar hoeven wij vanmiddag eigenlijk niet over in debat. Ik sta hier

om te pleiten voor een adequaat stelsel van schadeverhaal. Ik ben namelijk van mening dat er een belangrijke lacune in het Burgerlijk Wetboek bestaat met betrekking tot de risicoaansprakelijkheid van jongeren. Wanneer schade wordt veroorzaakt door een minderjarige zijn er voor de benadeelde vaak onvoldoende mogelijkheden om zijn schade verhalen. Jongeren van 16 en 17 jaar zijn zelf aansprakelijk voor de schade, maar hebben veelal onvoldoende vermogen of inkomsten om de schade te voldoen. Dat geldt zeker ook voor 14- en 15-jarigen. De wet biedt de mogelijkheid via artikel 169, lid 2, Boek 6 Burgerlijk Wetboek, om ouders of voogden van 14- en 15-jarigen aansprakelijk te stellen. Wanneer de ouders echter aannemelijk maken dat hun geen verwijt kan worden gemaakt, blijft de benadeelde -- de zogenaamde gelaedeerde, zeg maar gerust het slachtoffer -- vaak met de schade zitten. Het slachtoffer zal dan zelf opdraaien voor de schade die een ander heeft veroorzaakt. Ik vind dat onaanvaardbaar.

Als er één is die niet de dupe mag zijn van het schadeveroorzakend gedrag dan is dat wel de benadeelde partij. Het gaat in deze dus om een principiële afweging. Er is vandaag heel veel bijgehaald, maar het gaat eigenlijk om de principiële afweging wie er voor die schade moet opdraaien. Zelfs als de benadeelde een verzekeraar heeft die de schade uitkeert, is het indirect alsnog de samenleving die opdraait voor de vernielingen en niet de dader. Dat is, zoals de heer Holdijk al zei, niet de bedoeling. Dat zou niet moeten in dit land. Bovendien draagt het niet bij aan de opvoeding van onze kinderen. Het pedagogische effect kan in dit wetsvoorstel als neveneffect worden meegenomen. Fout gedrag moet gecorrigeerd worden en daaraan is ook een financieel aspect verbonden. Daarmee heb ik gelijk de preventieve werking van dit wetsvoorstel genoemd.

Ik wil vanmiddag de volgende vraag aan de Kamer voorleggen: moeten wij de benadeelde met zijn schade laten zitten of de ouders de schade laten vergoeden? Ik kies voor het laatste. Het past ook in de lijn van artikel 247, lid 1, van Boek 1 Burgerlijk Wetboek: "Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder zijn minderjarig kind te verzorgen en op te voeden." Met "minderjarig kind" wordt ook hier bedoeld alle kinderen die nog niet de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt. In het tweede lid van dat artikel wordt onder verzorging en opvoeding mede verstaan de zorg en verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichamelijk welzijn en de veiligheid van het kind, alsmede de bevordering van de ontwikkeling van de persoonlijkheid van het kind. Ik ben van oordeel dat daar ook het bijbrengen van respect voor andermans eigendommen onder valt.

Daarmee beweer ik niet dat ouders wier kind zich schuldig maakt aan vernielingen per definitie hebben gefaald in hun wettelijke verzorgings- of opvoedingsplicht. Wel impliceert deze verzorgings- en opvoedingsplicht naar mijn overtuiging dat het niet onredelijk is om ouders mede aansprakelijk -- kinderen blijven immers ook

zelf aansprakelijk -- te houden voor gedragingen van hun minderjarige kinderen. Overigens neemt dat de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van de minderjarige zelf niet weg, zoals ik al heb gezegd. Die wordt extern gedragen door de ouders of de voogden, door het voorschieten van de schade. Zij zijn verantwoordelijk. Intern zullen de kinderen zelf een financiële regeling moeten treffen met hun ouders. Ik ben het dus helemaal eens met de heer Holdijk op dit punt.

De overheid dient er in mijn ogen -- dat is ook wat de samenleving verlangt -- voor te zorgen dat het slachtoffer noch de samenleving opdraait voor de schade als gevolg van baldadig of crimineel gedraag, maar de dader zelf. Dit wetsvoorstel is een vertaling van die gedachte. Ik hoop dan ook op een brede steun in de Kamer voor dit wetsvoorstel. Ik zal nu ingaan op de individuele vragen.

De heer Franken heeft gevraagd of het wetsvoorstel zal bijdragen aan een toename van het verantwoordelijkheidsbesef van ouders zodat zij zich daadwerkelijk gaan richten op preventieve gedragscorrectie met betrekking tot onder hun gezag staande minderjarigen. Hij heeft gevraagd om een onderbouwing hiervan. Op dit moment zijn ouders niet of nauwelijks aansprakelijk te stellen voor schadeveroorzakend gedrag van hun kinderen van 14 jaar of ouder. Dit wetsvoorstel brengt daarin verandering. Als het wordt aangenomen, zijn ouders en hun schadeveroorzakende kind hoofdelijk aansprakelijk. Als hun kind schade veroorzaakt, zullen de ouders dat in hun portemonnee voelen en hun kind waarschijnlijk ook. Aansprakelijkheid gaat gepaard met meer voorzichtigheid. Je gaat zorgvuldiger en voorzichtiger met spullen om als je weet dat het je geld kost als die spullen kapot gaan.

De vraag die de heer Franken stelt, is of oudere kinderen nog onder de indruk zullen zijn als hun ouders dit besef op hen willen overbrengen. Ik kom daar straks verder op terug, omdat de meeste leden daar vragen over hebben gesteld. Er is gesteld dat naarmate kinderen ouder worden hun verantwoordelijkheid toeneemt. Ik deel dat, maar ik verbind daar een andere conclusie aan wat betreft de aansprakelijkheid. Bij oudere kinderen die zich gaandeweg losmaken van hun ouders valt te bezien of zij dat normbesef overnemen. Die denken misschien: laat ze maar kletsen.

Ik wijs erop dat niet alleen de ouders aansprakelijk zijn, maar ook het kind zelf. Dit wetsvoorstel beoogt dat het kind in financiële zin op zijn gedrag wordt aangesproken. Als dit wetsvoorstel wordt aangenomen, kunnen ouders hun kinderen intern aanspreken voor de schade die zij hebben voorgeschoten -- zo zie ik het dan maar -- of kunnen verzekeringsmaatschappijen, als het onder de verzekering valt, regres nemen op die kinderen. Ouders en kinderen zijn beiden aansprakelijk, maar in de onderlinge verhouding moet die schade uiteindelijk worden gedragen door het kind. Ik wijs erop dat op verzoek van de SP-fractie in de Tweede Kamer een nota van wijziging met deze strekking door de heer Çörüz is opgesteld.

Er is gevraagd hoe moet worden gehandeld bij schade die is aangericht in groepsverband, ook gezien lid 2 van artikel 166 van Boek 6 Burgerlijk Wetboek. Daarin staat dat de hoofdelijke aansprakelijkheid van personen voor gelijke delen in de schadevergoeding moet bijdragen. Verder heeft de heer Franken nog gevraagd hoe het dan gaat tussen de ouders onderling, of niet alleen de krachtdadige ouders voor de gehele schade moeten opdraaien. Artikel 166, Boek 6 Burgerlijk Wetboek, betreft de aansprakelijkheid van personen in groepsverband. Dat is vooral van belang bij passief meedoen, noem het meelopen, van deelnemers van een groep. Een causaal verband tussen de gedraging van een deelnemer en schade is niet vereist voor de aansprakelijkheid op grond van dit artikel. Voor de aansprakelijkheid van de ouder op grond van artikel 169, Boek 6 Burgerlijk Wetboek, het artikel waarover wij vandaag spreken, is het causale verband tussen de gedraging van het kind en de schade wel vereist. Het gaat dus om actief meedoen. De ouders van een kind dat enkel heeft meegelopen, kunnen daarom niet worden aangesproken op grond van artikel 169. Ouders van de kinderen van wie kan worden gezegd dat zij actief schade hebben toegebracht in groepsverband zijn op grond van artikel 169 wel aansprakelijk.

Hoe dit verder zal gaan, is een beetje koffiedikkijken. Het is echter, zoals gezegd, vaak een kwestie van groepsverband. Men pleegt als groep een activiteit waarmee schade wordt veroorzaakt, zoals spiegels van auto's schoppen. Op grond van ons wetsvoorstel worden de kinderen en de ouders daarop aangesproken. Ik zie het zo dat die ouders bij elkaar gaan zitten en zeggen: wij zijn allemaal aangesproken voor die schade, hoe gaan wij dat oplossen? Ik verwacht dat daar in de praktijk uit te komen is. Het voordeel van dit wetsvoorstel is ook voor de slachtoffers dat het een extra verhaalsmogelijkheid biedt bij groepsriminaliteit. Juist bij groepsriminaliteit is het onduidelijk wie wat gedaan heeft. Als je meedoet, als je actief bent, ben je het haasje en dan zijn wat ons betreft ook je ouders het haasje.

Mevrouw De Boer interrompeerde op het betoog van de heer Franken over de brief van het Verbond van Verzekeraars. Mevrouw Beuving kwam daar ook mee. Ik heb die brief niet, maar ik heb inmiddels wel begrepen wat erin staat. Wat ons betreft moet die brief zo worden uitgelegd dat als dit wetsvoorstel wordt aangenomen, het onder de risicoaansprakelijkheid van de ouders valt en dus onder de aansprakelijkheidsverzekering particulieren. Onder de huidige dekking zal het met het aanvaarden van dit wetsvoorstel dus gedekt zijn. Ik merk hier wel bij op dat het Verbond van Verzekeraars zich niet in de kaart laat kijken. Zoals mevrouw De Boer al zei, heeft dat te maken met mededinging. Het verbond gaat natuurlijk ook niet over de verschillende verzekeringsmaatschappijen. Die kunnen daar dus hun eigen beleid op toepassen. Wat mij betreft valt niet in te zien dat de verzekeringsmaatschappijen dit op dit moment gaan uitsluiten. Dat hangt natuurlijk van het schadebeeld in de toekomst af. Maar nu accepteren ze al voor 14-minners dat die opzet, die je normaal

gesproken niet kunt verzekeren, wel kunt verzekeren, in die zin dat ouders risicoaansprakelijk zijn, waarmee de schade gedekt is. Als verzekeraars hiervan af willen, zullen ze dat apart moeten uitsluiten, waarmee ze het risico lopen dat de concurrent het wel dekt. In beginsel wil een verzekeringsmaatschappij immers die schade verzekeren. Als dat tot een premieverhoging leidt, dan wordt dat meegenomen. Niet valt in te zien dat dit tot een enorme premieverhoging leidt, want de gemiddelde verzekering voor een gezin kost ongeveer 100 euro. Ik kom daar nog op terug in het kader van premiedifferentiatie. Als je een aansprakelijkheidsverzekering wilt afsluiten, wordt altijd gevraagd of je kinderen hebt, zo ja hoeveel en in welke leeftijdscategorie, of je een hond hebt, of een kat, en wat de postcode is. Als je in het westen woont, loop je meer risico om aansprakelijk te worden gesteld dan wanneer je in de prairie woont.

Mevrouw **Scholten** (D66): Ik juich het optimisme van mensen in het algemeen toe, want ik probeer zelf ook een optimistisch mens te zijn. Ik vind het alleen lastig om op dit moment aan te nemen dat elke verzekeraar dit risico gaat dekken. Dat is immers sterk afhankelijk van de wijze waarop dit risico in de polisbepalingen is afgedekt. Als daarin staat dat het risico tot en met 14 jaar is afgedekt conform artikel 169, lid 1 en die leeftijd staat er met zo veel woorden in, dan heeft de verzekerde ouder een probleem. Dat wilde ik nog even toevoegen aan het debat.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik heb een aanvullende vraag. De heer Oskam schat in dat het wel verzekeraar zal blijven. Stel dat dat niet zo is en dat alle verzekeringen dat uit gaan sluiten, is er dan wat hem betreft nog sprake van een aanvaardbare situatie? Is het aanvaardbaar dat we hiermee een onverzekerbaar risico vestigen?

De heer **Oskam**: In antwoord op de vraag van mevrouw Scholten: opzet is niet verzekeraar, is de hoofdregel in het verzekeringsrecht. Jonge kinderen kunnen handelingen opzettelijk of misschien wel uit baldadigheid verrichten, waarbij het onredelijk is dat het slachtoffer met de schade blijft zitten. Daarvan heeft de wetgever gezegd: onder de veertien zijn de ouders verantwoordelijk. Dat heet risicoaansprakelijkheid. Daarom zeggen de verzekeraars: als die ouders daarvoor aansprakelijk zijn, moet je je daartegen kunnen verzekeren. Dat is nu ook zo. Wat niet in de wet staat, is dat je risicoaansprakelijk en verzekerd bent als je 14, 15, 16 of 17 jaar bent. Als dit wetsvoorstel wordt aangenomen, staat dat wel in de wet en zijn de verzekeraars daaraan gehouden. Bij risicoaansprakelijkheid van de ouders dekken ze immers. Alleen opzet is uitgesloten, maar dat dekken ze nu ook onder de 14 jaar. Dan zullen ze ook kinderen van 14, 15, 16 en 17 jaar dekken, onder de huidige polisvoorwaarden. Tenzij ze dat niet willen; dan moeten ze het uitsluiten. Als de polisvoorwaarden worden gewijzigd, kun je weg.

In reactie op de vraag van mevrouw De Boer: ik zou het heel jammer vinden als er een onverzekerbaar risico ontstaat, maar dat verandert niets aan ons standpunt. Wij vinden dat ouders risicoaansprakelijk zijn zolang kinderen minderjarig zijn.

De heer Franken vroeg of het mogelijk is dat ouders van kinderen worden aangesproken ingeval van groepsaansprakelijkheid. Wordt de schade onder ouders dan niet onevenredig verdeeld? Het is niet ondenkbaar dat dat zo is, als sprake is van meer of minder vermogende ouders. Ik trek de parallel met de schuldaansprakelijkheid, want dan krijg je natuurlijk helemaal rare situaties. Ouders die zich kunnen disculperen gaan vrijuit en ouders die dat niet kunnen, draaien voor de gehele schade op. Daar zijn wij geen voorstander van. Maar het staat het slachtoffer vrij om de schade volledig op een of meer ouders te verhalen. Deze ouders zullen vervolgens regres moeten nemen op de andere ouders of op de kinderen voor hun aandeel in de schade. Dit probleem zal zich vermoedelijk niet vaak bij de ouders voordoen, omdat naar wij nu van het Verbond van Verzekeraars hebben gehoord meer dan 95% van de ouders AVP-gedekt is.

Mevrouw Beuving heeft gevraagd wat de doelstellingen van dit wetsvoorstel zijn. Waarom die verschuiving naar de ouders? De doelstelling is heel duidelijk: de vernielers betaalt. Ik denk dat mijnheer Reynaers het heel duidelijk heeft verwoord, zo duidelijk dat ik het niet beter zou kunnen doen. Het slachtoffer heeft veel betere, realistische verhaalsmogelijkheden, omdat jongeren van rond de 16 jaar vaak geen inkomsten of vermogen hebben. Het kan allemaal ook sneller. Wij willen dat die schade zo snel mogelijk bij het slachtoffer komt, waarna ze het onderling moeten uitzoeken. Ook al wordt eraan getwijfeld en ook al vindt het Verbond van Verzekeraars het pedagogisch gezien niet zo handig, vinden wij toch dat er een preventieve werking vanuit gaat. Verzekeringsmaatschappijen kunnen regres nemen op de kinderen, en de ouders hebben intern verhaal op de kinderen. Wat ons betreft gaat daar wel een preventieve werking van uit.

Waarom moet het bij de ouders liggen? Wij denken toch dat ouders en kinderen een band met elkaar hebben. Het is reëler om de ouders daarvoor op te laten draaien dan het slachtoffer maar met de schade te laten zitten. Mevrouw Beuving vroeg hoe wij aankijken tegen het dilemma dat ouders die hun opvoedtaken goed hebben vervuld, te maken krijgen met verzekeraars die dekking uitsluiten voor opzettelijk veroorzaakte schade. Eigenlijk -- ik wil het gewoon simpel houden -- vinden wij dat het daar niet zo veel mee te maken heeft. Het is natuurlijk zuur dat je, als jij je kinderen een goede opvoeding geeft en ze springen een keer uit de band, daarvoor verantwoordelijk bent. Maar is het niet zuur, vraag ik mevrouw Beuving, voor het slachtoffer dat met zijn schade blijft zitten, omdat iemand een goede opvoeding heeft gehad en toch een keer uit de band springt? Ouders hebben nu eenmaal de plicht, voortvloeiend uit het ouderlijk gezag, om hun kind te verzorgen en op te voeden

en de persoonlijke ontwikkeling van kinderen te bevorderen. Dat valt naar mijn mening onder het bijbrengen van respect voor andermans eigendom. Dat betekent niet dat ouders van wie een kind iets vernielt, per definitie hebben gefaald. Dat heeft er wat ons betreft niet zo veel mee te maken. Maar als er schade is, kun je niet zeggen dat er niet wordt betaald. De consequentie is immers -- dat heeft ook een beetje met de lusten en lasten van kinderen te maken -- dat de gelaedeerde met de schade blijft zitten. Dat vinden wij onrechtvaardiger dan dat de ouders moeten betalen. Dat is nou net de achtergrond van dit wetsvoorstel.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Kunt u nog even ingaan op mijn voorbeeld waarin een kind al dan niet vrijwillig uit huis is geplaatst? Die ouders kunnen er helemaal niets doen, want dat kind zit in Hoenderloo en zij wonen in Maastricht. Vindt u het dan toch rechtvaardig dat die ouders moeten dokken? U vindt het belangrijker dat de gelaedeerde ...

De heer **Oskam**: Ik kom daar nog op.

Het primaire doel is het creëren van een eenvoudige mogelijkheid van schadeverhaal. Neveneffect is het pedagogische karakter ervan.

Mevrouw Beuving heeft als prangend punt in haar betoog gezegd dat er geen enkele mogelijkheid tot disculpatie van de ouders is. Zij vindt dat misschien wel terecht als de ouders tekort zijn geschoten in hun opvoeding, maar niet als de ouders alles op alles hebben gezet en hebben gedaan wat van hen mocht worden verwacht om op deze manier met een schadeclaim geconfronteerd te worden. Ik deel de mening van mevrouw Beuving dat het wrang is. Natuurlijk is het wrang dat, als je je kinderen een goede opvoeding geeft, je de rekening gepresenteerd krijgt als ze uit de band springen en vernielzuchtig gedrag vertonen. Maar het is nog wranger dat de benadeelde met de schade blijft zitten. Die kan daar namelijk helemaal niets aan doen: hij vraagt er niet om en wordt ineens met een gebroken spiegel, een gebroken ruit of soms met een verbrand treinstel geconfronteerd.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Dat is toch niet wezenlijk anders dan in het geval waarin de schade wordt veroorzaakt door een 18-jarige, een 25-jarige of een 30-jarige op wie niets te verhalen valt? Wat is het grote verschil tussen iemand die net onder die grens van 18 jaar zit en iemand die daar net boven zit?

De heer **Oskam**: Zo is het in het strafrecht ook geregeld: er zijn natuurlijk grenzen. Maar bij minderjaren zijn de ouders verantwoordelijk en hebben ze nog een deel van de opvoeding. Kinderen hebben niet alle rechten en plichten die een volwassene ook heeft. Wij stellen de grens dus bij 18. Als kinderen volwassen worden, zijn ze natuurlijk nog wel kind, maar het kan niet zo zijn dat een kind van 65 de rekening stuurt naar zijn ouders van 85. Dat kan niet de bedoeling zijn. Mevrouw **Beuving** (PvdA): Een 17-jarige kan ouders hebben die hun taken voortreffelijk hebben

vervuld, alle mogelijke toezicht hebben gehouden en alle wenselijke instructies hebben gegeven. Als het kind dan toch de fout in gaat, bijvoorbeeld onder invloed van een ongunstige groepsdynamiek met vrienden, zegt de heer Oskam dan: hè, fijn, mooi meegenomen dat het een 17-jarige is, want in dit geval hebben we in feite een soort verzekeraar, namelijk de ouders, die ervoor moeten opdraaien? Ik haak hiermee ook even aan bij wat de heer Holdijk zei.

De heer **Oskam**: Ik denk niet: fijn! Ik denk het volgende. Als je schade veroorzaakt, moet je die ook betalen. Dat geldt als je 17 bent, als je 18 bent en als je 25 bent. Dat is de hoofdregel. Als kinderen van 14, 15, 16 en 17 echter niet kunnen betalen, dan zijn de ouders risicoaansprakelijk, zo vinden wij. Makkelijker kan ik het niet zeggen. Dat is de regel.

Zowel mevrouw Beuving als de heer Holdijk heeft gevraagd naar de wettelijke disculpatiemogelijkheid. Deze zou al dan niet, misschien door de rechtspraak worden opgerekt. Gevraagd werd waarom we daarmee niet aan de gang gaan door deze mogelijkheid aan te scherpen, op te rekken of volledig af te schaffen. Het amendement-Recourt, dat destijds in de Tweede Kamer is ingediend, voorzag daarin. Het heeft het daar niet gehaald. Wij vonden het ook geen goede oplossing, omdat het een tussenoplossing is, namelijk voor 14- en 15-jarigen. 16- en 17-jarigen houden zich vaak op in het uitgaanscircuit. Ook zij gaan naar school en ook zij hebben geen werk. De jeugdwerkloosheid is enorm hoog. Wij wilden die groep van 14- tot 17-jarigen dus bij elkaar houden. Ik begrijp de zorgen van mevrouw Beuving en de heer Holdijk over de aansprakelijkheid van ouders wel. Toch heeft voor mij het principe de voorkeur dat je als ouders verantwoordelijk bent. Je bent ouder met de lusten en de lasten. Je hebt de leuke dingen met je kinderen. De lasten heb je echter ook: je moet hen verzorgen en opvoeden, en als er schade wordt veroorzaakt, moet die schade worden vergoed. Als je ouder bent en het kind over wie je het gezag hebt, schade veroorzaakt, dan is het logisch dat je als ouder medeaansprakelijk bent. Voorop blijft staan dat het kind aansprakelijk is. Als het kind niet kan betalen, dan moeten de ouders betalen.

Uiteindelijk hopen we dat in de interne verhouding tussen ouders en kind de schade vergoed zal worden. Het zou pedagogisch heel goed zijn als de ouders zeggen: we hebben die duizend euro betaald, maar nu ga je dat in termijnen terugbetalen; het slachtoffer heeft er zo in ieder geval geen last van.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Ik ga nog heel even door op de disculpatiemogelijkheid. De heer Oskam geeft aan dat hij de groep van 14- tot 18-jarigen als één geheel wil behandelen. Het aanscherpen van de disculpatiemogelijkheid brengt met zich dat de rechter zich eventueel kan buigen over de schuldvraag en daarbij ook de omstandigheden van het geval kan meewegen. Weegt dat nog voor de heer Oskam?

De heer **Oskam**: Ja, maar ik zal daarop straks nog terugkomen. Ik zeg het nu maar: ik probeer elke vraag van ieder lid te beantwoorden, maar als iedereen er steeds tussendoor komt, dan vind ik dat prima maar zal ik toch verwijzen naar wat ik later ga zeggen, zoals nu bij mevrouw Duthler.

Ik hoop nog iets. Als de verzekeringsmaatschappij betaalt, dan hoop ik dat zij ook zegt: je hebt opzettelijk schade veroorzaakt, dus wij gaan dat op jou verhalen. Dat geldt natuurlijk niet voor dingen die per ongeluk gebeuren. Als jongeren echter opzettelijk schade veroorzaken, dan vinden wij het prima als er regres wordt genomen.

Ik kom nu nog even op de disculpatiemogelijkheden. Het is lastig dat het daarbij tot ongelijkheid leidt, maar ook het slachtoffer in een heel nadelige positie plaatst. Bewijsrechtelijk zou het slachtoffer moeten aantonen dat de ouders schuld hebben. Ga er maar aan staan! Dat is niet alleen lastig, het is zelfs bijna onmogelijk. Je ziet dan ook regelmatig dat een rechter of een verzekeringsmaatschappij zegt: er hoeft niet te worden betaald, want je kunt je disculperen. Het zou ook tot ongelijke situaties leiden in het geval van groepsriminaliteit.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Wellicht moeten hier toch wat puntjes op de i worden gezet. Meent de heer Oskam werkelijk dat het aan de benadeelde is om bij een disculpatiemogelijkheid aan te tonen dat de ouders een verwijt te maken valt? Is het niet zo dat er sprake is van een omkering van de bewijslast? Zijn het niet de ouders die moeten aantonen dat hun geen verwijt te maken valt?

De heer **Oskam**: Mevrouw Beuving heeft daarin gelijk. Dat kan echter wel vrij eenvoudig, en het wordt ook vrij snel aangenomen. Daarom heeft mevrouw Beuving, denk ik, ook gevraagd om nog eens te bekijken of we dit niet moeten aanscherpen. Wij zijn daar niet voor.

De **voorzitter**: Er zijn twee personen die willen interrumperen. Ze sluipen rond de microfoons. Eerst mevrouw De Boer en dan mevrouw Quik.
**

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik reageer een beetje secundair, want ik vroeg me even af of ik het goed hoorde. Ik hoorde de heer Oskam zeggen dat hij het een goede zaak zou vinden als verzekeraars die uitbetalen, regres gaan nemen. Dan gaat het volgens mij om de verzekeraars van de benadeelden, die eerst aan de benadeelden uitbetalen en vervolgens regres nemen op de ouders van de dader, in dit geval. Ik heb begrepen -- corrigeer me als ik het fout heb; ik kijk ook even naar de staatssecretaris -- dat er een regresverbod is voor verzekeraars van benadeelden. Zij mogen soms geen regres halen op anderen. Artikel 6:169, lid 2, BW is een van de artikelen die daarbij wordt genoemd. Regres op de pleger zelf, in dit geval dus de jongere, is wel mogelijk, maar niet op de ouders die ingevolge artikel 6:169, lid 2, risicoaansprakelijk zijn voor de schade die door hun

kinderen wordt toegebracht. Volgens mij is die regresmogelijkheid dus niet zo ruim als de heer Oskam doet voorkomen.

De **voorzitter**: Mevrouw Quik, is uw vraag in dezelfde lijn of is het een totaal andere vraag? Ik constateer dat ik eerst de heer Oskam kan laten antwoorden.

**

De heer **Oskam**: Ik wil hierop graag een antwoord geven. Ik heb dat niet gezegd en ik heb dat niet bedoeld. Als er een bushokje wordt vernield, de busonderneming of de gemeente is verzekerd en de verzekeringsmaatschappij -- vaak is dat Centraal Beheer -- uitbetaalt, dan zou ik het prima vinden als het kind betaalt, zoals ook de heer Holdijk bepleit. Het is prima als de verzekeraar tegen dat kind zegt: je hebt voor duizend euro aan ruiten ingegooid, maar dat ga je terugbetalen. Ik heb nooit bedoeld dat die ouders dat dan aan Centraal Beheer moeten betalen, om maar even in dat voorbeeld te blijven. Als dit wetsvoorstel wordt aangenomen, kan het volgende zich voordoen. Ouders hebben, bijvoorbeeld bij Achmea, een verzekering voor de aansprakelijkheid van hun gezin afgesloten en Achmea zegt dan: we betalen de schade aan de busonderneming, maar we vragen ook aan dat kind -- niet aan de ouders, want die zijn risicoaansprakelijk -- het schadebedrag terug. Dat is prima. Dat is pedagogisch heel goed en verantwoord, want de vernielers betaalt, en het is dan ook verzekeringstechnisch mogelijk. Dat heb ik bedoeld. Er was dus, denk ik, een klein misverstand.

De **voorzitter**: Mevrouw De Boer, u mag kort een nadere vraag stellen. We hebben ook nog een tweede termijn.

**

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Inderdaad even heel kort. Ik heb het wetsvoorstel zo gelezen dat het was ingegeven door onder andere vandalisme tegen gemeente-eigendommen. Volgens mij wordt die schade over het algemeen gedekt door de verzekering van de gemeente. Voor die gedekte schade kan op basis van die risicoverzekering geen regres worden gehaald op de ouders. Dan is voor mij wel de vraag wat dan nog de aanleiding voor dit wetsvoorstel is.

De heer **Oskam**: Die is heel duidelijk. De bedoeling is dat je schade die je veroorzaakt, betaalt. Als de verzekeringsmaatschappij van de busonderneming betaalt, dan betaalt eigenlijk de maatschappij, of alle busondernemingen, die weer worden gevoed door het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Dat willen we niet. We willen dat die jongere die schade echt betaalt. Het is dus prima als Centraal Beheer dan het schadebedrag terugvraagt. We willen niet ... Ik ben het even kwijt. Wat was uw punt, mevrouw De Boer? O ja, we willen niet dat er regres op de ouders wordt gehaald. Dat is niet de bedoeling van het wetsvoorstel. We willen alleen het volgende. Als de busonderneming zegt dat ze

niet is verzekerd omdat Centraal Beheer aanvoert dat er daar iedere week ruiten worden ingegooid en dat de busonderneming niet meer te verzekeren is, dan moet de verzekeraar of de ouders de schade betalen als het kind het niet kan betalen.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Het wordt nu wel helder. Dank daarvoor. Ik vraag me af hoeveel busondernemingen, gemeenten en andere instanties die in de memorie van toelichting worden genoemd, niet verzekerd zijn. Hoe groot is het probleem dat we hier proberen op te lossen?

De heer **Oskam**: Ik heb daarvan geen cijfers. Het gaat niet alleen om busondernemingen en gemeenten, maar ook om burgers, of om de ijscoman in Haren van wie de ruiten zijn ingegooid en het meubilair kapot is en wiens ijsvoorraad verloren is doordat er allemaal glas in zit. Het is natuurlijk veel breder dan wat mevrouw De Boer nu noemt.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Mijn vraag sloeg terug op de disculpatiemogelijkheid die niet streng genoeg zou zijn en waar de ouders te vaak mee wegekomen. Ik heb gevraagd of het een oplossing zou zijn om dat te formuleren als een hardheidsclausule. Dan ben je schuldig tenzij je een heel bijzonder verhaal hebt. Dan houd je toch de mogelijkheid dat de rechter een toets kan aanleggen.

De heer **Oskam**: Daar wil ik straks graag op terugkomen als ik uw vragen behandel.

Ik ga nu naar de vragen van de heer Reynaers. Hij vroeg of er cijfers zijn. Er is al duidelijk geworden dat er geen adequate administratie is, ook niet van het gebruik van disculpatiegronden door ouders. De oorzaak daarvan is dat het gaat om verschillende categorieën schade en verschillende categorieën gelaedeerden; burgers, overheden of bedrijven. Bovendien is het schadebedrag heel breed. Het gaat niet alleen om vernieling, maar ook om andere dingen. De WODC-cijfers zijn wel schokkend. Er wordt jaarlijks voor 2,4 miljard euro aan materiële schade in Nederland veroorzaakt. Het gaat niet alleen om minderjarigen, natuurlijk zitten daar ook meerderjarigen bij, maar dat is wel het bedrag. Vernieling door meerderjarigen is volgens het WODC het op een na meest voorkomende delict onder de beschadigingszaken.

De heer Reynaers heeft gevraagd of ik kan bevestigen dat het kind onder het nieuwe wetsvoorstel nog steeds aansprakelijk is. Het antwoord daarop is volmondig ja. Dat is de hoofdlijn. Het kind blijft zelf te allen tijde aansprakelijk, alleen naast het kind worden ook de ouders risicoaansprakelijk gesteld om te voorkomen dat slachtoffers met de schade blijven zitten.

Zoals ik net al in reactie op een andere spreker deed, zal ik nu ook in reactie op de heer Reynaers ingaan op ons belangrijkste motief. Het schadeverhaal van de gelaedeerde staat natuurlijk voorop. Preventieve gedragscorrectie is wat ons betreft een neveneffect. Dat mag geen doel op zich

zijn, maar we vinden het natuurlijk altijd goed als kinderen worden aangesproken, hetzij door de ouders omdat die betaald hebben, hetzij door de verzekeraar omdat die betaald heeft.

Mevrouw Duthler heeft gevraagd of wij nog hebben overwogen om het te houden bij schuldaansprakelijkheid zoals die nu voor 14- en 15-jarigen geldt. We hebben daarover nagedacht, maar we vinden dat geen goede optie. Bij schuldaansprakelijkheid blijft het lastig met de verzekeraar. Ook bij groepsaansprakelijkheid is schuldaansprakelijkheid lastig. Het kan dan zijn dat de ouders van vader A zeggen: ja, sorry, maar we hebben hem een goede opvoeding gegeven en we kunnen er niets aan doen. De rechter kan vader A dan vrijuit laten gaan, terwijl de ouders van vader B die dat niet kunnen aantonen met de brokken zitten. Dat willen we dus niet. De kracht van het wetsvoorstel zit nu juist in de eenvoud. We willen duidelijk zeggen, ook richting de slachtoffers, dat het kind aansprakelijk is. Als het kind niet aansprakelijk is, kun je ook voor kinderen van 14 tot 17 bij de ouders terecht.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Licht het niet veel eerder aan de ruime uitleg van de disculpatiemogelijkheid die artikel 169, lid 2 biedt dan aan de disculpatiemogelijkheid zelf? Met andere woorden: zouden we die disculpatiemogelijkheid niet eerst kunnen aanscherpen? Waarom de rigoureuze stap naar gehele risicoaansprakelijkheid?

De heer **Oskam**: Hoe zou u dat dan willen doen?

Mevrouw **Duthler** (VVD): Wij kunnen niets doen aan de uitleg van de disculpatiemogelijkheid, maar wel aan de disculpatiemogelijkheid zelf. Die kunnen we aanscherpen. Hoe dat moet, is aan de wetgever. Ik ben op zoek naar argumenten waarom we niet eerst die stap zetten in plaats van meteen die grote stap naar de algehele risicoaansprakelijkheid.

De heer **Oskam**: Omdat je dan toch onzekerheid blijft houden over de manier waarop het uitgelegd moet worden. Dan zou je het zo moeten opschrijven dat het voor iedereen klip-en-klaar is hoe die disculpatiemogelijkheid werkt. We hebben daar wel naar gekeken, maar ik weet zo een-twee-drie niet de oplossing.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Het is aan de wetgever om daar heel duidelijk over te zijn in de memorie van toelichting en eventueel in aanvullende Handelingen.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Dat kan met die hardheidsclausule die ik bedoel. Dat is een aangescherpte disculpatiemogelijkheid.

De heer **Oskam**: Ik kom daar straks op terug, mevrouw Quik. Ik wil nog in reactie op mevrouw Duthler zeggen dat de heer Recourt een amendement van die strekking heeft ingediend over de risicoaansprakelijkheid voor kinderen van 14 en 15, maar dat dit is afgewezen door de Tweede

Kamer. Er is dus over nagedacht, maar men heeft daar nee tegen gezegd.

Door mevrouw Duthler is ook gevraagd hoe het zit met de brief van het Verbond van Verzekeraars. Ik lees die zo: als dit wetsvoorstel wordt aangenomen, is de risicoaansprakelijkheid van ouders gedekt, tenzij de verzekeringsmaatschappijen ervoor kiezen om dat uit te sluiten, zoals ik net tegen mevrouw Beuving zei. Dat is nu echter nog niet aan de orde. Ik ga er ook van uit dat dit niet aan de orde komt.

Hoe moet je die brief van het Verbond van Verzekeraars nou interpreteren? Het verbond staat natuurlijk niet te trappelen, maar vindt het wel goed voor de slachtoffers dat de schade kan worden verhaald en dat de mogelijkheid van regres op het kind bestaat. Het twijfelt echter aan het pedagogische effect van deze maatregel. Ouders of kinderen zouden dadelijk, net als bij een reisverzekering, kunnen zeggen: ach joh, maakt niet uit; je bent toch verzekerd dus we claimen het gewoon. Daarbij verliest het verbond, net als de ouders die dat zeggen of de kinderen die dat denken, uit het oog dat de mogelijkheid van regres bestaat. Wij hopen natuurlijk wel dat de verzekeringsmaatschappijen dan ook actie ondernemen. Als je A zegt, moet je ook B zeggen.

Dan kom ik bij de vragen van de heer Holdijk. Hij vroeg of de persoonlijke verantwoordelijkheid van jongeren voor hun gedragingen niet veel meer voorop moet staan. Hij vroeg ook of die persoonlijke verantwoordelijkheid niet toeneemt naarmate een jongere ouder wordt en zelfstandig optreedt, als een communicerend vat. Ik ben het daar eigenlijk helemaal mee eens. Als je zo denkt, dan klopt dat ook. Ik zal daar een voorbeeld van geven. Ik ben een tijdje kantonrechter geweest in Nijmegen. Toen deed ik leerplichtzaken. Daar zit ook een soort communicerend vat in. Als kinderen niet naar school gaan, dan zijn de kinderen en de ouders allebei verantwoordelijk. Hoe jonger het kind, hoe meer de ouders verantwoordelijk zijn. Hoe ouder het kind, hoe minder de ouders verantwoordelijk zijn. Ik heb zaken gehad waarbij de officier van justitie een boete eiste van een moeder omdat haar zoon van 16 verzuimde. Dan zei ik tegen die officier: moet die vrouw haar zoon onder haar snelbinders stoppen en naar school brengen? Zo werkt dat dus niet. Het verschil met dit wetsvoorstel is dat er in dat soort zaken geen benadeelde is. Het kind benadeelt zichzelf door niet naar school te gaan en de ouders hebben er vaak weinig invloed op. Ik snap het punt van de heer Holdijk dus heel goed, maar juist in dit soort zaken willen wij niet dat de gelaedeerde met schade blijft zitten. Daarom kiezen wij voor risicoaansprakelijkheid en niet voor schuldaansprakelijkheid of voor andere vormen.

De persoonlijke verantwoordelijkheid van jongeren vinden wij natuurlijk van groot belang. Dat is ook de reden waarom de heer Çörüz een nota van wijziging heeft ingediend. Ik heb net de SP-fractie in de Tweede Kamer al gecompimenteerd, want die is -- ere wie ere toekomt -- met dat idee gekomen. De heer Çörüz

vond dat ook een goed voorstel en heeft dat doorgevoerd. Bij schadeveroorzakend gedrag door jongeren zijn zowel de ouders als de jongeren zelf aansprakelijk; ik kan het niet vaak genoeg zeggen. Dat is de hoofdregel. De jongere draait er zelf ook voor op. De schade moet uiteindelijk worden gedragen door het kind. Wat ons betreft zeggen de ouders: betaal maar. Als er goede redenen voor zijn om dat niet te doen, is dat ook goed, maar dat moeten de ouders zelf weten. De ouders zijn extern op schade aanspreekbaar, maar uiteindelijk zal het kind intern de schade moeten dragen. We hopen dat de kinderen er wat van zullen merken als de verzekeraars regres gaan halen.

De heer Holdijk heeft ook gevraagd of er nu een leemte is in de rechtspraak of in de wet. Ik denk niet dat er een leemte is in de rechtspraak. Ik denk dat rechters in Nederland hun werk goed doen en hun afwegingen naar eer en geweten maken. De disculpatiemogelijkheid geeft de rechter wel de mogelijkheid om te zeggen: in dit geval leidt het tot onaanvaardbare gevolgen voor de ouders en zij kunnen zich disculperen. De conclusie is dan dat de gelaedeerde met de schade blijft zitten. Wij creëren twee extra verhaalsmogelijkheden. Het kind blijft immers aansprakelijk -- dat is de regel -- en de ouders worden risicoaansprakelijk. Omdat wij de ouders met dit wetsvoorstel risicoaansprakelijk maken, valt het ook onder de verzekering. Anders niet, want dan is het opzet en valt het niet te verzekeren. Om die reden willen wij niet rommelen in de disculpatiemogelijkheden. Wij willen die niet oprekken, verengen of wat dan ook. Wij maken gewoon een duidelijke keuze hierin. Dan is het ook voor iedereen duidelijk. Eenvoud is de schoonheid van dit wetsvoorstel, mijns inziens, en dus risicoaansprakelijkheid.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): In de stukken die tot nu toe zijn gewisseld, is verschillende keren een voorbeeld uit de jurisprudentie aan de orde gekomen. Het gaat om een uitspraak waarin de ouders zich konden disculperen enkel op grond van het feit -- althans zo wordt die uitspraak aangehaald -- dat het kind geen strafblad had, dus geen strafrechtelijke voorgeschiedenis. In mijn optiek is dat een heel duidelijk voorbeeld van een toch wel vergaande interpretatie van de disculpatiemogelijkheid door de rechter. Dit betekent dat er eigenlijk niet eens wordt gekeken naar het gedrag van de ouders zelf en de wijze waarop zij hun opvoedingstaak hebben vormgegeven, maar dat er enkel wordt gezegd dat het kind nog niet eerder, in ieder geval niet officieel, in de fout is gegaan. Als je dit zo onwenselijk vindt dat het niet moet kunnen, is het jammer dat je niet probeert om de disculpatiemogelijkheid zodanig aan te scherpen en te formuleren dat de rechter weet dat hij echt iets meer moet doen en iets meer moet vragen van de ouders, voordat zij zich kunnen vrijpleiten. Kan de heer Oskam daar eens wat meer op ingaan? Ik vind dat hij zich er te gemakkelijk van afmaakt door te zeggen dat het niet mogelijk is om de disculpatiemogelijkheid aan te scherpen.

De heer **Oskam**: Dat is juist niet het geval. Ik daag mevrouw Beuving uit om met voorbeelden te komen van de manier waarop het dan wel zou moeten. Wij kunnen dit niet helemaal dichtregelen in de wet. Als je het niet goed regelt, als het niet duidelijk is, blijf je interpretatieverschillen houden. Dan zal de rechter in Almelo linksaf gaan en de rechter in Den Haag rechtsaf. Wij hebben dit laatst ook in Maastricht gezien. In de zaak over de coffeshops daar ging de ene rechter linksaf en de andere rechtsaf. Dat blijft onzeker. Dat kun je de rechters niet kwalijk nemen, want zij doen dit naar eer en geweten. Zij maken die afweging. Het is oneerlijk -- zeker bij jeugd, waar het gaat om groepsriminaliteit -- als ouders kunnen zeggen: mijn zoon heeft geen strafblad. Ik kan dit voorbeeld ook aanscherpen. Waar ligt de grens als ouders zeggen: wij brengen hem iedere avond om 20.00 uur naar bed, hij krijgt drie keer per dag eten, hij poetst zijn tanden en wij gaan twee keer per jaar naar de tandarts. Dit valt niet in te vullen. Dat is gewoon heel lastig. Daarom hebben wij het duidelijk gemaakt. Ouders zijn naast hun kinderen aansprakelijk voor schade die de kinderen aanrichten.

Mevrouw **Scholten** (D66): Ik geef de heer Oskam het volgende in overweging. Je zou heel goed een wetsartikel kunnen formuleren waarin staat dat ouders alleen dan niet aansprakelijk zijn, als ze hebben voldaan aan de voorwaarden A, B, C, D, E, F en G die wij met zijn allen kunnen formuleren. Dan heeft de rechter veel en veel minder ruimte om disculpatie toe te staan dan in het huidige systeem, waarin dat een open norm is. Ik kan mij goed voorstellen dat de rechter dit best lastig vindt. Wat is erop tegen om dat heel stringent dicht te formuleren?

De heer **Oskam**: In zoverre is daar iets op tegen dat je dan toch nog steeds met interpretatieverschillen van de verschillende rechters blijft zitten. Mevrouw Scholten is zelf rechter geweest. Zij weet dus hoe het werkt. Als je de voorwaarden of bepalingen A tot en met D hebt, kunnen die toch op verschillende manieren worden uitgelegd. Bovendien vergeet je dan dingen. Wat ons betreft is de risicoaansprakelijkheid voor iedereen het meest duidelijk. Ik zie echter dat ik mevrouw Scholten niet overtuig.

De heer **Reynaers** (PVV): Begrijp ik de heer Oskam nu goed dat hij een disculpatiemogelijkheid, dus schuldaansprakelijkheid, in het geheel niet werkbaar vindt? In de memorie van toelichting is al een aantal keren aan de orde geweest dat er rechtsstelsels in Europa zijn waar wel sprake is van schuldaansprakelijkheid, maar waar dit uiteindelijk ontaardt in een soort verkapte risicoaansprakelijkheid. Als ik het betoog van de heer Oskam zo volg, stel ik vast dat zijn conclusie eigenlijk is dat de disculpatiemogelijkheid eruit moet -- die gaat er ook uit met het initiatiefwetsvoorstel -- omdat die gewoon niet werkbaar is. Klopt dit?

De heer **Oskam**: Ja, dat klopt. Ik kan daar kort over zijn.

Ik kom nog even terug op de inbreng van de heer Holdijk. Hij had een mooie afsluiter, namelijk dat de conclusie zou zijn dat de vernieler uiteindelijk niet betaalt. Daar ben ik het niet helemaal mee eens. Wij hopen namelijk dat de ouders die geld voorschieten, dit terughalen bij hun kind of dat zij hun kind in ieder geval daarop aanspreken. Wij hopen bovendien dat de verzekeringsmaatschappij, als men verzekerd is, tegen het kind zegt: jij hebt dat bushokje vernield, dus jij moet nog €1.000 aan ons betalen. Wat mij betreft, is het niet zo dat de kinderen er zomaar mee weggomen. Dat is ook zeker niet de bedoeling.

Ik ga over op de inbreng van mevrouw Scholten. Zij vroeg op grond waarvan wij denken dat er bij ouders iets te halen valt en bij kinderen niet. Dat weet je natuurlijk nooit, maar het ligt voor de hand dat ouders meer geld hebben dan kinderen die nog op school zitten of nog geen werk hebben, omdat mensen ofwel een uitkering ontvangen of inkomsten uit loon hebben. Wij denken daarom dat er bij de ouders meer te halen is.

Wij hebben het al gehad over de grens bij 18 jaar. Als je volwassen bent, heb je rechten en plichten. Je mag allerlei dingen doen, zoals trouwen, en je bent handelingsbekwaam. Wij vinden dan ook dat je voor je eigen schade moet opdraaien. Mevrouw Beuving heeft natuurlijk gelijk dat het voor de ijscoman zuur is als er van de 54 jongens 11 minderjarig zijn en de andere 43 niet. Die moeten dan maar later betalen; het is niet anders.

Mevrouw Scholten heeft ook nog even gesproken over een mogelijk misverstand tussen de heer Çörüz en mij aan de hand van mijn antwoord in de memorie van toelichting. Wij konden dat niet vinden, maar ik denk ook dat dit niet heel relevant is. Het gaat om het systeem dat wij voor ogen hebben. Als het wetsvoorstel wordt aangenomen, zijn de ouders risicoaansprakelijk met het voordeel dat het risico op dit moment in ieder geval verzekeraar is. Wij beogen dat het slachtoffer niet met lege handen blijft staan.

Mevrouw Scholten heeft ook gevraagd naar de concrete cijfers. Daar heb ik al antwoord op gegeven bij de beantwoording van de vragen van de heer Reynaers. Zij vroeg bovendien of het risico verzekeraar is. Ik heb daar kort iets over gezegd. Dit hangt natuurlijk van de verzekeraar af, maar onder het huidige polissysteem is opzet niet verzekeraar, tenzij de ouders risicoaansprakelijk zijn. Dat geldt bij kinderen tot 14 jaar. Dat heeft iedereen hier ook duidelijk naar voren gebracht. Met dit wetsvoorstel wordt het zo dat het onder de huidige polisvoorwaarden -- 14 jaar tot en met 17 jaar -- gedekt is, tenzij het later wordt uitgesloten. Dat zou kunnen. Als dit tot enorme schadeclaims leidt, kan dat zo zijn.

Mevrouw **Scholten** (D66): Denkt de heer Oskam dat met het aannemen van dit wetsvoorstel de polisbepalingen van de verzekeraars automatisch worden herschreven? Mijn vorige vraag had daar ook al betrekking op. Ik had het gevoel dat mijn

vraag toen niet helemaal werd beantwoord. De polisbepalingen zijn doorslaggevend. Dat is een private verhouding en daar kunnen wij niet aan komen.

De heer **Oskam**: Nee, maar volgens mij valt het nu gewoon onder die polisvoorwaarden. Die hoeven dus niet herschreven te worden, omdat het nu zo is dat minderjarigen die opzettelijk schade toebrengen en onder de risicoaansprakelijkheid van de ouders vallen, gedekt zijn.

Ik wil nog wel een ander voorbeeld noemen, want wij hebben het over opzetdelicten, zoals vernielingen en vandalisme. Er zijn natuurlijk ook onopzettelijke gedragingen die schade met zich brengen. Die vallen dadelijk ook onder dit wetsvoorstel. Daar zijn ouders dus ook verantwoordelijk voor.

Terecht merkte mevrouw Scholten op dat kinderen -- ik heb dit net ook al gezegd -- naarmate zij ouder worden, volmondiger en zelfstandiger zijn en dan eigenlijk zelf verantwoordelijk moeten zijn. Dat vinden wij natuurlijk ook, alleen krijgen zij daarmee niet meer inkomsten. Op die manier vist de gelaedeerde vaak achter het net. Daarom denken wij toch dat dit wetsvoorstel nodig is.

Er is ook opgemerkt dat wij geen advies hebben ingewonnen bij de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak. Ik zou dat zelf niet zo snel doen, omdat dit een belangenvereniging van rechters en officieren van justitie is. Dan ligt het meer voor de hand om dit bij de Raad voor de rechtspraak te doen. Wij hebben echter niet veel jurisprudentie gevonden. Er zijn ook niet zo heel veel rechtszaken, ofwel omdat er geen verzekering in het geding is, ofwel omdat een juridisch adviseur zegt dat je niet van een kale kip kunt plukken en het dus helemaal geen zin heeft om die zaak aanhangig te maken en je beter je verlies kunt nemen. Daarom hebben wij ervoor gekozen om niet bij de Raad voor de rechtspraak te informeren, maar wel bij de Raad van State en bij het Verbond voor Verzekeraars. Beide zijn natuurlijk uitgelezen organen om in dezen advies te geven.

De **voorzitter**: Mijnheer Oskam, hoelang denkt u nog nodig te hebben?

**

De heer **Oskam**: Ik moet er nog een paar langslippen, maar die hebben wat minder vragen gesteld. Mevrouw Scholten heeft veel vragen gesteld, dus daar ben ik even iets meer tijd aan kwijt.

De **voorzitter**: We hebben de staatssecretaris ook nog. Om acht uur hebben we weer een volgend debat.

**

De heer **Oskam**: Ik ga mijn best doen om het snel af te maken, maar ik word ook regelmatig geïnterrupteerd.

De **voorzitter**: Ja, dat begrijp ik.

**

De heer **Oskam**: Dan nog even over premieverhoging. Wij denken dat deze minimaal zal zijn, tenzij er dadelijk enorme schadebedragen moeten worden betaald van jongens van 16 of 17 jaar. De staatssecretaris komt terug op het adolescentenstrafrecht. Ik zeg erbij dat bij een aansprakelijkheidsverzekering de mogelijkheid bestaat van premiedifferentiatie. Als je kinderen hebt, moet je dat opgeven. Dan kan de verzekeringsmaatschappij zeggen dat je een extra risico vormt en dat je €5 meer moet betalen.

Mevrouw Quik heeft niet alleen vragen gesteld, maar ook regelmatig gevraagd waar de antwoorden bleven. Hier komen ze, mevrouw Quik. Zij heeft gevraagd hoe het zit met de aansprakelijkheid als jongens onder toezicht zijn gesteld of uit huis zijn geplaatst. Zij zegt: het is toch sneu dat de ouders er niets aan kunnen doen, want die jongens zitten in een internaat of in een gastgezin. Er is geen mogelijkheid om je te disculperen. Het antwoord is ja, er is sprake van risicoaansprakelijkheid qualitate qua. Als iemand vader, moeder of voogd is, is hij of zij verantwoordelijk. Hetzelfde geldt bij werkgevers. Werkgevers hebben werknemers in dienst en zijn daar verantwoordelijk voor. Dat is niet anders in de huidige wet.

De heer **Franken** (CDA): Ik wilde dat allerlaatste punt, dat de indiener nu net in de mond neemt, benadrukken. Als het gaat om degenen voor wie nu risicoaansprakelijkheid bestaat, is het ook zo dat de ouder of voogd aansprakelijk is, ook al zijn de kinderen heel ergens anders. Dat geldt ook als verzorgers hun uiterste best doen. Ik moet een vraag aan de indiener formuleren. Daarom vraag ik of ik dat verkeerd zie.

De heer **Oskam**: Zo is het.

Mevrouw Quik vroeg wat de rechtvaardigingsgrond is bij jongens van 17 jaar die uitgaan. Moet de moeder daarvoor opdraaien? We hebben ook in Haren gezien dat jongens zich thuis gaan indrinken, naar de tv-beelden van de rellen kijken en tegen hun ouders zeggen: kom, we gaan er eens even kijken. Dan weet je eigenlijk al genoeg. Ook al gebeurt dat niet, dan nog vinden wij dat ouders verantwoordelijk zijn.

Om nog even op de vorige vraag terug te komen: dat geldt ook voor toezichthouders. Als je in een internaat zit, is de toezichthouder ook hoofdelijk aansprakelijk.

Dan is de vraag hoe rechtvaardig het is, zoals mevrouw Beuving zei. Je doet er alles aan, je geeft de beste opvoeding van de hele wereld, je bent de liefste vader of moeder die een kind zich kan wensen, en toch gaat het fout. Dat geldt ook voor dertienjarigen, als je die loslaat, om naar school te gaan. Daar zijn de ouders ook niet de hele tijd bij. Als zij wat vernielen, dan zijn de ouders ook verantwoordelijk, dus waarom niet als het gaat om zestien- of zeventienjarigen, is mijn vraag.

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Er zit nog wel een ander punt aan vast. Dat bespeurde ik ook in de brieven van het Verbond van Verzekeraars, aan de Tweede Kamer en later aan de Eerste Kamer. Kennelijk vindt men bij de leeftijdscategorie tot en met 13 jaar dat die kinderen uiteindelijk niet volledig verantwoordelijk te houden zijn voor hun gedrag, dat er risicoaansprakelijkheid van de ouders is en dat deze verzekeraar moet zijn. Dat wordt door niemand betwist. Ik bespeur in die brieven dat het voor verzekeraars moeizaam gaat worden als je het hebt over die oudere kinderen, die in steeds toenemende mate zelf verantwoordelijk te houden zijn. Dan gaat het ingewikkeld worden wat betreft de verzekeraarheid van de aansprakelijkheid van de ouders. Dat heeft te maken met het toenemen van de leeftijd en de eigen verantwoordelijkheid of de mogelijkheden om zelf onderscheid te maken in je gedrag of je handelingen. Ziet de heer Oskam dat ook zo?

De heer **Oskam**: Ja, ik denk dat u een punt hebt. Als je 13 jaar bent, ben je nog kind. Dat was in ieder geval zo toen de huidige wet werd gemaakt, maar tegenwoordig zijn zij wel bijdehand en zitten ze dan al in de puberteit. Dat geeft ook een ander schadebeeld, denk ik. Van een kind van 16 of 17 jaar mag je verwachten dat het meer normbesef heeft en zich ook gedraagt naar de regels die wij in Nederland met elkaar hebben afgesproken. Dat het daarmee niet verzekeraar zou zijn, geloof ik niet, maar ik denk wel dat het een groep is die uitgaat, drinkt en drugs gebruikt en daardoor ook vernielingen pleegt. Mevrouw Quik zegt ook: pak die gasten aan, maar op een andere manier; niet via de portemonnee. Dat lukt nu eenmaal niet in Nederland. Ik denk dat mevrouw Beuving een punt heeft, als zij zegt dat er verschil is tussen dertien- en zeventienjarigen. Ik heb dat net ook proberen uit te leggen met als voorbeeld de leerplicht. Dat is ook zo, maar onze principiële keus is, dat blijf ik zeggen, dat wij ervoor gaan dat degene die schade heeft, die schade vergoed krijgt.

Mevrouw Quik heeft ook gevraagd of wij niet de verhouding tussen ouders en kinderen op scherp zetten, als die ouders dat betaald hebben of gedoe krijgen met de verzekeringsmaatschappij en het kind willen laten betalen. Dat zou kunnen, maar dat is in de kleine samenleving van hun gezin de manier waarop zij dat oplossen. Velen van ons zullen zeggen: prima, als die kinderen betalen. Het kan ook dat de ouders dat op een andere manier doen. Dat vind ik ook prima, ook al zou het mijn keus niet zijn. Het kan ook later met erfenissen geregeld worden, als je andere kinderen hebt. Het hoeft niet, maar het kan wel, dat is wat met dit wetsvoorstel wordt beoogd.

Dan kom ik bij de vragen van mevrouw De Boer, de laatste spreekster. Het is een beetje flauw dat zij zegt dat in eerste instantie het beginsel is dat iedereen zijn eigen schade draagt. Dat is ook zo, zo staat het in de wet, maar er staat nog een zin achter, namelijk: tenzij er een grond bestaat om deze schade af te wentelen, bijvoorbeeld in het geval van onrechtmatige daad. Daar praten we hier over. We praten niet over koetjes en kalfjes, het

gaat hier echt over jongens die de boel vernachelen, spiegels van auto's trappen,abri's kapot gooien en treinstellen in brand steken. Het is wel iets waar die kinderen ook zelf bij zijn.

Mevrouw De Boer zegt dat hiermee wordt beoogd dat steeds meer benadeelden schadeloos worden gesteld. Dat is ook zo. Dat is wat wij met dit wetsvoorstel beogen.

Mevrouw De Boer zegt dat een ongewenst effect volgens de verzekeraars is dat het afbreuk doet aan preventieve gedragscorrectie. Daar ben ik al op ingegaan. Dat is het vervelende als je als laatste een inbreng levert, dan is het meeste al aan de beurt geweest. Wij denken dat dit niet het geval is. Als die schade betaald wordt door de verzekeringsmaatschappij, dan haalt deze regres of dan wordt het betaald door de ouders, die het kind er intern op aanspreken. Wij denken dat er dan zeker wel een pedagogisch effect van uitgaat. In zoverre zijn wij het niet eens met het Verbond van Verzekeraars.

Ik heb ook al iets gezegd over de uitsluitingsclausules. Wij verwachten het niet, maar het kan zijn dat het storm loopt en dan hebben we het misschien wel bij het goede eind gehad dat dit een heel groot probleem is. Onder die omstandigheden kan het zijn dat de verzekeraars dat uitsluiten. Dan komen we weer in een nieuwe situatie. Het is jammer dat de verzekeraars hun kaarten voor zich houden, maar dat is nu eenmaal zo in mededingingsland.

Mevrouw De Boer heeft gezegd dat het kan voorkomen dat volwassenen ook geen verhaal bieden na veroorzaakte schade, omdat zij niet over voldoende inkomsten of vermogen beschikken. Dat kan gebeuren, dat is zeker waar, maar we mogen aannemen dat de gemiddelde volwassene vermogender is of meer inkomen heeft dan de gemiddelde minderjarige, terwijl er voor deze laatste categorie onder het huidige recht te weinig mogelijkheden tot schadeverhaal zijn.

Mevrouw De Boer heeft ook gevraagd hoe het zit met de uitbreiding van het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Ik heb net al gezegd dat de heer Teeven daar uitvoerig op zal ingaan. Ons bezwaar daartegen is dat de samenleving betaalt. De belastingbetaler moet dat schadefonds vullen. Het is leuk dat ze in Groningen een creatieve oplossing bedacht hebben met een tijdelijk schadefonds, maar van een permanent schadefonds gaat ook geen pedagogisch effect naar de kinderen uit. Als zij weten dat het schadefonds die schade betaalt, denken die kinderen: prima, het zal mijn tijd wel duren.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): U vindt het dus onaanvaardbaar dat een schadefonds die schade gaat dragen, maar wel aanvaardbaar dat uiteindelijk een verzekeraar die schade gaat dragen. Ik zie daar heel weinig principiële verschil in, maar misschien kunt u uitleggen wat daar het belangrijke, principiële verschil is.

De heer **Oskam**: Ik zie daar heel grote verschillen in. Zo'n schadefonds wordt, zoals ik al zei, gevoed en gevuld door de belastingbetaler. Dat is mevrouw

De Boer, dat ben ik, dat zijn we allemaal. Bij de verzekeraar zijn dat de mensen die ervoor kiezen om een verzekering af te sluiten. Ik vind dus zeker dat er verschillen zijn.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): De heer Oskam heeft zelf gezegd dat 95% van de mensen zo'n verzekering heeft. Ik vind het dan eerlijk gezegd toch een minimaal verschil.

De heer **Oskam**: Het verschil is natuurlijk ook dat je bij een verzekeringsmaatschappij regres kunt nemen en het bij het waarborgfonds maar de vraag is of dat gaat gebeuren.

Mevrouw de voorzitter. Dat was het.

De **voorzitter**: Dank u wel. Ik geef het woord aan de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Wij kennen hem als iemand die heel helder en beknopt het standpunt van het kabinet kan weergeven. Ik vraag hem heel vriendelijk of hij dat vandaag ook weer wil doen.

**

*N

Staatssecretaris **Teeven**: Voorzitter. Het is een voorrecht om van de zijde van de regering het woord te mogen voeren bij dit initiatiefwetsvoorstel van de initiatiefnemer en de indiener. Het is ook een voorrecht om hier voor de eerste keer onder uw voorzitterschap het woord te mogen voeren. Ik zal dat zo beknopt mogelijk doen.

Er is veel werk gedaan door initiatiefnemer en indiener. Ik heb namens de regering ook met zeer veel interesse kennisgenomen van de inbreng van de leden vandaag. Bij een aantal leden klonken er, laat ik daarover helder zijn, min of meer sterke twijfels in door. Ik zal daar direct in zijn algemeenheid over spreken als ik inga op het punt dat de heer Holdijk aansneet: hoe moeten we de verhouding tussen ouders en kinderen nu zien? Moeten we kijken welke problemen je kunt krijgen tussen ouders en kinderen? Hoe zit het met de disculpatiegrond? Een aantal leden heeft daarover gesproken. Het is belangrijk om vast te stellen -- dat is in ieder geval het oordeel van de regering -- dat van het wetsvoorstel een sterke normstelling uitgaat. De preventieve werking is een belangrijk onderdeel van dit wetsvoorstel. Ik heb de stukken van de Tweede Kamer nog eens teruggelezen. Daar, maar ook hier, vindt men dat die normstelling ook daadwerkelijk aanwezig moet zijn en dat het dus ook een preventieve werking moet hebben voor de toekomst.

Voorzitter. Met uw welnemen zal ik eerst de concrete vragen van de leden die aan de regering zijn gesteld, beantwoorden. Daarna ga ik wat dieper in op de discussie die de indiener zojuist heeft gevoerd met een aantal leden over de disculpatiegrond, alsmede op de vraag van de heer Holdijk, die hij ook aan mij heeft gesteld. Ik doe het dus in een omgekeerde volgorde vergeleken met anders. Ik denk dat dit ook past, gezien de terughoudende positie van het kabinet. Ik zie u non-verbaal communiceren, voorzitter, maar ik ben

nog geen 60 seconden aan het woord. Ook de regering moet iets aan tijd worden gegund!

De heer Franken heeft gevraagd of verzekeraars kunnen besluiten om de opzet van kinderen niet langer te verzekeren via de band van de ouders. Ja, dat staat de verzekeraars vrij. Op verzekeraars rust geen plicht tot verzekeren. Datgene wat de heer Franken daarover zei, klopt. Onder de huidige AVP-polis is de opzet wel gedekt via de band van de ouders. Verzekeraars kunnen in de toekomst natuurlijk besluiten -- dat is ook aan de orde geweest -- om hun standaardpolissen te wijzigen. Dat was een van de vragen van mevrouw Beuving naar aanleiding van de brief: hoe zal het in de toekomst gaan? Dat was eigenlijk ook de vraag van mevrouw Duthler: hoe beoordeelt de regering de brief van het Verbond van Verzekeraars? Het oordeel van het kabinet is dat het Verbond van Verzekeraars niet het signaal lijkt te geven dat het voorstel noodzakelijkerwijs grote gevolgen zou hebben in verzekeringstechnisch opzicht. Dat leest het kabinet niet in de brief. Gevolgen van het voorstel zijn echter natuurlijk niet uit te sluiten; dat zal ik mevrouw Beuving gelijk toegeven. We weten bijvoorbeeld niet wat de zakelijke afwegingen zijn. Het is vandaag in deze Kamer ook aan de orde geweest. Bij 90% van de ouders die zo'n polis hebben, is niets aan de hand. Zij hebben zo'n polis maar er zal nooit door hun kinderen een onrechtmatige daad worden gepleegd. Een verzekeringsmaatschappij moet dus de zakelijke afweging gaan maken of zij deze dekking -- ik denk dat de constatering zou kunnen zijn dat er meer gedekt moet worden -- doorberekent in de prijzen, met als risico dat de grote groep die nu een verzekering heeft, afhaakt. Die afweging moeten de verzekeringsmaatschappijen maken. Het is ontegenzeggelijk zo dat je met 16- en 17-jarigen meer risico loopt.

Mevrouw Duthler heeft mij gevraagd hoe de regering tegenover een waarborgfonds staat. Invoering van een waarborgfonds vereist een verzekeringsplicht. Mevrouw De Boer heeft daar ook opmerkingen over gemaakt. Het geldt dat zo wordt opgebracht, wordt in een fonds gestort. Invoering van een verzekeringsplicht voor ouders heeft weinig toegevoegde waarde zolang 90% tot 95% van de ouders al een verzekering heeft afgesloten. Bij een verzekeringsplicht hoort ook een systeem van toezicht en handhaving. Dat is op dit moment niet nodig. Dat zijn dingen die je moet meewegen. Dat kan dus een rol gaan spelen bij het waarborgfonds en dat kan betekenen dat er een doorberekening plaatsvindt in de premies.

Mevrouw Scholten moet ogenblikkelijk, zo zeg ik via u, voorzitter, tegen haar ... Ik zie dat zij al rechttop gaat zitten om naar de interruptiemicrofoon te rennen! Ik denk dat zij het voorstel van het kabinet dat in de senaat voorligt met betrekking tot het adolescentenstrafrecht niet helemaal heeft begrepen, maar misschien heb ik haar verkeerd beluisterd. Laat ik er volstrekt helder over zijn: het wetsvoorstel inzake het adolescentenstrafrecht wordt niet door het kabinet ingediend om meer kinderen onder het volwassen strafrecht te brengen. Ik heb dat even horen

zeggen. Je zou dat politiek kunnen zeggen als je je beperkt tot één hoofdstukje van dat wetsvoorstel, maar als je wat beter kijkt dan zie je dat het juist ook de tegenovergestelde kant op gaat. Daarom is er in de consultatie ook veel waardering geweest voor het wetsvoorstel op dat punt. Jongeren tot 23 jaar -- de jongvolwassenen -- worden juist onder de werking van het jeugdstrafrecht gebracht. Ik denk dus dat de senator Scholten, die ik zeer hoog acht, niet helemaal een goede vertaling geeft van wat het kabinet bedoelt met het adolescentenstrafrecht. Dat is echt breder. Het stukje van de 16- en 17-jarigen die onder de werking van het volwassen strafrecht worden gebracht, zat er altijd al in. Dat is op dit moment ook al zo. Daar verandert dus niets aan, maar dat even terzijde.

Waar zit nu de schakel tussen het wetsvoorstel van de initiatiefnemer en de indiener enerzijds en het adolescentenstrafrecht anderzijds? Dat was eigenlijk de essentie van de vraag van mevrouw Scholten. Dat zit hem in artikel 151g, lid 4. In dat artikel is bepaald dat je kinderen tot de leeftijd van 14 jaar geen schadevergoeding kunt opleggen in het strafrecht. Met andere woorden: daar kunnen de ouders een schadevergoeding opgelegd krijgen. Vanaf 14 jaar tot 17 jaar worden kinderen zelf aansprakelijk geacht. Zij kunnen dus zelf een schadevergoeding opgelegd krijgen. Waar zit nu de verbinding? Die stamt eigenlijk al uit het regeerakkoord van Rutte I, waarin de bepaling was opgenomen dat als kinderen tussen de 14 en 17 jaar strafrechtelijk verwijtbare zaken begaan en de rechter daarnaar moet kijken, het eigenlijk heel logisch is dat je dan ook kijkt naar de vermogenspositie en de verhaalspositie van ouders. Dit kabinet denkt daar niet anders over. Dat kun je niet doen via het strafrecht, want de ouders zelf kun je strafrechtelijk niets verwijten, ook niet van kinderen van 14 tot 17 jaar. Het is dan heel zinnig om te bekijken hoe je het dan wel kunt combineren. Het strafrecht maakt dat op dit moment niet mogelijk. Die combinatie kan niet worden gemaakt. Met dit initiatiefwetsvoorstel kan het wel via het civielrecht. Ik zal niet zeggen dat ik de senator uitdaag, maar ik zou zeggen: lees het nog eens na in de toelichting van het kabinet. Bij de totstandkoming van het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht hebben wij het wetsvoorstel van indiener en initiatiefnemer namelijk wel degelijk gezien als een aanvulling op het adolescentenstrafrecht. Waarom? Omdat het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht ook een preventieve werking beoogt, dus dat jongeren ervan worden weerhouden om strafbare feiten te begaan. Een van de manieren om dat te realiseren, is door ervoor te zorgen dat je de financiële schade van slachtoffers kunt verhalen. Dat heeft de indiener ook nadrukkelijk onder woorden gebracht. Er is dus wel degelijk een direct verband tussen het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht en dit initiatiefwetsvoorstel. In die zin ziet de regering het ook als een zeer goede aanvulling op de maatregelen die in het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht zijn verwoord, zeker gelet op de preventieve werking die wordt beoogd met

het adolescentenstrafrecht. Dit voorstel is niet zo repressief als de voorstellen waar sommige leden van de Kamer iedere keer mee komen. Dit is een wetsvoorstel waar alles in zit. Je doet geen recht aan dit voorstel als je datgene wat erin staat over 16- en 17-jarigen eruit licht en zegt dat het kabinet alleen maar wil dat een en ander hetzelfde zal zijn als voor volwassenen.

Ik kijk even naar mevrouw Scholten, maar ik kan natuurlijk ook naar anderen kijken. Ik heb goed naar het betoog van mevrouw Scholten geluisterd. Ze loopt niet naar de interruptiemicrofoon, dus ik heb het toch goed verstaan. Daarom besteed ik er iets meer tijd aan.

Mevrouw De Boer heeft mij gevraagd of ik het rechtvaardig acht dat opzet onder de AVP valt als het gaat om kinderen van 14 tot 18 jaar. Dit zou immers betekenen dat alle verzekerden opdraaien voor de kinderen van anderen. Ik acht het niet onrechtvaardig, want voor iedere verzekering geldt, hoe je het ook wendt of keert, dat de ene er gebruik van maakt terwijl de andere er nooit gebruik van maakt. Dat volgt uit de keuze voor een gemeenschappelijke dekking.

Mevrouw De Boer heeft mij gevraagd waarom het Schadefonds Geweldsmisdrijven niet wordt uitgebreid met opzettelijk toegebrachte schade aan goederen. Nu gaat het alleen om geweld tegen personen. Waarom zou je goederen er niet bij nemen? Voor letselschade die het gevolg is van geweld neemt de overheid speciale verantwoordelijkheid. Iedereen moet tegen geweld worden beschermd in deze samenleving. Die verantwoordelijkheid van de overheid geldt niet voor schade aan goederen. Daar kunnen gelaedeerden zichzelf voor verzekeren. Naar het oordeel van de regering past het hierbij niet om die verantwoordelijkheid dan maar naar de overheid over te hevelen. Dat is precies het verschil tussen geweld tegen personen en schade aan goederen. Daarom maken we dat verschil ook in het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Ik sluit mij aan bij de opmerkingen die de indiener daarover heeft gemaakt.

Mevrouw De Boer vroeg of de verzekeraar van de ouder die de schade heeft vergoed die een kind heeft aangericht, altijd regres kan nemen op het kind. Dat kwam daarnet even aan de orde in een interruptiedebat. Wie kan regres nemen op wie? Voor wie het al weet, zeg ik het volgende ten overvloede. Uit artikel 7:962 lid 3 volgt dat dit niet mogelijk is als het kind de schade niet opzettelijk heeft aangericht. Het is wel mogelijk als een kind de schade opzettelijk heeft aangericht. Dit betreft dus de mogelijkheden van regres.

Kan de verzekeraar van het slachtoffer regres nemen op ouders? Dit punt is ook al even aan de orde geweest. Je kunt je voorstellen dat de verzekeraar het vergoedt. Dat kan nu ook al op grond van artikel 962.

Ik heb het al gehad over schadevergoeding in het strafrecht.

Misschien kom ik nu wel op wat ik van de zijde van het kabinet zie als het belangrijkste onderdeel van de behandeling van vandaag. Wat is de invloed van dit wetsvoorstel op de verhouding

tussen ouders en kinderen? De heer Holdijk heeft dat in zijn inbreng heel specifiek aan de orde gesteld. Hoe zal het uitwerken in de onderlinge relatie van ouders en kinderen? Mevrouw Beuving heeft ook gevraagd of het onrechtvaardig is dat je ouders aansprakelijk stelt voor bepaalde zaken. Van de zijde van het kabinet heb ik veel met de initiatiefnemer en de indiener van dit wetsvoorstel gesproken. Dit is een buitengewoon lastig dilemma geweest. De aansprakelijkheid van ouders zal aanzienlijk worden uitgebreid. Dat is echt lastig, ook in de relatie tussen ouders en kinderen. Het kabinet heeft daar ook mee geworsteld.

Mevrouw Duthler heeft eveneens een vraag gesteld over die disculpatiegrond. Het zou weleens tot een onbillijk resultaat kunnen leiden. U hoort mij niet zeggen dat dit wetsvoorstel nooit tot een onbillijk resultaat kan leiden. Dat zou wel kunnen. Maar stel dat dit wetsvoorstel wordt aanvaard. Dat is zowel een doelstelling van dit kabinet als van het vorige kabinet. Dan wordt er wel minder vaak een beroep op de rechter gedaan.

Risicoaansprakelijkheid wordt naar het oordeel van het kabinet aanvaardbaarder. Ik denk dat de indiener heeft geprobeerd om dat onder woorden te brengen. Als je disculpatie beperkt, zou je meer onduidelijkheid kunnen krijgen. Ik heb mevrouw Quik en mevrouw Beuving daar iets over horen zeggen. Dan moet je de rechter de mogelijkheid geven om dat te toetsen. Dat betekent inderdaad dat meer zaken naar de rechter gaan en dat er een langere periode van onzekerheid komt.

De heer Holdijk heeft expliciet gevraagd of je dit via de wet of middels de uitleg moet oplossen. Natuurlijk kent dit wetsvoorstel onbillijke consequenties. Daar staat tegenover dat er onzekerheid wordt gecreëerd als je de disculpatiegrond beperkt. De rechter zal daar langdurig uitleg over moeten geven. Daarom is dit wetsvoorstel volgens de regering een goede aanvulling.

In de Tweede Kamer is hier ook over gesproken. De heer Van der Staaij heeft het in zijn inbreng in de Tweede Kamer heel mooi onder woorden gebracht. Hij zat met exact hetzelfde probleem als senator Holdijk. De heer Van der Staaij zei: "Het gaat erom dat ouders duidelijker op hun verantwoordelijkheid worden aangesproken. We moeten voorkomen dat de schade die jeugdige daders, vandalen, hebben aangericht, niet verhaald kan worden op de ouders, als kinderen zelf niet kunnen of niet willen betalen." Daar gaat het precies om bij die kinderen van 14, 15, 16 en 17 jaar. Die schade kun je niet op de ouders verhalen via het strafrecht. De ouders zijn in dat geval zelf niet strafrechtelijk verwijtbaar. Je kunt de schade niet verhalen via de schadevergoedingsregeling van artikel 51g lid 4. Dit wetsvoorstel is dus een mogelijkheid om het op de ouders te verhalen. De heer Van der Staaij zei dat slachtoffers dan met de schade blijven zitten. Ik heb dat de indiener ook horen zeggen en dat is tevens het oordeel van het kabinet.

De heer Van der Staaij zei: "Los van de financiële kant van de zaak, vind ik de normbevestigende werking ook een belangrijk

punt." Dat vindt de regering ook een belangrijk punt. Wij denken dat ouders hiermee steviger invulling zullen geven aan de opvoedingsrol bij 14-, 15- en 16-jarigen. Die financiële stok achter de deur zal betekenen dat ouders proberen dat gezag meer invulling te geven. Dat vinden wij een belangrijk punt van dit wetsvoorstel.

De indiener heeft een mooi voorbeeld genoemd, maar de heer Van der Staaij noemde ook een heel mooi voorbeeld. Hij zei dat hij op werkbezoek was geweest op de Veluwe. Ik haal uit de stukken wat hij zei bij de behandeling. Hij sprak met politieagenten in Gelderland. Zij kwamen aan de deur bij een 15-jarige die grove vernielingen had aangericht aan openbaar eigendom en eigendom van particulieren. Toen troffen die politieagenten niet de 15-jarige aan die zij wilden aanhouden, maar zij troffen de vader aan, zappend op de bank. Volgens de heer Van der Staaij zei die vader: "Hier heb je zijn 06-nummer, ik ga er niet over, je moet bij hem zijn". Met "hem" wordt die 15-jarige bedoeld. Die vader zei vervolgens: ik heb het niet gedaan; het is zijn verantwoordelijkheid. De heer Van der Staaij heeft hierover gezegd: "Dat is natuurlijk echt te makkelijk." Ik zeg hem dat na. Ik ben benieuwd of de heer Holdijk dat ook zal zeggen.

Het is wel een punt. Dit kun je natuurlijk oplossen met de disculpatiegrond. Ik zeg ook niet dat de argumenten die een aantal senatoren vandaag hebben genoemd geen hout snijden. Maar de indiener en de initiatiefnemer kiezen voor de verhaalsmogelijkheden van het slachtoffer. Dat steunt het kabinet. In combinatie met het adolescentenstrafrecht is het een pakket waarbij de financiële stok achter de deur daadwerkelijk de mogelijkheid biedt om ervoor te zorgen dat ouders beter invulling geven aan hun opvoedkundige taak. Ik kijk even naar de geachte senator van de SP-fractie. Ik zou bijna tegen mevrouw Quik willen zeggen dat je hier nooit op tegen kunt zijn.

Mocht de Kamer dit wetsvoorstel aanvaarden, dan zullen we dat ook zeker steunen.

De **voorzitter**: Dank. We zijn nu toegekomen aan de tweede termijn van de Kamer.

Het woord is aan de heer Franken.

**

*N

De heer **Franken** (CDA): Voorzitter. Bij dit wetsvoorstel is een duidelijke keuze gemaakt, een keuze voor een heldere lijn. Wanneer je keuzen maakt, blijkt daaruit dat er ook andere mogelijkheden zijn. Daar hebben wij over gesproken, maar nu is het gewicht naar één kant uitgevallen. Daar zijn ook argumenten voor. Graag wil ik namens mijn fractie de indieners prijzen voor hun werk en de staatssecretaris voor zijn heldere antwoord.

We zijn in het schadevergoedingsrecht met een hoofdregel geconfronteerd, maar alleen mevrouw De Boer heeft die met zo veel woorden genoemd: ieder zal zijn eigen schade dragen. Dat is een regel die wij vaak vergeten, vaak eigenlijk

willen vergeten. Er is ook nog een subregel en die houdt in dat schade door schuld of opzet van een ander moet worden vergoed. Hoe zit het dan met minderjarigen? Wanneer komen zij onder de paraplu van hun ouders vandaan en worden ze zelf aansprakelijk? Daarvoor hebben wij een interessant getrappt stelsel in ons BW, maar de indieners geven een dilemma aan. Dat is een dilemma in het huidige tijdsgewricht, hoewel er geen statistiek over tafel is gekomen. Je kunt je afvragen of wat er in de krant staat, omdat het gedrukt is en soms wel raar klinkt, ook altijd waar is. Het is nu eenmaal zo dat er veel schade voorkomt die niet of moeilijk te verhalen is, omdat het door kinderen -- ik noem het kinderen met het oog op de snelheid -- is veroorzaakt. Dan blijft de benadeelde of het slachtoffer daarmee zitten. Dat is slecht, zeggen de indieners. De kans op vergoeding aan het slachtoffer wordt groter als naast het kind -- in dit geval gaat het om een kind van 14 tot en met 17 jaar -- ook de ouders aansprakelijk worden gesteld. Het mag worden toegegeven dat het kind bij het ouder worden meer verantwoordelijkheid aan kan, maar dat wil nog niet zeggen dat het dan ook voorzichtiger wordt. Daarom kiezen de indieners voor één veranderingmoment, namelijk het tijdstip van de meerderjarigheid. Dat is helder. Dan is er ook meer kans voor het slachtoffer op vergoeding, want ouders zijn draagkrachtiger dan de kinderen, meestal, en de ouders zijn verzekerd. Uit de stukken blijkt verder dat 95% een AVP heeft. Wij hebben een wat onduidelijke brief daarover gekregen van het Verbond van Verzekeraars. Mevrouw De Boer en ik hebben zojuist uit verschillende brieven geciteerd, maar de recente brief die zij heeft ontvangen, heb ik inmiddels ook gekregen. Daar staan dezelfde alinea's in die ik heb geciteerd, in beide brieven dus. Een paar zinnen daaruit: "Het huidige wettelijke stelsel bepaalt dat de opzettelijk veroorzaakte schade door een persoon jonger dan 14 jaar wel door de AVP vergoed wordt ..." Nu komt het: "... dit omdat ouders tot 14 jaar risicoaansprakelijk zijn voor hun kinderen. Een AVP-verzekeraar kan namelijk geen beroep doen op de opzetsluiting in de polis jegens de risicoaansprakelijke ouders." Het gaat verder: "Indien de aansprakelijkheidsgrens voor ouders verhoogd zou worden, en verzekeraars daardoor automatisch dekking bieden ..." Ik laat het daarbij, maar daaruit zou je kunnen afleiden dat, als er sprake is van een risicoaansprakelijkheid, verzekeraars dat moeten meenemen. Ik was daar niet van overtuigd. Daarom heb ik in eerste termijn aangegeven dat dit heel best te verzekeren is. Ik ben blij dat de staatssecretaris dat ook met zo veel woorden vastlegt. Het gaat om de opzet van het kind. Dat valt onder het verzekerd belang en dat kun je verzekeren. Het bezwaar dat verzekeraars aangeven, is dat de schadelast zou toenemen. Daar heb ik dus ook een antwoord op.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Blijkbaar heeft de heer Franken de staatssecretaris iets anders horen zeggen dan ik. We zijn het volledig eens dat een en ander, als de polisvoorwaarden blijven zoals ze zijn, is verzekerd. Geen discussie. Ik heb de

staatssecretaris echter horen zeggen dat het een private kwestie is of verzekeraars hun polisvoorwaarden gaan veranderen en het gaan uitsluiten. Het is dus zeer wel mogelijk dat het wordt uitgesloten.

De heer **Franken** (CDA): Ja, ik heb ook gezegd dat dit kan, maar dat het niet hoeft, omdat ... Dan moet ik de redenering weer herhalen en dat wil ik niet. De staatssecretaris heeft het bevestigd. Het is heel wel te verzekeren. De uitspraak die hier staat, namelijk dat het automatisch dekking zou bieden, vind ik dubieus in ieder geval.

Het punt lijkt mij helder. Het is "gewoon" verzekeraar. Wat betreft de schade: daar kan het misschien iets verschil maken, maar dat zal een kwestie van vestzak/broekzak zijn. De schadeverzekering zal minder belast worden en de AVP wat meer. Een waarborgfonds lijkt mij geen goede zaak, want dan komt het bij de overheid en dan moet iedereen vanaf zijn meerderjarigheid tot aan zijn dood bijdragen, terwijl je ervoor kunt kiezen of je al of niet een verzekering aangaat. Een voordeel van het wetsvoorstel dat de indiener nog naar voren heeft gebracht, is dat er bij groepsverband meer kans is op een reële vergoeding, want alle ouders zijn op dezelfde manier aansprakelijk. Het is niet zo dat ouder A kan zeggen dat hij zich kan disculperen, terwijl de ouders van de vriendjes het allemaal moeten betalen. Er is dus sprake van gelijke kappen bij schade toebrengende handelingen.

Wij kunnen ons al met al vinden in de keuze die is gemaakt en daarom kunnen wij ons ook in dit wetsvoorstel vinden.

*N

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Voorzitter. Allereerst wil ik namens mijn fractie dank uitspreken voor de beantwoording door de heer Roskam en de staatssecretaris. Voor mijn fractie is wat dit wetsvoorstel betreft de verzekeringskwestie de lakmoesproef. Over het algemeen is het goed de verzekerbaarheid te onderscheiden van de principiële kwestie rond de aansprakelijkheid, maar hier zien wij die verzekeringskwestie als de lakmoesproef, de test die aangeeft of iets echt deugt. Door ouders geen enkele disculpatiemogelijkheid te gunnen, worden ouders die hun ouderlijke taken goed hebben vervuld en ouders die dat niet hebben gedaan over één kam geschoren. Dat leidt tot een fors dilemma bij de beantwoording van de vraag of deze aansprakelijkheid verzekeraar moet zijn. Een risicoaansprakelijkheid ook voor ouders die geen enkel verwijt te maken valt, zou verzekeraar moeten zijn, zo heb ik de heer Oskam vandaag heel helder horen zeggen. In feite, als ik het goed heb begrepen, deed de staatssecretaris dat in zekere zin ook. In ieder geval de heer Oskam was daar heel duidelijk in. Ik vul daar op aan: maar het is weer onwenselijk dat dit verzekeraar is met het oog op ouders die wel een verwijt te maken valt en die hun ouderlijke taken niet goed hebben vervuld, waardoor het kind in de fout is gegaan. Wellicht

verklaart dit dilemma -- ik heb dat ook in eerste termijn geschetst -- de accentverschillen die ik waarneem in de behandeling tot dusverre van dit wetsvoorstel. In de nota naar aanleiding van het verslag zegt de heer Çörüz op een bepaald moment heel duidelijk dat het de indiener niet voor de hand liggend lijkt dat een aansprakelijkheidsverzekering in het huidige systeem dekking zou bieden, omdat het in essentie gaat om strafbare gedragingen, namelijk van het kind. Het Verbond van Verzekeraars schrijft daarover wel degelijk vrij duidelijke dingen in zijn brieven. Bijvoorbeeld in de brief aan de Tweede Kamer van januari van dit jaar -- dus nog niet zo lang geleden -- heeft het Verbond van Verzekeraars geschreven dat het nooit de bedoeling van verzekeraars is geweest en ook nooit zal worden om opzettelijk veroorzaakte schade te verzekeren. Men onderscheidt wel degelijk de opzettelijk veroorzaakte schade door kinderen van 14 jaar en ouder, die al een zeker verantwoordelijkheidsbesef zouden moeten hebben, van de schade veroorzaakt door de categorie veel jongere kinderen. Het Verbond van Verzekeraars deed dus een dergelijke duidelijke uitspraak in die brieven, en in de latere brief aan ons staat dat, mochten verzekeraars dit niet willen dekken, zij deze schade uitdrukkelijk in hun voorwaarden zullen moeten uitsluiten. Daar zit dus een bepaald signaal in.

Waar het voor mijn fractie op neerkomt, is dat de disculpatiemogelijkheid, zo nodig aangescherpt, de mogelijkheid biedt om de goed functionerende ouders en de niet goed functionerende ouders te onderscheiden en van elkaar te schiften. Daar hebben wij het vandaag ook vrij uitvoerig over gehad. Aansprakelijk zullen dan enkel zijn de ouders die zich niet hebben kunnen disculperen, dat wil zeggen ouders die wel een verwijt te maken valt. In dat geval is goed verdedigbaar dat de aansprakelijkheid niet verzekeraar zou moeten zijn. De disculpatiemogelijkheid kan dus niet worden gemist. Dat is tot dusver toch echt onze conclusie. Ik heb althans tot dusver nog geen bevredigend antwoord gekregen op de slotvraag uit mijn eerste termijn. De staatssecretaris erkent dat het onbillijk kan uitpakken, maar merkt op dat dit nog altijd beter is dan een aangescherpte disculpatiemogelijkheid die tot een juridische procedure met enige onzekerheid en tijdverlies zal leiden en dat onbillijkheid dan toch te verkiezen is. Welnu, die opmerking is zeker niet het bevredigende antwoord waarnaar wij vandaag hebben gezocht.

*N

Mevrouw **Duthler** (VVD): Voorzitter. Ook namens mijn fractie dank ik de indiener en de staatssecretaris voor de beantwoording van de vragen die mijn fractie heeft gesteld. Over de doelstelling zijn wij het in deze Kamer allemaal wel met elkaar eens. In ieder geval is mijn fractie het daarmee eens. De vernieler betaalt en het slachtoffer heeft uiteindelijk meer

verhaalsmogelijkheden. Dat is een heel goede doelstelling, die mijn fractie onderschrijft.

Ik ben een paar keer ingegaan op de aanscherping van de disculpatiemogelijkheid. De indiener heeft daarvan gezegd dat hij die niet ziet zitten. Ook in de Tweede Kamer heeft een motie-Recourt het niet gehaald. Toch hebben ze daar goed nagedacht. Ik kan u verzekeren dat wij dat hier in deze Kamer ook doen. Zou de indiener nog eens willen in gaan op de suggestie van mevrouw Scholten om de criteria wat beter uit te werken en concreter te maken?

Mijn fractie heeft ook veel vragen gesteld over de verzekeraarbaarheid. Daarover is veel gezegd. Ik denk dat we veel visies en interpretaties hebben, maar daarover is wat mijn fractie betreft genoeg gezegd.

Dan komen wij uit bij de principiële vraag, die ook de indiener aan het begin van zijn eerste termijn heeft gesteld, namelijk bij wie de schadevergoedingsplicht behoort te liggen. In de woorden van de indiener: wie draait nu uiteindelijk op voor de schade? Laten wij de slachtoffers met de schade zitten of laten wij de ouders voor de schade betalen? Voor mijn fractie is dan uiteindelijk de rangorde van de betrokkenheid bepalend. In de eerste plaats is dat het kind, in de tweede plaats de ouder en dan de benadeelde. Ondanks alle juridische haken en ogen is mijn fractie uiteindelijk wel van mening dat de schade niet voor rekening van het slachtoffer behoort te blijven komen, maar ik zou graag een goed antwoord willen krijgen op mijn vragen.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. Ook ik dank de verdediger van het wetsvoorstel en de staatssecretaris voor de beantwoording. Met name de staatssecretaris heeft uitvoerig geantwoord zonder dat ik zelfs maar directe vragen aan hem had gesteld. Dat stel ik extra op prijs.

Wij zijn het met elkaar eens over de doelstelling van het wetsvoorstel, alleen de weg waarlangs scheidt ons, dat wil zeggen mij en anderen in deze Kamer. De staatssecretaris heeft volgens mij terecht van een dilemma gesproken. Dat dilemma is er; dat zag ik in eerste termijn ook wel. Ik zie dat dilemma nog steeds, maar het voorstel probeert dat dilemma nu op te lossen langs de weg van eenvoud, waarbij het belang van de gelaedeerde zonder meer de doorslag geeft. Dat maakt een wat ongenueanceerde, rigoureuze indruk op mij, terwijl wij een stelsel hebben dat zo zorgvuldig -- ik zou bijna zeggen: verfijsd -- is afgewogen.

Mijn fractie is niet tegen aanpassing van de wettelijke aansprakelijkheidsregelingen die ertoe kunnen bijdragen dat in gevallen waarin dat redelijk en billijk is ten opzichte van ouders, de benadeelde zijn schade kan verhalen. De vraag is natuurlijk wel of dat de nu voorgestelde, in mijn ogen heel weinig of niet genueanceerde, aanpassing van de wettelijke regeling moet zijn. Het volledig schrappen van iedere disculpatiemogelijkheid -- mevrouw Duthler, maar ook mevrouw Scholten en mevrouw Beuving

hebben hierover gesproken -- noem ik het ongenueanceerde aspect in dit wetsvoorstel. Daarmee kan inderdaad onzekerheid gepaard gaan, maar daar heb ik in mijn afweging helemaal geen moeite mee. Natuurlijk is langdurige onzekerheid nadelig voor de benadeelde, maar ik hecht er meer aan dat, zolang er niet betaald is, de claim permanent op de jongere blijft rusten. Als het vijf jaar moet zijn, dan vijf jaar; als het tien jaar moet zijn, dan tien jaar. Daarvan verwacht ik eerder een preventieve werking dan van al die ingewikkelde compensatieregelingen. Dat is nog steeds mijn hoofdpunt van bezwaar.

Wij kunnen natuurlijk de wettelijke mogelijkheden van verhaal wel uitbreiden langs deze of andere weg, maar niemand van ons weet of je daarmee ook daadwerkelijk en substantieel de financiële mogelijkheden voor verhaal vergroot. Wij veronderstellen dat, en in een aantal gevallen zal het ook wel het geval zijn, maar wij hebben totaal geen inzicht in de mate daarvan.

Ten slotte kom ik op het verhaal van de ouders op de kinderen. Dat betreft de stelling waaraan de indieners zich een beetje vastklampen wanneer zij zeggen dat de minderjarigen ook verantwoordelijk en aansprakelijk blijven. Ik moet zeggen dat ik verhaal door ouders op hun kinderen, eventueel langs de weg van de rechter -- laat ik het voorzichtig zeggen -- weinig realistisch vind. Ik spreek nu nog maar niet over de verzekeraarbaarheid van een en ander. Dat heb ik in eerste instantie niet gedaan, maar dat daarover de nodige onduidelijkheid en onzekerheid bestaat, heeft de discussie tot dusver voor mij wel bewezen.

Ik zal na de tweede beantwoording mijn afweging maken en bepalen hoe wij als fractie in dit dilemma staan.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Ook ik wil graag de indiener en de staatssecretaris bedanken voor de uitvoerige antwoorden, maar ook ik ben daarin toch enigszins teleurgesteld. De indiener, de heer Oskam, kiest heel duidelijk voor twee weegschalen. In de ene ligt het slachtoffer en in de andere ligt de aansprakelijke jeugdige persoon. Op alle vragen en alle argumenten die we hebben aangedragen, gaat het antwoord naar de weegschaal van het slachtoffer. Het is jammer -- en ik betreur dat zeer -- dat elke nuance die wij probeerden aan te brengen, ook ten aanzien van ouders die echt niets te verwijten valt, in de discussie eigenlijk onbeantwoord is gebleven.

Het zou helpen -- gelukkig helpt mevrouw Duthler mij op dit punt -- als de heer Oskam heel duidelijk zou aangeven waarom de oplossing die ik voorsta -- ik wil de rechter heel erg strikt beperken tot een aantal criteria waarop hij het gedrag van de ouders moet toetsen -- ook geen optie is waarmee het probleem kan worden opgelost. Dat het een probleem is, is duidelijk, anders hadden we daar vandaag niet zo lang over gesproken. De angst voor een mogelijk interpretatieverschil door de verschillende rechtbanken vind ik geen duidelijk en ook geen goed argument. We hebben immers altijd

nog de Hoge Raad die een eenduidige interpretatie kan geven. Ik begrijp eigenlijk niet dat de heer Oskam als oud-rechter deze angst voor de Hoge Raad hier zo impliciet etaleert.

Jammer is trouwens ook dat de heer Oskam de NVvR niet heeft willen raadplegen, zo begrijp ik uit het antwoord, omdat de NVvR een belang zou hebben. Ik hoop eerlijk gezegd niet dat de staatssecretaris dit antwoord doorgeeft aan het kabinet. Ik zou niet weten wat we zouden moeten doen zonder de NVvR, althans zonder de adviezen van de NVvR op alle wetsontwerpen die van het ministerie van Veiligheid en Justitie komen en wel langs de NVvR gaan. Daar geeft de NVvR vaak waardevolle adviezen op.

Ik dank overigens de staatssecretaris voor zijn antwoord op mijn opmerking over het adolescentenstrafrecht. Ik heb goed geluisterd en zal daar dankbaar gebruik van maken bij de discussie over dat wetsvoorstel, zodra we dat in deze Kamer aan de orde hebben. Dat zal waarschijnlijk nog voor het kerstreces zijn.

Gelet op de toon die ik hier net aansloeg, moge duidelijk zijn dat ik het heel lastig vind om mijn fractie te adviseren om met dit wetsvoorstel akkoord te gaan.

*N

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Veel nieuws kan ik helaas niet ter berde brengen. Het lijkt allemaal een beetje op elkaar. We zijn het eigenlijk in deze Kamer op een aantal punten eens, met name wat de disculpatie betreft. Wat mij dwarszit, is dat wij eigenlijk in het geheel niet weten welk deel van de totale schade die alsmaar genoemd wordt, die grote bedragen, door minderjarigen is aangericht. Als ik de cijfers met betrekking tot Haren zie, vermoed dat dit waarschijnlijk maar een heel klein percentage is van het totaal, dus waar hebben we het eigenlijk over? Ik vroeg mij ook af of het niet zinnig zou zijn om de invloed van de verhoging van de leeftijd voor het gebruik van alcoholhoudende drank af te wachten. Persoonlijk verwacht ik daar namelijk wel wat van. Ik denk dat veel minderjarigen hetgeen zij doen, doen onder invloed van drank, drugs en groepsdynamiek. Ook daarom verwacht ik weinig pedagogisch effect hiervan. Kinderen die nooit een vlieg kwaad zouden doen, doen dat onder invloed van de groep en de drank of drugs die zij gebruikt hebben dus wel. Een pedagogisch effect ziet mijn fractie in het geheel niet.

We hebben het nog maar weinig over de pakkans gehad, die ik persoonlijk veel belangrijker vind in termen van preventieve werking. Er is echter hoop, want onze minister Opstelten zegt dat de nationale politie overal een oplossing voor is, dus misschien kan de staatssecretaris er nog even op ingaan hoe de pakkans in dit soort zaken vergroot zou kunnen worden. Meer zaken voorleggen aan een rechter, daarvan kun je je ook afvragen wie dat straks nog kan betalen, maar dat is een opmerking terzijde. Ik vind het jammer dat de indieners geen centimeter opschuiven. Wij hebben hier toch bijna Kamerbreed gezegd dat we

een disculpatiemogelijkheid nodig vinden voor gevallen waarin de ouders echt niets te verwijten valt. Wij denken ook met zijn allen dat dit kan. Als de indiener en de staatssecretaris niet een beetje opschuiven, dan blijf ik bij mijn standpunt dat dit wetsvoorstel voor ons onaanvaardbaar is.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Het gebeurt maar zelden dat ik mij vol overtuiging zowel bij de woordvoerder van de SGP als bij die van de SP kan aansluiten, maar dit is toch een van die zeldzame gevallen. Voor de goede orde: ik begon met de stelling dat iedereen zijn eigen schade draagt. Dat deed ik ook om de teneur van het debat een beetje om te draaien. Ook bij mij volgde daarna meteen de uitzondering: "tenzij iemand anders daarvoor aansprakelijk gesteld kan worden". Ik vind het belangrijk om niet te veel mee te gaan in sentimenten in de trant van: "het is allemaal zo erg gesteld", "slachtoffers blijven met de schade zitten" en "we moeten toch die daders pakken".

Het viel mij op dat de heer Oskam, de indiener, ook in zijn antwoord weer begon met dat naar mijn idee vrij tendentieuze verhaal en met het noemen van enorme bedragen. Hij had het over een stijging van de jeugdcriminaliteit. Het wordt allemaal maar voorgesteld als één groot sodom en gomorra, maar de feiten die dat moeten staven, ontbreken. Welk percentage van die miljarden aan schade wordt toegebracht door de jongeren over wie het nu gaat? Hoe verhoudt zich dat tot de stijging van de jeugdcriminaliteit? De heer Oskam zei ook zelf dat er nauwelijks jurisprudentie is, terwijl ik begrijp dat er een enorm probleem is met rechters die verkeerde dingen doen. Dan denk ik dat ik, voordat we hier wetgeving maken, toch eigenlijk wel wil weten welk probleem we hiermee oplossen.

Ondanks dat we het allemaal eens zijn over de sympathieke doelstellingen -- slachtoffers moeten schadeloos gesteld worden -- heb ik nog steeds niet duidelijk welk concreet probleem wij hier nu mee oplossen. Ik vind echt dat wij als Kamer moeten eisen dat dit helder is, voordat wij zo vergaande wetgeving doorvoeren. De stelling is: niet het slachtoffer moet opdraaien voor de schade, maar de dader. Daar ben ik het helemaal mee eens, maar we hebben het hier niet over de daders, maar over de ouders van de daders, en dat is toch een ander verhaal. We hebben het al gehad over de disculpatiemogelijkheid. Ik heb het er in mijn eerste termijn niet over gehad. Het raakt wel aan wat dit wetsvoorstel voor ons zo onaanvaardbaar maakt, namelijk dat er inderdaad geen enkele ruimte is voor nuance. De heer Holdijk zei het ook. Er worden voorbeelden aangehaald van vaders die zappend op de bank zitten of ouders die hun kinderen thuis laten indrinken. Dat is één kant van het verhaal. Je kunt ook voorbeelden noemen van ouders die al het goede gedaan hebben, die boven op hun kinderen gezeten hebben, maar wier kinderen toch, onder invloed van drank of van een psychose of in een baldadige bui bijvoorbeeld een

stoeptegel op de rails leggen waarna er een trein ontspoord. Zo'n schade kan in de tonnen lopen! Is het dan redelijk of is het billijk om dat hele gezin daarvoor op te laten draaien? Dat betekent wel dat ze hun huis moeten verkopen en dat alle kinderen de rest van hun jeugd in armoede moeten leven. Is dat een redelijk gevolg? Met een wetsvoorstel dat zo -- eenvoudig is het woord dat gebruikt is -- zwart-wit is en geen enkele mogelijkheid laat tot weging, ga je wat ons betreft de onbillijkheid die er nu wellicht is aan de ene kant, helemaal verplaatsen naar de andere kant. Dat is voor ons niet aanvaardbaar.

De vergadering wordt van 19.25 uur tot 19.35 uur geschorst.

De heer **Oskam**: Voorzitter. Wij hebben goed geluisterd naar wat de leden hebben ingebracht. Zij hebben een klemmend beroep op ons gedaan en ons gevraagd om toch nog eens na te denken over alternatieven. Wij willen dat doen. Ik vraag u om de zaak aan te houden. Wij komen binnenkort met een brief met daarin een voorstel voor de wijze waarop het verder moet.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Oskam.
**

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Betekent dit dat de heer Oskam een novelle overweegt? Of heb ik dat verkeerd begrepen?

De heer **Oskam**: Zo ver zijn we nog niet. We hebben te weinig tijd gehad om daarover nu iets te zeggen. We gaan erover nadenken. We nemen de punten die zijn ingebracht serieus. In de brief komen we met een definitief voorstel.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Hartelijk dank.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Oskam. Het wetsvoorstel wordt aangehouden tot nader bericht van uw kant.
**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt geschorst van 19.36 uur tot 20.00 uur.

*B

!Beleidsdebat Cultuur!

Aan de orde is de voortzetting van het beleidsdebat over:

- **onderwerpen, rakende het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap;**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2014 (33750-VIII).**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Bussemaker**: Voorzitter. Laat ik vooropstellen dat ik blij ben dat wij vandaag dit cultuurdebat met elkaar kunnen voeren. Doorgaans zijn wij hier, als regering, als het over wetswijzigingen gaat. Het komt niet vaak voor dat wij hier zijn om een visiedebat te voeren. Cultuur is bij uitstek een thema waarbij het ook over visie gaat en om die reden is het fijn om er met elkaar over te kunnen praten. Ik ben blij dat wij een herkansing hebben ten opzichte van vorig jaar en dat ik dit debat met deze Kamer mag voeren.

In algemene zin wordt gevraagd wat de randvoorwaarden zijn die nodig zijn om de kracht van cultuur voor de samenleving tot zijn recht te laten komen, welke verantwoordelijkheden de overheid en andere partijen daarin hebben, welke rollen er zijn en hoe er wordt gekeken naar zowel het nationale beleid als het internationale beleid. Ik begin met een meer algemene visie op cultuur. Ik ga dan in op de algemene vragen, de waarden, de betekenis en de organisatie van cultuur. Vervolgens ga ik in op alle vragen die te maken hebben met basisinfrastructuur, onderwijs en talentenontwikkeling. Dat is eigenlijk één cluster. Daarna komt een cluster dat draait om de rol van de overheid ten opzichte van gemeenten, provincie, private sector en alles wat met financiën en regelgeving te maken heeft. Tot slot ga ik in op specifieke vragen, onder andere over monumenten.

Ik begin met de algemene visie op cultuur. Verschillende fracties hebben daarnaar gevraagd. De fracties van de PvdA en GroenLinks deden dat heel pregnant. Ik moet zeggen dat ik veel van wat ik hier gehoord heb, herken. Dat maakt onderdeel uit van mijn visie. Verschillende leden, waaronder mevrouw De Vries, hebben heel duidelijk gezegd: cultuur is meer dan vermaak, cultuur is meer dan franje, cultuur is een essentieel onderdeel van ons leven. Cultuur ontroert, verrijkt, verbindt, geeft ons identiteit en draagt positief bij aan ons internationale imago. Een groot aantal sprekers heeft verschillende begrippen gebruikt om de waarde van cultuur aan te duiden. Ik heb mijn visiebrief "Cultuur beweegt" genoemd. Daarmee wil ik zeggen dat cultuur ons als individu en als samenleving in beweging brengt. Tegelijkertijd is de cultuursector zelf ook erg in beweging door allerlei veranderingen. Er worden nieuwe eisen gesteld, er zijn nieuwe verwachtingen van het culturele veld en ook het culturele aanbod zelf verandert. Tegen de heer De Lange van de OSF-fractie en mevrouw Gerken van de SP-fractie zeg ik dan ook: cultuur is echt absoluut meer dan iets instrumenteels. Cultuur maakt onderdeel uit van een samenleving waarin mensen vrij kunnen zijn en hun eigen identiteit en creativiteit kunnen ontwikkelen. Dat is cruciaal. Met de brief Cultuur beweegt heb ik een op de toekomst georiënteerde visie op het cultuurbeleid willen formuleren. Daarbij kijk ik bewust naar de wat langere termijn, voor een cultuurbeleid dat past bij de eenentwintigste eeuw als evenknie van de 21st century skills waar onze samenleving om vraagt en in de toekomst om zal vragen. Een van de essentiële onderdelen daarvan is het ontwikkelen

van creativiteit. Nederland is niet zozeer sterk in bepaalde sectoren, maar vooral in een pragmatische combinatie van het kunnen gebruiken van verschillende inzichten. Dat geldt voor de wetenschap, maar ook heel erg voor de cultuur.

Ik ben het ook eens met die leden, onder wie de heer Van Boxtel, die hebben gezegd dat het bij cultuur gaat om een herwaardering, dus om het vormen en scheppen van de mens. Mevrouw Gerken haalde er zelfs Hegel bij aan, over positieve vrijheid. Ik heb in mijn brief Isaiah Berlin aangehaald, over het verschil tussen positieve en negatieve vrijheid. Maar het gaat eigenlijk over hetzelfde: de emancipatoire werking om je te kunnen ontwikkelen, in de context waarin je leeft. Dat kun je vrijheid noemen, dat kun je verheffing noemen, want het gaat uiteindelijk om hetzelfde: het jezelf kunnen ontwikkelen, het kunnen reflecteren op de samenleving waarvan je deel uitmaakt. Daarbij gaat het ook om de vrijheid van de kunstenaar om zich uit te drukken. Ik heb die vrijheid uitdrukkelijk gebruikt in mijn speeches van vorige week, toen ik in Rusland was bij de opening van de Mondriaan-tentoonstelling. Daarin heb ik geprobeerd dat wat er maatschappelijk in Rusland gebeurt, bijvoorbeeld als het gaat om homoseksualiteit, te duiden. Dat gaat namelijk over hetzelfde: de vrijheid om jezelf te kunnen zijn.

Dat houdt in dat er veel aandacht moet worden besteed aan cultuuronderwijs, want daarmee begint het als je je vrij wilt voelen, en om iets te leren waarderen. Ik zal als minister geen uitspraken doen over wat mooi of lelijk is, maar ik hoop wel dat we toekomstige generaties iets mee kunnen geven, waardoor ze zelf een oordeel kunnen vellen over wat mooi of lelijk is, en hun creativiteit kunnen gebruiken. Toen ik hier vanmiddag naar binnen kwam, trof ik een groep schoolkinderen van de entree-opleidingen van mbo-1 die met mij op de foto wilde. Ze vroegen wat ik hier ging doen, en ik zei dat ik voor cultuuronderwijs kwam. "U bent toch minister van Onderwijs" zeiden ze, en ze vroegen wat cultuur dan eigenlijk is. Ik vroeg ze of ze op school wel eens iets over cultuur hadden gehoord. Ze zeiden: we zijn naar de film van Tarzan geweest. En ze waren gelukkig ook nog eens naar het Zuiderzeemuseum geweest. Het geeft aan hoe belangrijk het is om op alle niveaus die waarden mee te geven.

Ik spreek in mijn brief over de intrinsieke, artistieke waarde, de maatschappelijke waarde en de economische waarde. Verschillende sprekers hebben gevraagd of de intrinsieke waarde wel voldoende betekenis krijgt. Wat mij betreft begint het met de intrinsieke waarde. Als kunst die waarde en die schoonheid niet heeft, hoe je het eigenlijk niet over de maatschappelijke en de economische waarde te hebben. Over die intrinsieke waarde ga ik maar voor een beperkt deel, want ik schets de kaders op grond waarvan de Raad voor de Cultuur een en ander beoordeelt. Ik wil me niet te veel met die waarden bemoeien. Wel kan ik me met de maatschappelijke en de economische waarde bemoeien. Ik heb geconstateerd dat het debat de afgelopen jaren heel erg veel over geld, subsidie en

de economische aspecten is gegaan. Ik vind het van belang om ook aandacht te vragen voor die maatschappelijke waarde van de cultuur: geen geïsoleerde sector, maar ze maakt onderdeel uit van een samenleving, van een cultuur, op terreinen die speerpunten zijn, zoals talentontwikkeling, creatieve industrie en digitalisering.

Op die manier hoop ik vorm te geven aan die intrinsieke waarde, en aan de creativiteit die daaraan ten grondslag ligt, maar ook aan andere thema's. Daarbij herken ik wat mevrouw Sylvester met haar vier thema's aangaf: het ethische, het kenniselement, het element van de sociale cohesie en het economisch-internationale element. De twee laatste elementen zijn makkelijk samen te voegen tot het maatschappelijke element van cultuur. Kortom, ik denk dat die er echt in zitten en dat het nuttig is om mensen die niet gelijk overtuigd zijn van de intrinsieke waarde van cultuur, via de maatschappelijke agenda in te laten zien wat cultuur vermag.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik waardeer de drieslag van deze benadering van kunst en cultuur. Ik denk dat die keuze terecht is. Ik besef heel goed dat de overheid niet of nauwelijks gaat over het bepalen waar die intrinsieke waarde zit. Het lijkt me prima dat u het ook over de maatschappelijke boeg gooit; dat past bij uw signatuur. Maar raakt met het benadrukken van die maatschappelijke aspecten het intrinsieke uiteindelijk niet buiten beeld? Als we zeggen dat dat een soort voorwaarde is, wil er überhaupt sprake zijn van kunst en cultuur, waarna we gaan kijken waar het maatschappelijk of economisch interessant is, dan vrees ik dat we het wezenlijke punt van een eigenstandige benadering uit het oog verliezen, waarbij het intrinsieke soms niet direct maatschappelijk vertaalbaar is. Het is niet per se meetbaar wat het maatschappelijke of economische effect is. Ik snap de drieslag wel, maar ik vrees dat we door het sterk benadrukken van het maatschappelijke in plaats van het economische nog steeds niet bij het intrinsieke uitkomen. Hoe faciliteert u in uw beleid dat ook die kunst om de kunst zelf, dus het intrinsieke aspect, kan blijven bestaan?

Minister **Bussemaker**: Onder andere door talentontwikkeling en door het beschermen van kunst die van zichzelf van waarde is, bijvoorbeeld omdat ze historisch van belang is. Wat we met de collecties in musea doen, heeft eigenlijk geen maatschappelijk belang. Heel veel daarvan bewaren we omdat het historisch van belang is. Natuurlijk gaat dat allemaal over de intrinsieke waarde. U mag mij eraan houden als u ziet dat ik de intrinsieke waarde van cultuur onrecht aan zou doen. Ik geloof dat niet. Ik geloof alleen dat cultuurminnaars die waarden delen. Het is echter van belang om ook die groep mensen die nu nog niet vanzelfsprekend met cultuur in aanraking komt, erbij te betrekken. Dát vind ik een taak van de overheid. Dat kan via cultuureducatie, maar ook via andere terreinen. Cultuur kan een belangrijke bijdrage leveren aan de zorg en aan verbetering van het welzijn, maar wel allemaal op hoog niveau.

Ook bij cultuureducatie mag cultuur nooit zomaar een leuk uitje naar een museum, of alleen franje zijn. Ook daar moet het serieus genomen worden vanwege die intrinsieke betekenis.

De heer **Van Boxtel** (D66): Met name het laatste wil ik onderstrepen. Talentontwikkeling en cultuureducatie zijn goed geborgd. U bent daar echt mee bezig, en ik denk dat heel veel woordvoerders dat zien. Maar we hebben behoefte aan een minister die durft uit te dragen dat het echt om l'art pour l'art moet kunnen gaan. Dat hebben we in dit land lang gemist. Tien jaar geleden hadden we een Franse minister van cultuur die gewoon onbekritiseerd en onbevooroordeeld werd gezien als iemand die dat wilde uitdragen. Ik denk dat de heer Ganzevoort daar de vinger op legde: het is belangrijk dat u echt staat voor die intrinsieke waarde, en niet meteen de vertaling maakt naar maatschappelijke relevantie op opleidingen op school. Dat vind ik net zo belangrijk, maar als tegenwicht voor bijna een decennium van verdachtmaking en vervlakking is het eerste echt hard nodig.

Minister **Bussemaker**: Dat knoop ik in mijn oren, als een waarschuwing. Maar ik ben niet voor niets mijn verhaal begonnen met uitdrukking te geven aan de waarde van cultuur voor het leven zelf. We doen dat allemaal met andere woorden: cultuur die je op andere gedachten brengt en je op andere manieren naar jezelf laat kijken, cultuur die kan ontroeren en/of shockeren. Mag allemaal wat mij betreft. Het kunnen genieten van schoonheid en van de vraag waar je vandaan komt, dat staat allemaal voorop.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik luister met veel belangstelling naar de vlotte start van de minister. Zij vindt dat ze de mensen erbij dient te betrekken die niet of onvoldoende kennis hebben kunnen nemen van cultuur, om welke reden dan ook. Mag ik daaraan haar visie ontleenen dat het met name de taak van de overheid is om mensen bij cultuur te betrekken die tot nu toe niet met cultuur in aanraking zijn geweest? In mijn betoog heb ik gevraagd, wat de overheid moet doen en wat je aan de markt kunt laten.

Minister **Bussemaker**: Daar kom ik nog op. De overheid heeft natuurlijk de rol om de waarde van kunst uit te dragen en te beschermen, soms zelfs als het moet tegen de stroom in. Maar ik vind ook dat de overheid de verantwoordelijkheid heeft om te kijken of je nieuwe groepen kunt interesseren voor cultuur. De afgelopen jaren is de liefde voor cultuur, of voor l'art pour l'art, zoals de heer Van Boxtel zei, vanuit de politiek niet altijd even groot geweest. Ik constateer ook dat de cultuursector, althans onderdelen daarvan, erg in zichzelf was gekeerd. Ik zie hoe heftig de afgelopen jaren zijn verlopen, en ik heb meerdere keren ervaren hoe diep mensen zich gekrenkt voelen. Maar ik zie het wel als mijn taak om die dialoog te openen. Dat betekent niet alleen alles mooi vinden wat de cultuurwereld doet, het betekent ook kritisch zijn.

We moeten hun vragen wat zij zien als legitimering voor de publieke middelen die ze krijgen. Sommige organisaties wilden dat helemaal niet uitleggen. Daar ben ik het dus niet mee eens. Dan ben ik wel kritisch naar die gezelschappen en vraag ze wat ze eraan doen om niet alleen die kleine gemeenschap die toch wel komt binnen te krijgen, maar ook anderen. Ik ben altijd erg geïnspireerd door de heer Van Os, die indertijd bij het Rijksmuseum directeur was en enorm veel moeite heeft gedaan om nieuwe groepen binnen te krijgen, maar daarbij strijd moest leveren met de gevestigde bezoekers. Zij vonden het helemaal niet nodig dat hij een TV-programma ging maken. Dat is hem met private financiering gelukt, omdat toen de neiging bestond, ook in de politiek, om te denken: cultuur is alleen maar beschikbaar en toegankelijk voor een kleine groep mensen die dit begrijpt en voor de rest niet. Daarvan neem ik afstand. Daar zijn redenen voor, want ook de context van de cultuurwereld is veranderd, door veranderingen in deelnames van burgers, door mondialisering, door de economische crisis en door bezuinigingen. Maar het is wel een complex van veranderingen, dat ertoe leidt dat we over nieuwe uitdagingen moeten nadenken.

Er zijn instellingen die nieuw en ander publiek trekken door meer zichtbaar te zijn buiten de eigen omgeving. De eisen en verwachtingen van het publiek veranderen. Afgelopen zaterdag heb ik een conferentie in Huis Doorn geopend, waar de Duitse keizer Wilhelm lang heeft doorgebracht. Een heel mooi huis met veel serviezen en prachtige meubels. Dat museum vormt zich om tot een museum over de Eerste Wereldoorlog. Daarmee krijgen ze een andere boodschap, en dus ook een ander publiek. Dat vind ik mooi. Ik zie ook dat burgers mondiger zijn geworden en zelf willen bepalen hoe ze hun tijd invullen. Er is veel concurrentie op die markt, zodat de cultuursector iets extra's zal moeten doen om groepen binnen te krijgen. Ik zie dat er in de cultuursector zelf van alles verandert en dat er steeds meer aanbod buiten de muren wordt geprogrammeerd. Je hoeft niet meer alleen naar een schouwburg of een bioscoop te gaan om iets te zien, maar er wordt steeds meer op locatie geprogrammeerd: een snelweg, een leegstand kantoor of een park. Zo wordt meer ingespeeld op het beleven. Mooi voorbeeld daarvan is Het Koninklijk Concertgebouworkest, dat op TV is te zien in "Bloed, zweet en tranen". Zo zijn er meer populaire dansprogramma's als "So you think you can dance", waarmee choreografen als Conny Janssen hun bekendheid buiten de schouwburg vergroten. Ik stimuleer dat, want ik vind het van belang dat we op die manier de cultuurwereld buiten de traditionele muren halen.

Wat heeft de overheid daarin te doen? Die moet de kunst beschermen waar het moet, ze moet de dialoog voeren en ze mag kritisch zijn naar de sector waar ze dat wenselijk vindt. Ik denk dat de overheid minder gericht moet zijn op het waarborgen van aanbod, en meer op het creëren van condities, zodat cultuur en samenleving elkaar kunnen vinden. De discussie tussen politiek en cultuur moet weer worden hervonden. Die is lang

weggeweest, of ze heeft alleen maar in een relatiesubsidie plaatsgevonden. Als je maar subsidie gaf, was je klaar. Daar wil ik vanaf. Dat is iets heel anders dan dat cultuur onder het economisch juk door zou gaan. De overheid zal er altijd voor zijn om delen van de cultuurwereld te beschermen. We kunnen dus niet alles aan de markt overlaten, of uitgaan van de instrumentele en economische waarde van cultuur. Ik geloof dat ik in die zin wel een ander accent leg dan mevrouw Dupuis. Wij moeten het ook niet alleen laten hangen van een breed publiek. Het is niet zo dat cultuur er alleen toe doet als mensen er zelf op afkomen. Cultuur heeft immers, zoals ik al zei, ook een betekenis in zichzelf.

Wat wij moeten doen in die andere rol is meer instrumenten aanreiken aan kunstenaars en makers om creativiteit en ook cultuurondernemerschap te ontwikkelen. Die rol moet zich ook richten op het aanreiken van gereedschap aan de cultuurconsument om cultuur op waarde te kunnen schatten en er optimaal gebruik van te kunnen maken. Daarbij zal de overheid altijd cultuur moeten blijven ondersteunen. In die zin heb ik helemaal geen bezuinigingsdrift waar het gaat om cultuur, zeg ik tegen mevrouw Gerkens. De gevolgen zijn immers best heftig.

Ik constateer ook dat er mensen zijn die overheidssteuning hebben om hun eigen talenten te kunnen ontwikkelen. Ik vind een mooi voorbeeld Jan Taminiau, die de jurk van Máxima heeft gemaakt. Hij is wereldberoemd, na de abdicatie. Als je hem spreekt, zegt hij heel nadrukkelijk dat hij dat alleen heeft kunnen doen omdat hij een talentensubsidie van het Mondriaanfonds heeft gekregen. Hij zegt dat hij zonder die subsidie nooit geweest was waar hij nu is. Ik noem ook Mark Wanders, die een heel mooie tentoonstelling heeft gemaakt voor de Biënnale. Ontwerpen van hem zijn aangekocht door grote musea, waaronder het MoMA. Hij heeft ook zijn talent moeten kunnen ontwikkelen en een tijd in zichzelf gekeerd moeten kunnen werken aan de installaties die hij heeft gemaakt. Dat zal dus ook in de toekomst mogelijk moeten zijn.

Kunst is kwetsbaar. De overheid zal altijd een rol moeten blijven spelen om de kwetsbare onderdelen en de talentontwikkeling de plek te geven die zij verdienen.

Mevrouw **Gerkens** (SP): Ik neem dat de minister klaar is met dit deel van het betoog. Zij zei aan het begin van dit onderdeel dat wij op een andere manier moeten gaan kijken naar de manier waarop wij gaan subsidiëren. Ik ben altijd redelijk gecharmeerd geweest van de wijze waarop dat in de popmuziek ging. Daar werden geen bands gesubsidieerd, gezelschappen of groeperingen, maar werd de subsidie gegeven aan een podium. De programmeur van dat podium kon dan zelf beslissen wat een goede balans was in het aanbod. Heeft de minister er wel eens aan gedacht om een dergelijke subsidiëringmethodiek voor de gehele sector te gebruiken?

Minister **Bussemaker**: Nee, maar dat zouden wij wel kunnen doen. Op verzoek van de Tweede Kamer zijn wij een klein onderzoekje aan het doen naar de financiering en organisatie van popmuziek. Misschien weet mevrouw Gerkens dat. Wij zouden kunnen kijken of wij daar iets van zouden kunnen leren. Wij doen echter wel al een deel via de fondsen. Die hebben ook speciale programma's voor bepaalde genres waarin zij beoordelen wat een goede combinatie is van subsidies.

Mevrouw **Gerkens** (SP): Ik zal niet te veel op de details ingaan, maar je ziet dat sinds de popmuziek bij de fondsen zit de subsidiëring ervan een stuk moeilijker is doordat het een totaal andere sector is. Ik denk dat het goed zou zijn om het idee te onderzoeken dat de overheid niet beslist, al dan niet via een adviesorgaan, wie er subsidie krijgt, maar dat je dat overlaat aan degene die het podium runt. Dan speelt de markt een veel grotere rol dan als je de subsidie direct aan een organisatie of een groepering zou geven.

Minister **Bussemaker**: Ik kom daar straks nog op terug. De relatie tussen de financiering van de podia en die van de gezelschappen is ingewikkeld. Dat heeft ook te maken met de rolverdeling tussen de nationale overheid en de gemeentelijke overheden, die vooral over de podia gaan. Daar speelt het een en ander aan uitdagingen een rol. Ik kom erop terug.

Ik wil hier ook even ingaan op de gevolgen van de bezuinigingen. Daar zijn door veel woordvoerders vragen over gesteld. Ik wil daar niet voor weglopen, want die gevolgen zijn er. De rijksoverheid financiert vanaf 2013 duidelijk minder instellingen: van 172 naar 84, met minder budget. Ik zeg erbij dat het alleen de instellingen uit de basisinfrastructuur zijn. Een deel van de instellingen die geen geld meer van de nationale overheid hebben gekregen, krijgt nog geld van gemeenten of geld uit fondsen. Wij hebben echter ook geconstateerd dat er in sommige gevallen sprake was van overaanbod. Denk aan de symfonieorkesten. Wij hadden tien symfonieorkesten in Nederland en nu nog acht, die nog steeds regionaal gespreid zijn. Zaterdag is het openingsconcert van de philharmonie zuidnederland, een samenvoeging van het Brabants Orkest en het Limburgs Symfonie Orkest. Die gaan nu als één orkest beide provincies bedienen. Het is gezien waar wij vandaan kwamen naar mijn idee niet heel raar dat wij die stap nu hebben gezet.

Wij moeten ook bedenken dat er naast de bezuinigingen ook echt een effect van de crisis is. Dat is te zien in de gesubsidieerde en in de niet-gesubsidieerde sector, maar het is niet heel eenduidig. De Kamer zal het straks zien in het rapport Cultuur in Beeld, waarin de ontwikkelingen in de sector in beeld worden gebracht. Dat zal in november naar de Kamer worden gezonden. Wij zien dat bij de architecten de crisis heel hard aankomt. Bij de film en de rijksmusea is het aantal bezoekers echter toegenomen. Het is dus niet allemaal eenduidig. Het gaat niet allemaal één kant op. Wij moeten ook bedenken dat de

ontwikkelingen niet alleen het gevolg zijn van minder subsidie, maar soms door een daling van het aantal bezoekers doordat mensen in tijden van crisis hun geld op een andere manier uitgeven.

Ook de gemeenten bezuinigen. Volgens het CBS bezuinigen zij in 2013 gezamenlijk 63 miljoen op kunst en cultuur. Zij geven er 3,7% minder aan uit dan in 2012. De Nederlandse gemeenten mogen, zoals bekend, zelf hun budget voor kunst en cultuur bepalen.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik zou haast zeggen: nog wel. Maar dat is een grapje.

Ik kijk natuurlijk met belangstelling uit naar het rapport Cultuur in Beeld. Ik heb de minister in eerste termijn een vraag gesteld waar ik heel expliciet antwoord op wil. De minister zegt zelf dat de maatregelen hard zijn aangekomen en dat er een cumulatief effect is. Dat komt mede door de economische crisis -- dat geloof ik meteen -- maar ook door de intrinsieke kortingen. Dat is best bespreekbaar. Er was helaas veel te weinig transitietijd. Ik zou dolgraag willen -- die vraag stel ik echt expliciet -- dat het Sociaal en Cultureel Planbureau wordt gevraagd om in beeld te brengen wat er precies is gebeurd. Ik wil dat niet om daar een politiek spelletje mee te spelen, maar om echt de effecten te kunnen duiden en de samenloop van de effecten van de maatregelen van de overheid, medeoverheden en fondsen. Vervolgens wil ik dat van daaruit de Raad voor Cultuur wordt gevraagd wat wij voor de volgende periode nodig hebben. Ik denk dat de minister daar alleen maar mee geholpen is. Als zij zou zeggen dat zij dat allemaal ingewikkeld vindt, ga ik echt om een uitspraak van de Kamer vragen. Ik denk dat wij die trapbenadering gewoon nodig hebben. Wij moeten in de politiek breed, van links tot rechts, verantwoordelijkheid willen nemen voor wat wij zelf hebben veroorzaakt en van daaruit bekijken wat wij de komende periode moeten doen.

Minister **Bussemaker**: Ik vraag de heer Van Boxtel om toch nog even te wachten op het rapport Cultuur in Beeld dat in november verschijnt. Daarin wordt heel veel uitgezocht. De fracties van het CDA en de VVD vroegen ook al of wij de consequenties van de bezuinigingen gaan monitoren. Cebeon heeft in opdracht van mijn ministerie al onderzoek gedaan naar de gevolgen van de bezuinigingen bij gemeenten en provincies. Het CBS heeft onlangs een soortgelijk onderzoek gedaan. Wij volgen de consequenties van de crisis en de bezuinigingen op andere terreinen, zoals de ontwikkeling van het geven aan cultuur. De resultaten van deze en andere onderzoeken publiceren wij jaarlijks in het rapport Cultuur in Beeld. De volgende editie daarvan verschijnt begin november. Ik kijk daar ook reikhalzend naar uit.

Ik wil echt vermijden dat wij de middelen die wij nog hebben weer gaan uitgeven aan onderzoek dat wij voor een deel al op een andere manier hebben gedaan. Als het nodig is, ben ik graag bereid om vervolgstappen te zetten. Ik wil echter niet nodeloos onderzoek doen. Ik heb ook al gezegd dat het buiten wat wij al doen heel

ingewikkeld zal zijn om precies na te gaan wat er is gebeurd. Dan moet je gaan kijken welke organisaties wij hadden, welke wij niet meer hebben en wat er is gebeurd met de organisaties die niet meer worden gesubsidieerd. Laten wij vooral kijken -- daar zijn wij nu mee bezig -- of er ergens problemen zijn, of er bijvoorbeeld ergens witte vlekken ontstaan. Daarover ga ik heel graag in gesprek met de Kamer. In november komt er ook nog een brief die ik de Tweede Kamer al heb beloofd over de relatie tussen gemeentelijk en landelijk beleid en het stelsel als zodanig.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik probeer het nog één keer en dan bewaar ik de rest voor de tweede termijn. Ik wil best vertrouwen op de rapportage die de minister ons in het najaar stuurt. Daar gaat het niet om. Het gaat mij om de samenhang der dingen. Het betreft verschillende opdrachtgevers en verschillende rapporten. Het is voor ons lastig om dan gewoon botje bij botje te leggen. De gedachte aan het Sociaal en Cultureel Planbureau komt bij mij naar boven omdat dat gewoon bewezen expertise heeft om de zaken goed naast elkaar te leggen, te veredelen en dat op tijd te doen, zodat wij daarna de Raad voor Cultuur weer om een nieuw advies kunnen vragen voor de volgende periode. Daarover, over de tijdvakken, zit ik te aarzelen. De minister weet immers dat het spel volgend jaar alweer op de wagen komt.

Minister **Bussemaker**: Dan is het SCP volgens mij toch niet de organisatie waaraan we het zouden moeten vragen. Het SCP publiceert, ook op mijn verzoek, jaarlijks een rapportage over participatie. Dat is een heel belangrijk onderzoek. Ik zeg de heer Van Boxtel wel toe dat ik ga bekijken welke lessen we uit al die rapporten die we op een gegeven moment hebben -- ik noem het SCP-rapport, Cultuur in Beeld, Cebeon en het CBS -- kunnen trekken, dat we op grond van de cijfers die we hebben, bekijken welke lijnen we kunnen trekken en dat we de Kamer daarover informeren. Ik wil vooralsnog echter niet een nieuw onderzoek toezeggen, want dat kost echt heel veel geld, en dat geld kunnen we dan niet spenderen aan de cultuursector zelf. We weten ondertussen wat nuttig is om te weten en we hebben heel veel gegevens. Daarmee moeten we het vooralsnog doen.

Ik constateer wel dat de gevolgen dubbel zijn. Aan de ene kant zie ik dat de bezuinigingen hebben geleid tot vernieuwing en samenwerking. Ook dat is dan weer moeilijk in gegevens uit te drukken. Dat is echter wel positief. Aan de andere kant loop ik er ook niet voor weg, zo zeg ik ook tegen de SP, dat er een gevaar van een zekere verschraving kan zijn. We moeten het dus niet alleen in cijfers bijhouden, maar ook qua inhoud. Ik zal hier zo nog iets meer over zeggen. In mijn brief die ik voor later dit jaar aan de Tweede Kamer heb beloofd, zal ik daar ook op ingaan.

We zullen met beperkte middelen echt moeten kiezen waarop we zullen inzetten. Ik heb al aangegeven dat ik inhoudelijk al een aantal prioriteiten heb benoemd: cultuuronderwijs, creatieve industrie, talentontwikkeling en

digitalisering. Ik leg ook veel nadruk op samenwerking. Dat is ook een belangrijk thema voor de musea. Als ze samenwerken, hoeven ze minder geld aan de backoffice uit te geven en kunnen ze meer laten zien van wat ze in hun depots hebben. Door samenwerking kunnen we er in de kunstinstituten en cultuurinstellingen in het algemeen voor zorgen dat we met minder bureaucratie beter toegankelijk cultuurbeleid vormgeven. Dan kom ik weer bij de relatie met gemeenten en provincies. Ik wil nadrukkelijker de samenwerking met de gemeenten en provincies zoeken. We hebben een groep van negen grote cultuurgemeenten die heel actief is, de G-9. Zij hebben ook min of meer een voortrekkersrol. Die voorbeeldfunctie voor de andere gemeenten vraagt juist bij hen om een heel goede afstemming. We moeten bekijken hoe we ervoor kunnen zorgen dat de gevolgen van bezuinigingen -- gemeenten ontkomen daar veelal niet aan -- zo klein mogelijk zijn. Dit punt van de samenwerking geldt overigens ook voor mijzelf, op andere terreinen: de auteurswetgeving, bibliotheken, de creatieve industrie, fiscale maatregelen en internationalisering. Ik denk, en dat hoor ik elke keer ook weer terug uit de sector, dat er met andere vormen van samenwerking echt meer bereikt kan worden dan er in de afgelopen jaren is bereikt, omdat ook wat dit betreft geldt dat sommige instellingen behoorlijk in zichzelf gekeerd waren.

Ik kom tot een afronding van dit deel. De ontwikkelingen in de cultuursector vragen om een andere rol van de overheid. Dat moet niet uitsluitend de rol van financier van aanbod zijn. In het najaar zal ik komen met een stelselbrief, waarin instrumenten staan die de sector stimuleren om in te spelen op de veranderingen in de samenleving door prestaties van instellingen centraal te stellen, procedures te vereenvoudigen, de samenwerking met andere overheden te versterken, een nieuwe generatie vertrouwd te maken met de waarden en de rijkdom van cultuur en te onderzoeken hoe talent het best kan worden ondersteund door ondernemerschap verder aan te moedigen. Verwacht daarin van mij geen blauwdruk. Ik ga niet precies voorschrijven hoe het er allemaal uit moet zien. Ik vind dat het juist uit de sector zelf moet komen. Ik heb immers ook niet willen voorschrijven welke musea met welke andere musea in een samenwerkingsverband zouden moeten zitten. Ik wil stimuleren dat het van onderop gebeurt. Ik zie ook dat dit plaatsvindt. Ik werk dus aan stimulerende maatregelen waardoor de cultuursector nog beter kan aansluiten bij de nieuwe tijd. We lopen daarbij niet weg voor problemen die er zijn, ook niet voor de problemen die het gevolg zijn van eerder ingezet beleid. Ik zeg tegen de heer Van Boxtel nogmaals: de inzichten die ik heb, deel ik heel graag met de Kamer. Ik zal bekijken of ik in november, als ik toch met die brief kom en als Cultuur in Beeld verschijnt, daaraan ook zelf een duiding kan geven.

Ik wil nu een aantal opmerkingen maken die verband houden met de basisinfrastructuur, talentontwikkeling en, in den brede, alles wat met

onderwijs te maken heeft, van cultuuronderwijs tot kunstvakopleidingen. Ik begin met de basisinfrastructuur. Met name de PvdA vroeg op welke wijze we de noodzakelijke basisinfrastructuur in stand houden en hoe het dan gaat met de relatie tussen de basis en de top. Ik ben het helemaal met mevrouw Sylvester eens dat de top niet zonder de basis kan, en andersom. In die zin ligt er een directe vergelijking met de sport. Mevrouw Sylvester zei dat zelf ook al in haar bijdrage. Ook voor de sport geldt dat de top alleen kan bestaan bij de gratie van de basis. En die basis is nodig om de top niet in zijn uppie tot prestaties te laten komen. Daarbij heb je ook supporters, kijkers, kortom burgers nodig. Tegen het CDA zeg ik: beide aspecten, het vormgeven van de basis en het mogelijk maken van de top, vergen een rol van de overheid. Die is dus ook nodig om de cultuur toegankelijk te houden. We doen dat via onder andere de basisinfrastructuur, maar ook via onderwijs, buitenschoolse kunsteducatie en amateurkunst. De verantwoordelijkheid voor die laatste vormen ligt vooral bij gemeenten. Ook hier is dus weer sprake van diverse verantwoordelijkheden: OCW gaat over de basisinfrastructuur, het ministerie gaat samen met de scholen over de inhoud en gemeenten gaan over buitenschoolse kunsteducatie en amateurkunst. Mede in opdracht van de VNG, zo zeg ik ook tegen het CDA, brengt de Raad voor Cultuur advies uit over de voorzieningen die voor actieve cultuurparticipatie cruciaal zijn en dus niet verloren mogen gaan. Dat kan bijdragen aan duidelijkheid, ook op gemeentelijk niveau, over de vraag wie wat moet doen.

Verschillende Kamerleden hebben zorgen geuit over de talentontwikkeling, met name bij de podiumkunsten. Ik hoorde onder andere de fracties van D66 en de SP daarover, maar volgens mij ook andere fracties. Ik zeg nadrukkelijk dat talentontwikkeling kwetsbaar is. Ze is ook van groot belang voor de dynamiek in de sector en voor onze internationale positionering. We zijn namelijk sterk in talentontwikkeling. Het is van belang dat we die positie vasthouden. Ik begrijp de zorgen dus ook. Ik ben het echter niet met alles eens. Ik heb een paar woordvoerders horen zeggen dat er geen productiehuisen meer zijn. Ik heb mevrouw Gerkens horen zeggen dat er veel minder productiehuisen zijn en dat er eigenlijk niets meer aan jonge talenten wordt geboden. Dat is niet het beeld dat ik heb. Natuurlijk, een deel is weg bij de productiehuisen en er is minder geld. Van de 21 productiehuisen zijn er nog altijd 18 actief. Een zevental daarvan ontving in 2013 een meerjarige activiteitsubsidie van het Fonds Podiumkunsten. Een aanzienlijk aantal productiehuisen ontvangt subsidie van lokale overheden. Ze zijn er dus nog wel degelijk. Aankomende regisseurs kunnen nog steeds een subsidie voor nieuwe makers of een projectsubsidie aanvragen bij het Fonds Podiumkunsten. De grote gezelschappen hebben, meer dan in het verleden, de taak om zich te ontfemen over nieuwe talenten. Ook dat is een onderdeel van de basisinfrastructuur. De heer Van Boxtel vroeg: kunt u toezeggen dat er voor de drie

sectoren van podiumkunsten een productiehuis blijft? Ja, want er zijn er in totaal zeker nog 18.

De heer **Van Boxtel** (D66): Dit scheelt een tweede termijn. De achterliggende gedachte bij mijn vraag was de volgende. Er zijn nu nog wel productiehuisen, maar er staan er ook nog wel een paar echt op de tocht. Het gaat mij niet om individuele kwalificaties van "goed" of "niet goed". Het gaat mij erom dat het voor veel jonge talenten moeilijker wordt om de vloer te betreden. Het zijn vaak gevestigde instellingen die zeggen dat ze het voor een deel onder hun hoede nemen. Ik vind het veel belangrijker dat we ook in het cultuurbeleid worstelen met die permanente aandacht voor regionale spreiding. Waarom heb ik de minister gevraagd om het ook eens meer langs de lijn van de genres te bekijken? Ik heb het voorbeeld van Korzo genoemd: dans in Den Haag. Overigens zou je ook naar Amsterdam kunnen kijken. Het gaat mij erom dat je langs die lijn veel meer verzekerd blijft van de schoorsteenfunctie waarbij aankomend talent kan worden doorgeleid, en wel naar de beste plekken. Dat staat een beetje op gespannen voet met wat wij ook proberen, namelijk iedere regio content houden. Daarop daagde ik de minister uit. Misschien moeten we voor toneel, klassieke muziek en dans wel veel meer langs die lijn gaan denken in plaats van ons alleen maar de vraag stellen of we iedere provincie goed hebben bediend.

Minister **Bussemaker**: Ik denk dat ik een heel eind in die redenering mee kan komen. De inhoud, de artistieke kwaliteit en de profilering moeten immers vooropstaan. Ook tegen de kunstvakhogescholen hebben we gezegd: jullie moeten je in het kader van het beleid voor het hoger onderwijs meer profileren en niet allemaal hetzelfde doen. Dat geldt hier natuurlijk ook. Dat vraagt wel weer afstemming met de gemeenten, want die gaan meestal over de stenen en de broedplaatsen. In de Tweede Kamer heb ik al gezegd dat ik in mijn novemberbrief zal ingaan op de vraag of er witte vlekken ontstaan. We hadden tien symfonieorkesten in Nederland en dat was ook wel een beetje veel en dat leidde tot overaanbod. We moeten bekijken hoe we talentontwikkeling zo goed mogelijk kunnen vormgeven. Ik zeg er eerlijk bij dat ik daar nog niet helemaal uit ben. Ik constateer dat er heel vaak zorgen zijn over de productiehuisen. Toch zijn er ook veel mensen die zeggen dat de productiehuisen helemaal niet zo goed werkten, want er bleven altijd mensen hangen en nieuwe talenten kwamen ook niet meer binnen. Er is nog geen ideaal totaalplaatje. Er is nog meer nodig om goed na te kunnen denken over de vraag hoe we dit ook internationaal goed vorm kunnen geven. De instellingen uit de basisinfrastructuur moeten hier een rol in kunnen krijgen. Regio en inhoud moeten op elkaar worden afgestemd. Misschien kun je dan wel minder productiehuisen hebben, maar wel grotere en gespecialiseerdere. Dat zal op veel verzet stuiten; dat zeg ik maar direct. Maar ook voor die vraag wil ik niet weglopen.

Volgens mij heb ik alle vragen over talentontwikkeling beantwoord en kom ik bij de vragen over cultuureducatie. Ik heb in het begin al gezegd dat cultuureducatie voor mij een belangrijk onderdeel is van het kerncurriculum voor de toekomst. Om economisch de toekomst in te gaan moeten we mensen leren om creatief te denken. Ik was dan ook gefraspeerd door de opmerkingen van de heer De Lange. Hij legde een relatie met wetenschap en techniek. We hebben onlangs met de Tweede Kamer uitgebreid gedebatteerd over techniek, het belang daarvan in het onderwijs en het techniekpact. Ik vind techniek in het onderwijs belangrijk omdat het mensen opleidt voor sectoren waar ze hard nodig zijn. Ik vind techniek echter ook belangrijk omdat het een houding van nieuwsgierigheid ontwikkelt. Zo vind ik cultuur belangrijk omdat je iets mee wilt geven. Het is fijn als onze jongeren weten wie de Nachtwacht heeft geschilderd. Dat behoort toch bij de elementaire kennis die ze moeten hebben. Ik vind het echter vooral belangrijk omdat het creativiteit ontwikkelt. Naar mijn idee zijn twee elementen cruciaal in het onderwijs: nieuwsgierigheid en creativiteit. Dat moet dus ook echt geborgd worden, naast alles wat van belang is rond taal en rekenen. Men mag dat "bildung" noemen of "verheffing"; iedereen mag daar zijn eigen termen voor gebruiken. Het is hoe dan ook mijn vaste overtuiging dat we dat nodig hebben en dat cultuureducatie daar een rol in kan spelen, niet instrumenteel, maar als waarde in zichzelf, juist ook om de persoonlijke ontwikkeling van kinderen te stimuleren en overdracht mogelijk te maken.

Hoe doen we dat dan? Door cultuuronderwijs en kunstzinnige oriëntatie een belangrijke plek te geven in de kerndoelen. Dat moeten we dan dus ook borgen in het onderwijs. Er gebeurt al heel veel om daar invulling aan te geven. Het programma cultuureducatie richt zich op het verstevigen van de kwaliteit van de cultuureducatie in het primair onderwijs. Daarbij gaat het onder andere om het bevorderen van deskundigheid van leerkrachten, het stimuleren van het werken met een samenhangend curriculum -- dat is de doorlopende leerlijn -- het aanreiken van instrumenten om de prestaties van leerlingen beter te kunnen beoordelen en het bevorderen van duurzame samenwerking tussen scholen en culturele instellingen. Het is van groot belang dat de cultuursector niet alleen nadenkt over wat hij zelf te bieden heeft, maar ook hoe cultuur voor scholen aantrekkelijk gemaakt kan worden waarbij scholen worden ontzien. Daar zijn mooie voorbeelden van. Boijmans Van Beuningen leert jonge kinderen cultuur via taal en rekenen. Het is dus helemaal geen extra belasting. Het Rijksmuseum heeft in de tekenschool een prachtig programma waarmee het het thema Gouden Eeuw als kerndoel kan overnemen van scholen. Het wordt dus niet iets extra's, maar kinderen leren iets wat ze toch al moesten leren op een andere manier. Dat is een weg die mij zeer aanspreekt.

We doen dat ook op andere manieren. De PvdA vroeg daarnaar. We doen dat bijvoorbeeld door initiatieven buiten het onderwijs te

ondersteunen, zoals het Oranjefonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie. Het programma Kinderen Maken Muziek hebben zij samen vormgegeven en gefinancierd. Wij gaan nu ook weer kijken hoe we de lessen daaruit kunnen betrekken bij het vormgeven van cultuuronderwijs. Het is dus niet allemaal apart, maar samen. Ik deel daarom de zorgen, ook van de SP, over de muziekscholen en de centra voor de kunsten. Daarom heb ik de Raad voor Cultuur gevraagd om nog voor de gemeenteraadsverkiezingen te komen met een advies over de manier waarop de functies die deze instellingen vervullen duurzaam vormgegeven kunnen worden. We zijn ook een gesprek met de gemeenten en provincies aan het voorbereiden over de vraag hoe we gezamenlijk verantwoordelijkheid kunnen nemen voor cultuuronderwijs, zowel binnen als buiten de school, zowel binnen het lespakket als daarbuiten. Ik zeg er direct bij dat zij over hun eigen financiële middelen gaan. Ik kan dus niet voorkomen dat er wellicht bezuinigd moet worden. Ik kan er echter wel alles aan doen om duidelijk te maken wat het belang is van cultuuronderwijs en om zo goed mogelijk samen op te trekken. Monitoring en evaluatie zijn een vast onderdeel van alles wat we in het kader van het programma cultuureducatie doen. Dat betekent dus ook dat het goed is ingebed. Mevrouw Sylvester zei het al: dan is het een startkwalificatie voor de toekomst.

Mevrouw **Gerkena** (SP): Ik ben wat minder optimistisch dan deze minister is, met name wat betreft het primair onderwijs. In het voortgezet onderwijs is ckv echt een vak met vakdocenten. In het primair onderwijs wordt het toch steeds meer aan het toeval overgelaten. Ik zie dat bij mijn kinderen. Ik zie dat er echt heel weinig muziekonderwijs gegeven wordt. Ik ben het met de minister eens dat je moet weten wie de Nachtwacht heeft geschilderd; dat is algemene kennis. Maar in het primair onderwijs verliezen we volgens mij echt de eerste paar jaar van de creatieve verwondering van het kind. Ziet de minister die ontwikkeling ook?

Minister **Bussemaker**: Ik deel uw zorgen. We zijn er nog lang niet. Ik constateer, anders dan u, dat er wel degelijk geld is voor cultuureducatie in het primair onderwijs, namelijk 18 miljoen. Dat is €10,90 per leerling. Ik constateer echter ook dat dit te vaak wordt ingezet om gewoon iets leuks erbij te doen omdat docenten niet goed weten hoe zij cultuuronderwijs moeten vormgeven of omdat ze het te druk hebben met andere dingen. Daarom zijn we ook bezig dat te verbeteren. We hebben een bestuurlijk kader waarin we met de inzet van OCW met zo veel mogelijk gemeenten, provincies, culturele instellingen en schoolbesturen afspraken willen maken en vastleggen. We beginnen bij het basisonderwijs en doen dat voor de komende tien jaar. Wethouders kunnen op lokaal niveau specifieke afspraken met schoolbesturen maken. De gemeente Amsterdam doet dat bijvoorbeeld al. Dat is een mooi voorbeeld dat andere gemeenten kunnen volgen.

Dit kader gaan we dit najaar ondertekenen. Dat betekent ook dat we echt aan de slag kunnen

met de continuering van het programma cultuureducatie. We zijn namelijk nu die doorlopende leerlijn cultuureducatie aan het maken. Er zijn mooie regionale initiatieven ontstaan en die worden nu samengevoegd zodat men weet welke vorm van kunst men voor welke leeftijdscategorie kan gebruiken. De gemeente Den Haag doet het ook. Die gaat met jonge kinderen uit groep 4 naar het zeemuseum. Met kinderen uit groep 8 gaan ze bijvoorbeeld naar een toneelstuk over asielzoekers. Het moet aangepast worden aan wat leerlingen aankunnen en aan hun creatieve ontwikkeling.

Mevrouw **Gerkena** (SP): Nu noemt u precies twee voorbeelden van iets wat ik niet bedoel. Ik bedoel juist dat het daadwerkelijke creatieve onderwijs waarin kinderen hun eigen creativiteit ontwikkelen niet veel verder komt dan kennismaken met schilderen, knippen en plakken, zoals in de leerlijn ook beschreven staat. Ik doelde dus niet op het kennismaken met musea, theater of film. Als je voor die creatieve ontwikkeling vakdocenten zou gebruiken of als inderdaad een samenwerking tussen muziekscholen en het basisonderwijs op gang zou komen, waar veel weerstand is, zouden wij veel meer uit de kinderen kunnen halen en hun creativiteit beter kunnen ontwikkelen. Daarvan zouden wij in het voortgezet onderwijs de vruchten kunnen plukken.

Minister **Bussemaker**: Ik heb niet de indruk dat wij het met elkaar oneens zijn. Het gaat niet alleen om het opdoen van een ervaring, maar juist om de creativiteit die je daarbij kunt ontwikkelen. Die doorlopende leerlijn is zo belangrijk omdat daar professionals aan werken. Zij weten welk niveau van kennis en creativiteit bij welke leeftijd past. Dat vraagt dus ook dat professionals uit de cultuurwereld zich meer verplaatsen naar de wereld van de docent. Ik ben er geen voorstander van om voor alles nieuwe professionals te creëren. Er moet veel meer nagedacht worden over de wijze waarop professionals uit de cultuurwereld naar scholen kunnen gaan om daar les te geven. Dan gaat het niet alleen via een aanbod in de zin van wij hebben iets moois en wachten tot de school ernaartoe komt. Bij cultuuronderwijs gaat het wat mij betreft zowel om de creatieve ontwikkeling als om de kennismaking. Het moet om allebei gaan. Muziek -- daarom vind ik dat vak zo interessant -- is bij uitstek een manier om de creatieve ontwikkeling, waar mevrouw Gerkena het over heeft, te stimuleren. Die zal dus ook een belangrijke plek krijgen in de doorlopende leerlijn.

De **voorzitter**: Mevrouw Gerkena, mag ik u er even op wijzen dat u nog een tweede termijn hebt?
**

Mevrouw **Gerkena** (SP): Ik weet het, maar dit is het laatste punt waarop ik wil interrumperen

De **voorzitter**: Kort graag!
**

Mevrouw **Gerkena** (SP): Is dit dan wat de minister wil bewerkstelligen in de afspraken met de gemeenten of laat zij het alleen aan de leerlijn over? De leerlijn blijkt in de praktijk namelijk toch veel papier te zijn.

Minister **Bussemaker**: Nee, ik wil niet dat het papier blijft. Daarom gaan wij het bestuurlijk kader met de scholen, de provincies, de gemeenten en de culturele instellingen maken en tekenen. Daarenboven gaan wij nog meer doen aan scholing en nascholing van docenten. Daar gaan de pabo's aan werken. Naar aanleiding daarvan mag mevrouw Gerkena mij erover bevragen of het allemaal bij dood papier blijft. Ik zoek naar een manier waarmee ik de instellingen een beetje enthousiast krijg. Die moeten niet alleen het idee hebben dat ze weer van bovenaf, dus door het ministerie van OCW, iets opgelegd krijgen. Daarom zoek ik naar degene die alvast mee wil doen, bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam. Zij is er enthousiast mee bezig en kan als voorbeeld voor anderen dienen.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik denk inderdaad dat de minister en enkele fracties in de Kamer de idealen op dit punt delen, namelijk meer bildung in het onderwijs en meer ruimte voor cultuurontwikkeling op al de genoemde niveaus. Ik waardeer het dat daarop beleid wordt ingezet. Ik heb mijn zorg in de eerste termijn in een vraag geformuleerd. Ik maak mij namelijk zorgen over de wijze waarop dit geborgd is in een onderwijsstructuur die tegelijkertijd inhoudt dat wij vooral afrekenen op een aantal wat meer harde, meetbare zaken. Voor de ontwikkeling van creativiteit kun je moeilijk heel precieze eindtermen formuleren, in de zin van: een kind moet dit of dat niveau bereiken. Wij kunnen dit wel bij de wat hardere gegevens van taal en rekenen, de hardekernvakken. Scholen worden afgerekend op die eindtermen, bijvoorbeeld vertaald in cito-scores. Die worden vervolgens gebruikt om scholen te beoordelen, want dat proces is helaas gaande. Dan lopen wij het grote risico dat scholen ondanks alle goede bedoelingen -- die wij delen -- en alle inzet die er is om dit gestalte te geven in het onderwijsbeleid, uiteindelijk toch eieren voor hun geld kiezen en de nadruk meer komt te liggen op de harde kant. Dan lijdt de hele bildungsdimensie van het onderwijs schade. Hoe borgt de minister dat deze intentie, die in beleid wordt vormgegeven, uiteindelijk niet sneuvelt vanwege de nadruk op de andere aspecten?

Minister **Bussemaker**: Juist door het ontwikkelen van die leerlijn. Dan is het niet iets is wat je ook niet kunt doen of wat je alleen kunt doen als de rest op orde is, maar is het een cruciaal onderdeel in het hart van het onderwijs. De heer Ganzevoort zegt dat je het niet kunt afrekenen. Ik heb een paar leerlijnen gezien. Het gaat te ver om daar in detail en diepgaand op in te gaan, maar bij muziek kun je bijvoorbeeld heel goed doelen stellen. Je moet instrumenten kunnen leren herkennen. Je moet misschien een melodie herkennen. Dat kan op verschillende leeftijden en niveaus. Het is een

uitdaging, maar wij doen nu een poging daartoe. Wij bekijken hoe je het echt in het hart van het onderwijs kunt krijgen. Zover zijn wij nog niet, maar als de heer Ganzevoort suggesties heeft, boven op alles waar wij nu al mee bezig zijn, hoor ik die graag en zal ik die meenemen. Ik geloof dat wij dit najaar zelfs al een aantal belangrijke stappen gaan zetten om daar vorm aan te geven.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik geloof ook dat dit goede stappen zijn. Herkent de minister het risico dat ik schets, namelijk de druk van de andere kant, van de harde, meetbare zaken? Ziet de minister ook dat daar wat tegengas moet worden geboden? Dan komen wij misschien een heel eind.

Minister **Bussemaker**: Ja. Mijn voorgangers hebben een aantal jaren geleden, terecht overigens, de lijn ingezet om taal en rekenen buitengewoon belangrijk te maken. Die vakken hebben leerlingen heel hard nodig. Ik wil dus niet de indruk wekken dat wij die nu maar even laten lopen en dat die vakken niet meer hoeven, want dan zou cultuur kunnen leiden tot een vlucht: wij gaan iets leuks doen in plaats van taal en rekenen. Taal en rekenen zijn belangrijk, maar ook dit moet heel serieus genomen worden. Daarom kwam ik bewust met het voorbeeld van het museum Boymans Van Beuningen dat laat zien dat je taal en rekenen ook via cultuuronderwijs kunt ontwikkelen. Dan hoeft je niet alles te stapelen, maar kan dit ook gaan via een andere manier van leren en het ontwikkelen van creativiteit. Als wij mensen daarvoor enthousiast krijgen, komen wij een heel eind. Ik zie dat enthousiasme, maar het vraagt veel van het onderwijs en van de docenten. Wat mij betreft verdienen die dan ook ondersteuning hierbij.

Ik heb al veel gezegd over het basisonderwijs en ga nu verder met het cultuuronderwijs. Ik ben blij dat het vak ckv voor de bovenbouw in stand gehouden wordt. Er komt een zwaardere theoretische basis, maar tegelijkertijd schaffen wij de verplichting af om zes tot acht culturele activiteiten te ondernemen. Dat is precies in dezelfde lijn: niet iets leuks erbij. Nu kan men gewoon tegen leerlingen zeggen dat ze maar naar de film en naar een theaterstuk moeten gaan en dat het dan goed is, omdat zij daarmee hun punten hebben behaald. Hoe men het doet, moet men zelf bepalen, maar wij leggen er meer de nadruk op dat het zwaar is en zwaarwichtig mee moet tellen. De cultuurkaart blijft behouden, dus wij kunnen hierin een echt belangrijke stap zetten.

Ik kan de bezuinigingen niet goedmaken, maar wij kunnen wel een aantal andere dingen doen doordat de cultuurkaart behouden blijft evenals het vak ckv en de verlaagde btw-heffing, structureel voor de komende jaren. Daardoor hebben wij volgens mij echt stappen kunnen zetten om de cultuur de waarde te geven die zij verdient.

Tot slot ga ik bij dit thema in op het kunstvakonderwijs. De fracties van de VVD en het CDA hebben daarnaar gevraagd. Wat is nu eigenlijk de stand van zaken? Leiden wij wel mensen op die op de arbeidsmarkt terecht kunnen? De hogescholen die kunstvakonderwijs aanbieden zijn

bezig met de uitvoering van het sectorplan kunstvakonderwijs. Daarin zijn de volgende prioriteiten opgenomen: versterking van voorzieningen voor jong talent, ook daar weer talent; reducering van de instroom van de bacheloropleidingen, met name de autonome beeldende kunst en muziek; versterking van de kwaliteit van de bacheloropleidingen; meer aandacht voor ondernemerschap, zodat men beter is voorbereid op de arbeidsmarkt. Ik zeg dit laatste in het bijzonder tegen mevrouw Dupuis. Zij maakte de opmerking dat er toch nog veel mensen van kunstvakopleidingen komen, die eigenlijk niet klaar zijn voor de arbeidsmarkt. Dat is niet mijn ervaring. Als ik kijk naar alle afgestudeerden, is het aantal mensen dat van de kunstvakopleidingen komt en geen werk kan vinden, niet hoger dan bij de andere afgestudeerden. De mensen van de kunstvakopleidingen moeten wel geprepareerd worden op het feit dat ze niet allemaal concertpianist of -violist kunnen worden, maar misschien gewoon pianoleraar. In dat geval worden ze zelfstandig ondernemer. Het is buitengewoon nuttig als je dan ook iets over ondernemerschap leert.

Er komt meer ruimte voor de top, dus een uitbouw van het masteraanbod. De hogescholen verantwoorden zich hiervoor in het jaarverslag en in de landelijke jaarlijkse voortgangsrapportage. Begin juli ontving ik de eerste rapportage. Daaruit blijkt dat instellingen zowel met het behalen van de afgesproken reducties als met het uitwerken van de prioriteiten goed op koers liggen. Bij de prioriteit talentontwikkeling wordt naar de gehele keten gekeken, van muziekschool tot Concertgebouworkest. De doelmatigheid is naar mijn idee voldoende meegenomen in het beleid. Wij blijven dit met regelmaat beoordelen. In 2016 zal ik de uitvoering van het sectorplan in zijn algemeenheid evalueren.

Mevrouw Dupuis vroeg ook nog naar de postacademische opleidingen. Even ter verduidelijking, de postacademische instellingen, zoals de Rijksakademie van beeldende kunsten, staan niet op de Onderwijsbegroting maar op die voor Cultuur. Zij hebben tot doel om toptalent te ontwikkelen en kennen een heel streng selectiebeleid. Ik ben ervan onder de indruk hoe vaak ik in het buitenland mensen tegenkom die bij de Rijksakademie van beeldende kunsten of bij de Ateliers hebben gezeten en die mensen van internationale naam en faam zijn geworden.

In de beeldende kunst wordt ernaar gestreefd om de krachten te bundelen en efficiënter te maken. Voorheen waren er vier postacademische instellingen in de beeldende kunst gesubsidieerd en dat zijn er nu nog drie. Twee van deze drie, de Rijksakademie van beeldende kunsten en de Ateliers, hebben de opdracht gekregen om te fuseren. Zij werken daaraan en ik houd dat nauwlettend in de gaten. Door wat ik tot nu toe heb gezien en gehoord, heb ik er alle vertrouwen in dat die bundeling tot een positief resultaat zal leiden.

Dan kom ik bij de vragen die te maken hebben met de relatie tussen overheid, de provincies en gemeenten, en alle vragen die met

financiering te maken hebben. PvdA en GroenLinks vroegen naar de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de overheid en andere maatschappelijke actoren. Laten we vooropstellen dat het grootste deel van het cultuuraanbod nog steeds ongesubsidieerd en door particulier initiatief tot stand komt en dat de overheid er pas bij betrokken is als de publieke belangen onder druk staan, en dan vaak ook nog op afstand. Als de overheid ingrijpt of bijspringt, dan is dat vooral om aanbod mogelijk te maken dat niet op de markt tot stand komt, bijvoorbeeld grootschalig aanbod, zoals opera, internationale top en vernieuwend aanbod.

De taak van de overheid is een andere dan die van private actoren, maar deze is wel nodig, namelijk in het bijzonder wanneer aanbod niet vanzelf tot stand komt en de markt zijn werk niet doet. De overheid heeft dan een belangrijke verantwoordelijkheid via het Rijk, door het creëren van randvoorwaarden, verankerd in de Wet specifiek cultuurbeleid, en de financiering van een aantal instellingen via de basisinfrastructuur. Daarnaast hebben gemeenten een belangrijke verantwoordelijkheid. Zij nemen uiteindelijk het grootste deel van de financiering op zich. Ruim 65% van de publieke middelen voor cultuur komt van gemeenten. Zij financieren vooral voorzieningen, zoals bibliotheken, musea, podia en op het gebied van cultuureducatie. De provincies hebben een beperkt aandeel, namelijk 5%. Zij financieren vooral regionale voorzieningen en een enkel provinciaal museum.

Mevrouw De Vries-Leggedoor vroeg wat de rol is van de overheid bij innovatie. Zou dat niet overgelaten kunnen worden aan bedrijven en particulieren? Ik geloof dat ik dit niet met mevrouw De Vries eens ben. Ik ben van mening dat een belangrijke rol is weggelegd voor bedrijven en particulieren. De overheid heeft vooral een rol als het gaat om vernieuwing en talent dat nog niet ontdekt is en nog niet via de markt kan produceren. Ik noemde net als voorbeeld de modeontwerper Jan Taminiau. Het is ook van belang voor de internationale positionering van de cultuursector dat die talenten een plek krijgen. Vernieuwing en talent komen maar gedeeltelijk via de markt tot stand. Daarbij heeft de overheid een rol, met name via de cultuurfondsen, die de belangrijkste instrumenten zijn voor het Rijk om vernieuwing en talentontwikkeling tot stand te brengen. Dat doen zij vooral door projectsubsidies en het al genoemde kunstvakonderwijs.

Ik ben het overigens wel eens met mevrouw De Vries-Leggedoor wat betreft haar waardering voor de rol van vrijwilligers bij cultuurbeleid, want die worden weleens vergeten, maar zij zijn echt onmisbaar. Zeker in moeilijke tijden worden heel veel taken door vrijwilligers overgenomen.

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Even om de tweede termijn te bekorten, als het gaat om innovatie, waarover een verschil van mening zou bestaan, is ook de stelling van de CDA-fractie dat het een manier zou kunnen zijn als de overheid het zou doen via fondsen en dergelijke.

Minister **Bussemaker**: Dan zijn we het daarover eens. Dat is een taak die de fondsen nadrukkelijk hebben. U sprak ook over rentmeesterschap en het belang van erfgoed en literatuur. Ik ben dat helemaal met u eens. Daarmee komen we weer terug op de intrinsieke waarde van behoud van cultureel erfgoed en dingen die bewaard moeten worden voor het nageslacht.

Als het gaat om vragen zoals hoe we steun geven en wie daarvoor in aanmerking komt, dat gaat via de fondsen of via de Raad voor Cultuur, aan de hand van de criteria die wij meegeven. In de periode 2013-2016 zijn de criteria: kwaliteit, publieksbereik, ondernemerschap, participatie en educatie, internationale betekenis en focus op kernpunten in het land. Ook hier staat de intrinsieke betekenis voorop, waarbij kwaliteit als criterium nummer één meespeelt.

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Nog even een korte, toegespitste vraag. Wat is de taak van de Raad voor Cultuur op het gebied van innovatie?

Minister **Bussemaker**: De taak van de Raad voor Cultuur is vooral dat deze de kwaliteit en de financiering moet beoordelen, op grond van de criteria die hij meekrijgt, zoals de focus op kernpunten in het land. Dat betreft nu spreiding van voorzieningen, maar je zou daar ook innovatie bij kunnen noemen. Dat is geen speciale taak van de Raad voor Cultuur, maar meer van de fondsen. De raad gaat over de subsidieaanvragen in het kader van de landelijke culturele basisinfrastructuur. Dat neemt niet weg dat we ook de Raad voor Cultuur bij iets over innovatie of bij creatieve industrie zouden kunnen betrekken, maar dat moet dan wel nuttig zijn. Vooralsnog denk ik niet dat daar een logische taak ligt.

Mevrouw De Vries vroeg ook of er een vast percentage van het overheidsbudget aan cultuur besteed zou moeten worden. Nogmaals, die culturele infrastructuur komt tot stand in een samenspel van verschillende partijen, te weten overheden, private fondsen en particulieren. Die samenwerking krijgt door alle veranderingen ook wel weer opnieuw vorm. Ik denk dat het niet goed is om in zo'n veranderende samenleving een blauwdruk voor te leggen en ons vast te leggen op een bepaald budget, omdat dat simpelweg niet voorhanden is. Ik vind het ook niet passend om aan het cultuurbudget van de overheid vooraf een norm te verbinden. Ik denk dat we nu vooral moeten zoeken naar een manier om met verminderde middelen ook rust in de sector te creëren, om de weg naar boven weer te vinden en toekomstgericht te werken.

Mevrouw Sylvester vroeg naar de toegankelijkheid en de toegangsprijzen. Hoe zorgen we ervoor dat cultuur toegankelijk blijft voor lagere inkomens? Er is een jaarlijks onderzoek naar de economische ontwikkelingen in de sector. Daarbij wordt ook gekeken naar de toegankelijkheid via de toegangsprijzen. Het beeld verschilt per branche. Bij de vrije theaterproducenten is er sinds 2008 sprake van een prijsdaling. Bij de BIS-instellingen

en de sector muziektheater is er ook sprake van een lichte daling. Bij dans is er sprake van stijgende prijzen. Bij de VSCD, dus de podia, is een daling te zien. Vandaag heeft men in de krant kunnen lezen dat er bij de poppodia nog sprake is van groei. Kortom, de prijzen dalen of stijgen, afhankelijk van de sector. Als we het vergelijken met de voorgaande jaren, is de cultuur grosso modo niet minder toegankelijk geworden. Dat neemt niet weg dat het een probleem kan zijn dat mensen minder te besteden hebben.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik ben blij dat de minister terugkomt op deze vraag van mijn fractie, die toch wel zeer prangend is. Die vraag is prangend, omdat ik niet alleen heb gekeken naar de financiële drempel die ontstaat voor mensen met een klein inkomen, maar daarbij moet je optellen dat de gemeenten bezuinigen, waardoor veel kinderen niet meer via de school toegang krijgen tot cultuur. Je ziet dat zij ook niet meer met hun ouders mee kunnen, want die gaan niet meer, dus ook langs die kant krijgen zij geen toegang meer tot cultuur. Kortom, u kijkt alleen naar de toegangsprijzen, maar wij kijken naar het totaal en dan constateren wij dat er in toenemende mate een drempel ontstaat voor mensen met lage inkomens om naar cultuurvoorzieningen toe te gaan.

Wat wij graag willen bij de fractie van de Partij van de Arbeid, maar ik spreek ook namens de fractie van de Partij voor de Dieren, is dat u aangeeft of u dit herkent of zegt dat het zus of zo zit en dat u per saldo niet weet of het zo is. Wij vinden het van belang om van u te horen dat u onderkent dat die stapeling voor mensen met een laag inkomen leidt tot een beperktere toegang omdat de financiële drempel te hoog wordt, waar vooral kinderen onder lijden. De eerste vraag is dus: herkent u dit?

Ten tweede: als u het herkent, wat zijn dan uw plannen? Wat gaat u doen aan deze effecten, aan het neerdalen van bezuinigingen op verschillende inkomensgroepen, met name de mensen met een kleine beurs? Ik krijg graag een reactie op deze twee punten.

Minister **Bussemaker**: Ik deel uw zorg. Ik heb aan het begin gezegd dat ik zeer hecht aan de maatschappelijke agenda en aan toegankelijkheid. Cultuur moet dan wel bereikbaar zijn voor mensen. Daarom is er het hele verhaal van cultuureducatie, want het begint ermee dat dit een inherent onderdeel is van het schoolcurriculum en scholen daar dus ook geld voor krijgen. Het begint dus al bij het basisonderwijs dat het niet alleen afhangt van wat je buiten de school doet, maar ook van wat er in de school gebeurt. Een van de belangrijke redenen voor mij om er alles te doen om de Cultuurkaart te behouden -- die behouden we nu dus ook op langere termijn -- is omdat het iets oudere kinderen de mogelijkheid geeft om ook deel te nemen aan cultuur, los van het inkomen van hun ouders. Daarnaast speelt de armoedekant een rol. Ik constateer dat veel gemeenten verschillende kaarten of passen hebben. Dat verschilt natuurlijk van gemeente tot gemeente, maar er zijn echt flink

wat gemeenten die een pas hebben waarmee ook lagere inkomens van cultuur kunnen genieten. Ik heb hierover ook contact gehad met mijn collega, mevrouw Klijnsma. De armoedemiddelen zijn door dit kabinet behouden op de begroting en kunnen dus ook aan dit soort zaken worden besteed. Zij is ook nog in overleg met het Jeugdcultuurfonds en het Jeugdsportfonds om te bekijken hoe de toegankelijkheid voor kinderen van ouders met een laag inkomen kan worden geborgd, zodat zij kunnen blijven deelnemen aan cultuur.

De **voorzitter**: Heel kort, mevrouw Sylvester.
**

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Uiteraard houd ik het kort, voorzitter, maar dit beperkt ook de tweede termijn, waarvoor wij hebben aangegeven maximaal vijf minuten te nemen. Dit punt is voor mijn fractie toch wel prangend. Ik ben de minister dankbaar dat zij in feite aangeeft dat zij dit punt erkent en ook herkent. Ik hoor haar daarnaast zeggen dat zij al een aantal zaken doet om het te middelen, zoals de Cultuurkaart. Ook weet zij dat er in verschillende gemeenten initiatieven worden genomen met passen, zodat mensen met een smallere beurs hun toegang tot cultuur kunnen behouden. Mijn punt is echter ook dat er nieuwe bezuinigingen zijn aangekondigd. Dat betekent dat boven op alles wat er nu al is, er weer een nieuwe tranche komt. Als de minister onderkent dat dit effect heeft op de mensen met een smallere beurs, is zij dan ook van plan om te bekijken wat de nieuwe maatregelen daarvoor betekenen? Wil zij dat dan ook coherent en consistent met elkaar bekijken? Zij geeft zelf aan dat het versnipperd ligt: gemeente A doet er wel iets aan en gemeente B niet. Dat kunnen wij niet beïnvloeden, want de gemeente heeft nu eenmaal gemeentelijke autonomie en medebewind, dus de minister en ik kunnen daar niets aan doen. Het is wel van belang om er achter te komen wat de effecten zijn, niet los van elkaar maar in verband met elkaar. De minister onderkent het dus, maar is zij nu ook bereid om te bekijken wat de nieuwe bezuinigingen voor effecten bewerkstelligen voor de lagere inkomens? Is zij ook bereid om te bekijken op welke wijze je daar dan iets aan kunt doen? Zij geeft zelf namelijk aan dat het geen wenselijke richting is dat de drempel financieel steeds hoger wordt voor mensen met een kleine beurs. Dat is iets wat we allemaal niet willen.

Minister **Bussemaker**: Laat ik vooropstellen dat ik geen nieuwe bezuinigingen op cultuur heb aangekondigd. Mevrouw Sylvester heeft het over een nieuwe ronde bezuinigingen, maar die zitten dan in ieder geval niet bij cultuur. Mag ik daar duidelijk over zijn? Het kan natuurlijk dat mensen met lage inkomens last hebben van andere bezuinigingen. Ik zou op voorhand niet weten of dat dan speciaal cultuur betreft. Dat zou ik ook niet wenselijk vinden. Ik heb een collega in het kabinet die met een passie die niemand haar nadoet, verantwoordelijk is voor armoedebeleid: mevrouw Klijnsma. Ik weet dat dit een thema is dat haar zeer na aan het hart ligt; dat is vandaag al eerder ter

sprake gekomen. Volgens mij moet het daar dus ook gebeuren. Wat voor cultuur geldt, geldt bijvoorbeeld ook voor sport. Ik noemde dat net ook al. Ook mensen met een kleine beurs moeten kunnen blijven participeren in de samenleving. Dat betekent dus ook cultuur. Ik doe wat ik binnen de cultuurportefeuille kan doen, via het basisonderwijs en via de Cultuurkaart. Ik wil ook graag toezeggen dat ik met de G9-gemeenten die werk willen maken van cultuur, bespreek hoe zij omgaan met passen en andere maatregelen. Verder moet het echt een integraal onderdeel zijn van het armoedebeleid.

De heer **Van Boxtel** (D66): Via u, voorzitter, en via de minister zou ik graag het volgende tegen de Partij van de Arbeid willen zeggen. Ik snap dat zij zich zorgen maakt over mensen met een laag inkomen en de toegang tot cultuur. Als ik op Prinsjesdag zit te luisteren, is dit kabinet echter vooral bezig met nivelleren en worden de laagste inkomens op alle fronten ontzien. Mevrouw Sylvester schetst het beeld dat deze mensen het extra moeilijk krijgen, terwijl degenen die echt moeten gaan bijdragen, volgens mij de middeninkomens en hogere inkomens zijn.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Het valt mij op dat de heer Van Boxtel uitgaat van een beeld. Hij zegt in feite dat er alles aan wordt gedaan om de lagere inkomens uit de wind te houden, terwijl ik heb gezegd -- dat is misschien niet duidelijk overgekomen -- dat we in 2013 weer bezuinigingen krijgen in de cultuursector. We hebben het vandaag over cultuur. Ik bepleit dat mensen met een smalle beurs toegang moeten houden tot cultuurvoorzieningen, ook in de toekomst. Wij hebben geen onderzoek daarnaar gedaan, de heer Van Boxtel ook niet, en volgens mij heeft de minister het ook niet gedaan, tenzij zij zegt dat het onderdeel uitmaakt van haar jaarlijkse monitoring in november. Ik weet dat niet; dat is ook een vraag van mij. Ik vind echter wel dat we dit aspect met elkaar serieus moeten nemen en dat we op basis van cijfers en onderzoeksmateriaal zouden moeten kijken hoe de vork nu werkelijk in de steel zit.

De **voorzitter**: Dat was uw reactie op mijnheer Van Boxtel, begrijp ik, mevrouw Sylvester.
**

Minister **Bussemaker**: In reactie daarop zeg ik het volgende. Ik wil geen onderzoek doen om het onderzoek. Op basis van wat wij beschikbaar hebben, wil ik wel nagaan of er problemen zijn. Ik zal bij mevrouw Klijnsma nagaan of zij daar zicht op heeft. Wij hebben echter een aantal maatregelen, waarbij het echt om maatwerk gaat.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Maar we zouden ...

De **voorzitter**: Mevrouw Sylvester ...
**

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Nee, mevrouw de voorzitter, ik zou dit punt willen afmaken, want dan ...

De **voorzitter**: U hebt nog een tweede termijn ...
**

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Dan is het wat mij betreft ook klaar; sorry dat ik u even interrumppeer. De minister zegt dat zij best bereid is om het na te gaan. Bij ons gaat het ook niet om onderzoek om het onderzoek. Onze fractie is zich ervan bewust dat dat geld ook weer van het cultuurbudget af gaat. Dat wil zij ook niet. Als de minister toezegt dat zij in het bestaande onderzoek specifiek wil bekijken hoe het de lagere inkomens raakt en of deze nog over de financiële drempel heen komen om toegang te houden tot de cultuurvoorzieningen, bijvoorbeeld in november bij het rapport waarover zij het net had, en de Kamer daarover rapporteert, ben ik daar content mee.

Minister **Bussemaker**: Ik ga dan dus geen nieuw onderzoek doen. Ik zal wel bekijken of ik dit thema eruit kan lichten. Dat heb ik de heer Van Boxtel ook toegezegd. Als er dan iets over in staat, zal ik dat de Kamer melden.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Prima.

Minister **Bussemaker**: Voorzitter. Ik kom bij de vraag van onder anderen de heer Ganzenvoort over de relatie tussen wet- en regelgeving. Laat ik daar maar een ding uithalen -- ik denk namelijk dat de rest wel bekend is -- te weten de WWik waarnaar de heer Ganzenvoort verwees. Ik zeg het nog maar een keer: de WWik was echt een maatregel voor afgestudeerde en beginnende kunstenaars om aan de beroepspraktijk te beginnen. Het ging eigenlijk om inkomensondersteuning van een groep zzp'ers, zoals we ze nu zouden noemen. Deze maatregel is afgeschaft omdat men van mening was dat het niet gerechtvaardigd was om voor specifieke sectoren aan inkomensondersteuning te doen, want waarom zou je dat dan niet voor andere sectoren doen? Er ligt wel een uitdaging bij de zzp-status; de heer Van Boxtel had het er al over. De invulling daarvan is nog niet bekend. Er zal dus terdege rekening mee moeten worden gehouden dat de zzp'ers, die in heel veel sectoren zitten -- ze zitten niet alleen in de cultuursector maar ook in de bouwsector, de ICT-sector en weet ik veel waar -- niet onnodig met onwenselijke effecten te maken krijgen. Het is echter nog te vroeg om daar nu over te spreken.

Verschillende leden hebben ook gevraagd naar het ondernemerschap. Hoe ondersteunen we dat programma? We hebben het Programma Ondernemerschap Cultuur uitgewerkt, dat vier jaar loopt. In oktober start de eerste lichting van twintig leiders uit de culturele sector aan het Leiderschapsprogramma In Cultuur. Zojuist is ook de aanbesteding gestart om instellingen en makers te begeleiden en te coachen bij het verbreden van hun financieringsmix en het versterken van fondsenwerving. Verder biedt de Stichting Cultuur-Ondernemen aan makers en creatieven training en begeleiding om hun beroepspraktijk verder te ontwikkelen. Vervolgens is er nog de Geefwet, waarmee giften aan cultuur extra aftrekbaar zijn. Er

geldt een multiplier voor giftenaftrek. Culturele anbi's kunnen daardoor iets eenvoudiger commerciële activiteiten verrichten. We zijn ook een hele campagne begonnen: Cultuur, daar geef je om. Daarin is alle relevante informatie te vinden. Zo zijn we dus bezig met nieuwe manieren van financiering en ondernemerschap.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Dit is een moment waarop ik opeens weer teleurgesteld raak in de minister. We waren zo mooi onderweg, met gedeelde visies en dergelijke, maar ik vind het jammer hoe de minister reageert op het punt van de WWik. Wat was voor haar nou makkelijker geweest dan te zeggen: dit is een maatregel van het vorige kabinet, waar wij niet in zaten, mijn partij heeft in die tijd zelfs nog gestreden tegen de afschaffing van de WWik; helaas is het indertijd niet gelukt om die WWik te behouden; we zoeken nu naar een andere manier? De minister had kunnen zeggen dat het de bedoeling was om op een heel flexibele manier talentenontwikkeling mogelijk te maken en toe te werken naar ondernemerschap et cetera. Dat had zo veel mooier geweest.

Indertijd speelde de volgende toch wat neerbuigende argumentatie een rol: wat is hierbij anders dan bij andere werknemers en ondernemers? Maar er was een heel goede reden waarom het anders was. Daarom werkte de WWik zo goed. Ik ben dus teleurgesteld in deze argumentatie. Ik ga ermee akkoord dat vervolgens wordt bekeken wat nu wel mogelijkheden zijn en hoe je een en ander zou kunnen doen. Maar dit vind ik een beetje een jammer momentje.

Minister **Bussemaker**: Het zij zo. Dit is dan een jammer momentje. Ik ken de discussie over de WWik ook van langer geleden. Ik sta hier namens de regering om hier toch iets aan te doen. Die WWik bracht echt onwenselijke effecten met zich mee. Wel blijft staan dat we voor jonge mensen een weg moeten vinden om zelf een plek op de arbeidsmarkt te bemachtigen. Mevrouw Dupuis verwees ernaar dat het soms lukt om via het ondernemerschap een combinatie te vinden tussen iets doen in de cultuur en je geld op een andere manier verdienen.

De **voorzitter**: Mijnheer Van Boxtel, wilt u de minister na deze interruptie de gelegenheid geven om haar betoog voort te zetten?

**

De heer **Van Boxtel** (D66): Ja, dat wil ik heel graag. Maar dit punt is interessant. De heer Ganzevoort vraagt naar het verleden en de WWik. Mijn vraag gaat alleen over de toekomst. De minister heeft het over een nieuw leiderschapsprogramma in de cultuur. Waar bij mij de pijn zit, is dat de spelregels steeds veranderen. Je start een leiderschapsprogramma in de cultuur en zegt: ga lekker ondernemen. Dat vind echt verstandig. Misschien kun je dat zelfs deels buiten de cultuur doen. Maar dan opeens lezen we in de krant dat de zelfstandigenaftrek met 300 miljoen wordt verminderd. Dat schept geen vreugde, niet

bij mensen die in concertzalen spelen en niet bij mensen die aan theaterproducties meedoen. Zij worden eigenlijk dubbel gepakt. Waar is het tegenwicht van deze minister binnen het kabinet? Waarom zegt zij niet: juist bij deze kwetsbare sectoren kan dit gewoon niet aan de orde zijn? Daar daag ik haar toe uit. Hier bijt de hond in zijn eigen staart.

Minister **Bussemaker**: De heer Ganzevoort vroeg mij om een vraag te beantwoorden als lid van een politieke partij. De heer Van Boxtel vraagt mij nu om de discussies die wij intern met elkaar voeren met de Kamer te delen. Ook die vraag gaat te ver. Ik kan wel zeggen dat ik bij dit soort discussies in de gaten houd wat de gevolgen kunnen zijn voor de cultuursector. De heer Van Boxtel weet echter als geen ander dat politiek bedrijven en beleid maken ook het afwegen van belangen is en dat dan nooit naar één sector op zichzelf moet worden gekeken, maar dat naar het onderwerp in zijn algemeenheid moet worden gekeken. Je moet dus ook kijken naar de verhoudingen tussen wat wet- en regelgeving doet voor bijvoorbeeld zzp'ers ten opzichte van werknemers. Daar is in het regeerakkoord de maatregel inzake zzp'ers op gebaseerd. Die maatregel gaat pas volgend jaar in en er is dus nog tijd om naar de invulling daarvan te kijken. Vervolgens mag de heer Van Boxtel mij erop aanspreken dat we bij de vormgeving rekening houden met de cultuursector, voor zover dat mogelijk en redelijk is. Maar hij kan het niet omdraaien. Je kunt niet zeggen: omdat wij niet willen dat er in de cultuursector iets verandert, kunnen we niets meer doen aan de algemene regelgeving die vele andere sectoren ook treft.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik heb goed naar de minister geluisterd. Het doet mij deugd dat zij niet helemaal uit de school klappt, maar aangeeft dat het moeilijk is. Mijn pleidooi is niet beperkt tot de cultuursector. In allerlei sectoren, inclusief de cultuursector, vragen we mensen om ondernemerschap te tonen. Grote instituties en bedrijven hebben het soms moeilijk. Zij moeten flexibiliseren. De wereldhandel vraagt erom. Dan moet je de mensen die het lef hebben, niet de moed uit handen slaan door ze dubbel te korten. Dat speelt dus ook in de cultuursector.

Minister **Bussemaker**: Ik heb goed gehoord wat de heer Van Boxtel zegt.

Ik ga verder met mijn betoog. Mevrouw De Vries zei dat we de giftenaftrek die we net hebben geregeld met de Geefwet, niet zomaar moeten afschaffen. Ik heb al gezegd dat ik het met haar eens ben. Ik ben blij dat ik met collega Weekers in april heb kunnen aankondigen dat de Geefwet met een jaar extra wordt verlengd. Dat betekent dat die extra giftenfaciliteit loopt tot 1 januari 2018 en dat de campagne die we zijn gestart effect op langere termijn kan hebben.

Mevrouw De Vries vroeg ook naar de Triodos Bank en de kredietaanvragen. Wat is het beeld? Dat beeld is gevarieerd. Het is mij bekend dat instellingen hun best doen om de

financieringsmix te verbreden nu subsidiebudgetten onder druk staan. Dat betekent dat er bij verbouwingen of renovaties ook wordt gekeken naar het samenstel van leningen om het project te financieren. Van de stichting Cultuur-Ondernemen heb ik begrepen dat het aantal aanvragen voor de Cultuurlening Klein en de Cultuurlening Groot niet significant is gewijzigd. Ook het verzoek om borgstelling voor leningen bij de Triodos Bank is niet significant gewijzigd. Ik wil wel aanmoedigen dat er wordt gekeken naar meerdere financieringsbronnen om projecten rond te krijgen. Dan kan het gaan om leningen, sponsoring, giften en crowdfunding. Zoals al is aangestipt, verandert het gedragspatroon langzaam. Het is dus wel een thema om in de gaten te houden.

Dat geldt ook voor crowdfunding. Mevrouw Sylvester vroeg daarnaar. We willen ook crowdfunding bevorderen via het programma Ondernemerschap Cultuur. Er zijn ook acties voor in gang gezet. Cultuur-Ondernemen biedt in 2013 en 2014 ondersteuning aan makers en kleine culturele instellingen, waarbij nadrukkelijk aandacht is voor nieuwe verdienmodellen. Per 1 januari gaat de coaching op het gebied van de financieringsmix en fondsenwerving van start. Daarbij wordt de cultuursector ondersteund bij het versterken van de band met potentiële financiers en het publiek en bij het aanboren van andere inkomstenbronnen. Dat gebeurt middels advisering en begeleiding. Ik constateer dat Nederland in 2012 met 29 crowdfundingplatforms wereldwijd een derde plek innam, na de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Het ontwikkelt zich hier dus wel degelijk. Ik vind het vooral een uitdaging om na te gaan hoe crowdfunding, leningen, borgstellingen en subsidies zich op een goede manier tot elkaar kunnen verhouden.

De **voorzitter**: Minister, hoe lang hebt u nog nodig?

**

Minister **Bussemaker**: Niet zo lang meer. Ik heb nog zeven minuten nodig.

De **voorzitter**: Fijn, dank u wel.

**

Minister **Bussemaker**: Ik kom op het internationale beleid. Het is van belang dat breed wordt erkend dat ondernemerschap en creatieve ontplooiing niet ophouden bij de landsgrens en dat internationaal cultuurbeleid dus ook van grote betekenis is. Dat zien we elke keer weer, ook bij internationale werkbezoeken. Ik noemde al het bezoek aan Rusland, maar eerder dit jaar hebben we dit ook gezien tijdens het bezoek aan Brazilië. In Europees verband is hier ook aandacht voor. Het Litouwse voorzitterschap organiseert binnenkort een cultuurconferentie met de titel Klaar voor morgen, cultuur als instrument voor sociale en economische transformatie. We zien de waarde van internationaal beleid ook bij de creatieve industrie. Met name OCW, Buitenlandse Zaken en Economische Zaken trekken gezamenlijk op bij het

internationale cultuurbeleid. In het vervolg op het programma Dutch Design Fashion Architecture voert het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie ook het Programma Internationalisering Creatieve Industrie uit. Naar mijn idee kunnen we veel bereiken in deze sector.

Ook mevrouw De Vries vroeg naar innovatie in de creatieve sector, die met name internationaal is. Dan gaat het over architectuur, mode en design. Daarbij kunnen grote maatschappelijke vraagstukken een rol spelen, zoals waterbeheer, infrastructuur en urbanisatie. Maar daarbij kan ook de combinatie met meer traditionele cultuur worden gestimuleerd, bijvoorbeeld via de relatie tussen vakmanschap en ambachten.

Cultuurbeleid is een belangrijk exportartikel, maar hiermee kunnen we onszelf ook verrijken. We moeten niet alleen de cultuur naar buiten brengen, maar we moeten er ook voor zorgen dat wij worden verrijkt met invloeden uit andere landen. Dat willen wij doen middels uitwisseling en talentenontwikkeling, door te focussen op programma's en op vijftien landen. Het beleid is dus niet ongericht, maar het is geconcentreerd op een aantal terreinen. Dat doe ik samen met de collega's van Buitenlandse Zaken. Sinds een aantal jaren is er sprake van een goede samenwerking. 24 april 2012 is een brief gestuurd over het internationale cultuurbeleid, waarin de doelen en de taakverdeling zijn vastgesteld. Tegen de heer Van Boxtel zeg ik dat we nu ongeveer halverwege zijn met het uitvoeren daarvan. Laten wij wat dat betreft nu vooral de volgende stappen zetten, voordat we bijvoorbeeld weer een advies van de Raad voor Cultuur vragen, want we zijn net zo goed bezig. Collega Timmermans en ik hebben vorige week Dutch Culture geopend, een fusie van drie voormalige instellingen die zich gaan richten op internationaal cultuurbeleid, maatschappelijke thema's, en talentontwikkeling, maar ook de economische kant ervan. Ik was er zeer enthousiast over. Ik denk dat dit een belangrijke bijdrage kan leveren.

Dan een aantal specifieke vragen, in het bijzonder op het terrein van de monumenten. De heer De Lange vraagt of er wel voldoende aandacht is voor monumenten. Ja, want de Nederlandse monumenten staan er goed bij. Monumentenzorg is relatief ontzien bij de bezuinigingen. OCW en I en M ontwikkelden de Visie erfgoed en ruimte, met diverse intensiveringen voor erfgoedzorg. Er zijn extra middelen beschikbaar gekomen voor werelderfgoed en wereldopbouwgebieden. In de nieuwe Omgevingswet blijft de zorg voor erfgoed ook geborgd.

Mevrouw De Vries vroeg naar objectieve criteria bij het rentmeesterschap. De rol van het Rijk ligt in wet- en regelgeving en in hoe wij omgaan met erfgoed. Hoe dit wordt bepaald, is voor Monumentenzorg vastgelegd in een aantal criteria dat wordt getoetst door de Raad voor Cultuur. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed maakt de selectie. Mevrouw De Vries vroeg ook nog naar het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis. Dat was onderdeel van de bezuiniging in het kader van de subsidieoperatie bij OCW, maar inmiddels

werkt OCW samen met de collega's van BZK aan een oplossing van het vraagstuk. Wij zullen de Tweede Kamer daar later deze week over informeren.

De heer De Lange vroeg naar de rol van gemeenten bij de omgang met collecties en objecten. In mijn brief staat dat wij een aantal afspraken hebben gemaakt, ook met gemeenten, over de vraag hoe wij collecties van nationaal belang in het publieke domein houden. Ook de VNG is van mening dat er een collectie van nationaal belang moet komen. Wij willen de procedure voor het afstoten van collecties of objecten van minder cultuurhistorisch belang verlichten, maar het inwinnen van een expertadvies is wel altijd verplicht. Dat advies wordt meegenomen bij de afweging van het wel of niet tot afstoten over te gaan. Dat is verder aan gemeenten, maar ik heb daarna wel de mogelijkheid om de argumenten mee te wegen bij een eventuele ingreep. Volgens mij is dat een procedure waarbij wij zowel de bescherming van nationale collecties als ook het belang van zo min mogelijk bureaucratie vorm weten te geven.

Er is ook gevraagd naar het vertrouwen in de relatie met de Monumentenwet en of de kwestie van voorlichting, brochures en certificering door de beroepsroep zelf afdoende is geregeld. Naar mijn idee zijn er wat dit betreft echt slagen gemaakt. We zetten in op professionaliteit van gemeenten via voorlichting, handreikingen en brochures. Er speelt ook de bundeling tot regionale uitvoeringsdiensten in het omgevingsdomein. Juist door die bundeling kan er meer integraal beleid ontstaan. Er is gesproken over de professionele organisaties monumentenzorg, die niet erkend zouden zijn als het gaat om monumentenzorg. Ik heb geconstateerd dat de kwaliteit van de professionele organisaties monumentenzorg nog niet altijd afdoende is aangetoond. Wij willen die professionaliteit daarom verder ontwikkelen. Ik heb besloten om de afgefallen organisaties toch nog de gelegenheid te geven, tot 1 september 2014, om aan te tonen dat zij alsnog aan de criteria voldoen. Daarnaast hebben wij de criteria van hoofd- en nevenactiviteiten aangepast. Dat betekent dat men meer kansen heeft, eigenlijk een herkansing krijgt om toch nog te kunnen laten zien dat men aan kwaliteitsnormen voldoet.

Er is ook gevraagd naar de situatie bij gemeenten op het gebied van archeologie. Ik wijs in dat kader op het Programma Kenniskaart, de Handreiking Erfgoed en Ruimte en de wetswijziging Wabo. Ook wat dat betreft zijn dus de nodige stappen zijn gezet. Er is ook nog gevraagd naar de landschapsconventie. Daar is de staatssecretaris van EZ mee bezig, na een initiatiefnota van verschillende Kamerleden. Het streven is erop gericht het wetgevingsproces nog dit jaar af te ronden.

Dan de vraag van de heer Van Boxtel over het NiNsee. Al in 2008 adviseerde de Raad voor Cultuur om het NiNsee niet meer uit cultuurmiddelen te financieren, maar dat uit KNAW-middelen te doen. De KNAW heeft een review gemaakt, de wetenschappelijke kwaliteit besproken

en geconstateerd dat het niet voor de hand lag om het NiNsee bij de KNAW onder te brengen. In 2010 is besloten om überhaupt geen jaarlijkse exploitatiesubsidie meer te verstrekken, maar instituten konden vanaf 2013 wel een vierjarige cultuursubsidieaanvraag doen als men voldeed aan een aantal criteria. Dat heeft het NiNsee niet gedaan. Dat had men ook kunnen doen. Dat is jammer, maar ik heb tegelijkertijd geconstateerd dat het, ook met het oog op de herdenking dit jaar van 150 jaar slavernijverleden, onwenselijk zou zijn als er niet meer op dat terrein zou gebeuren. Daarom willen wij een deel van die geschiedenis levend houden. Het Rijk draagt via de Mondriaan Stichting en de gemeente Amsterdam daaraan bij. De herdenking dit jaar wordt niet alleen via de gemeente Amsterdam gefinancierd, maar ook via het Rijk. Er is eenmalig €550.000 beschikbaar voor 2013. Er is €400.000 naar de Mondriaan Stichting gegaan en €150.000 naar de gemeente Amsterdam. Op die manier heeft het Rijk toch bijgedragen aan de taak die bij het NiNsee lag door de themaherdenking afschaffing slavernij mogelijk te maken. Dat waren mijn antwoorden.

De **voorzitter**: Dank u wel.

Wij zijn toe aan de tweede termijn van de Kamer. Het woord is aan mevrouw De Vries-Leggedoor.

**

*N

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister vooral voor de beantwoording van de vragen, want het waren er nogal wat. In mijn beleving is de minister aardig geslaagd in de beantwoording. Ik heb geconstateerd dat wij een aantal dingen delen. Ik heb het met name over de intrinsieke waarde, over het feit dat cultuur niet elitair moet zijn, maar aansluiting bij de samenleving moet zoeken, en over het feit dat, als je meer particuliere investeringen wilt en giften mogelijk wilt maken, je dit ook op fiscaal gebied of anderszins moet faciliteren als overheid. Dat zijn dingen die wij allemaal steunen. Ook de zorgen over de cumulatie van de bezuinigingen van diverse overheden heeft de minister genoemd. Er is gevraagd wat je wat dit betreft moet doen, door middel van bijvoorbeeld de motie, aangekondigd door de heer Van Boxtel, of op de manier van de minister die aangaf, namelijk dat in november "Cultuur in beeld" komt met nog allerlei andere dingen. Daaruit kun je destilleren wat dit betekent voor de diverse overheden. Als die cumulatie daar in beeld gebracht kan worden, is dat voor mijn fractie voldoende, maar wij willen dat nog wel specifiek van de minister horen. Dan is voor ons een nieuw onderzoek niet nodig.

*N

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de beantwoording in eerste termijn. Zij ging kort, krachtig en puntsgewijs in op de vragen. Ik ben haar daar dankbaar voor.

Cultuur heeft een essentiële functie in onze samenleving en heeft de toekomst, ook op basis van het fundamentele recht van ieder mens op cultuur, culturele identiteit en deelname aan het openbare culturele leven. Ik wil dat nog eens benadrukken. Ik heb gehoord dat de minister dit onderschrijft. We hebben van gedachten gewisseld over de rol van de overheid en wat vooral aan de markt is: mensen erbij betrekken, de kunst beschermen, de dialoog voeren, cultuurondernemerschap ontwikkelen. Dat zijn rollen voor de overheid, alsmede de talentontwikkeling. Ik vond het antwoord zeer bevredigend.

Dan de visie op cultuur van deze regering: meer dan instrumenteel en creativiteit ontwikkelen. In die zin is gerefereerd aan de nota Cultuur beweegt. Met het antwoord over de visie van de regering op cultuur kan ik uit de voeten.

Ik heb vragen gesteld over de noodzakelijke basisinfrastructuur: de relatie top-basis en basis-top, de vergelijking met de sport en de breedtesport. Ik heb begrepen dat de minister heeft aangegeven dat de Raad voor Cultuur een onderzoek uitvoert. Daarvoor geldt hetzelfde als wat mevrouw Leggedoor van de CDA-fractie zojuist heeft gezegd. Het woord onderzoek is gevallen, en dat geldt met name de noodzakelijke basisinfrastructuur. Die ligt bij verschillende partijen: bij gemeenten, bij het Rijk en bij instellingen. De Raad voor Cultuur zou er onderzoek naar doen en wij worden graag op de hoogte gebracht van de uitkomsten van dat onderzoek. Het borgen van de noodzakelijke basisinfrastructuur is van essentieel belang. Wij zouden graag van de minister willen horen of zij bereid is om de onderzoeksuitkomsten, specifiek op dit punt -- het behouden van de noodzakelijke basisinfrastructuur -- aan de Eerste Kamer te doen toekomen, zodat wij zelf van de uitkomsten kennis kunnen nemen.

Ik werd eigenlijk wel heel blij van de cultuureducatie. Negen grote cultuurgemeenten hebben een voorbeeldfunctie. Het belang van cultuureducatie wordt onderschreven, evenals het belang van techniek en onderwijs en het bevorderen van nieuwsgierigheid en creativiteit. Die moeten een belangrijke plek krijgen. Ik heb zaken gehoord als een doorlopende leerlijn, waarover wij met elkaar hebben gesproken. Profs werken daaraan. Ik vond ook de beantwoording op het gebied van cultuureducatie bevredigend.

Wat betreft het bevorderen van "crowd funding", lenen en borgstelling, gaf de minister aan dat Nederland in 2012 op de derde plaats kwam na de VS en Groot-Brittannië. De coachfinancieringsmix gaat met ingang 2014 van start. Ook dat vond ik bevredigend. Verder noem ik het internationaal blijven meetellen op het gebied van architectuur, mode en design. De minister heeft vorige week "Dutch Culture" geopend met minister Timmermans. Ook dat vond ik prettig.

Ik kom nu op een drietal punten, als eerste de "cri du coeur". De Partij van de Arbeid wil de cultuurvoorzieningen toegankelijk houden voor een breed publiek. Geen financiële drempels: het is van cruciaal dat iedereen, ook uit de lagere

inkomensgroepen, toegang behoudt tot cultuurvoorzieningen. Als ik de minister goed heb verstaan, heeft zij daarover het volgende toegezegd. De minister zegt: ik krijg dit najaar onderzoeksmateriaal van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Ik kan daaruit laten distilleren wat het betekent voor de lagere inkomensgroepen: bespeuren wij geen terugval en behouden zij toegang tot de cultuurvoorzieningen gezien de bezuiniging op cultuur door Rijk en gemeenten? Wij hebben dit opgevat als een toezegging die op het toezeggingenlijstje komt. Wij krijgen van de minister de secundaire uitkomsten van het onderzoeksmateriaal betreffende de toegang van lagere inkomensgroepen tot cultuurvoorzieningen graag onder ogen.

Misschien heb ik het antwoord gemist op de vraag hoe de kwaliteit van cultuur door de overheid bewaakt blijft worden. Graag nog een korte reactie: hoe bewaakt de overheid de kwaliteit van de cultuur?

Ten slotte heb ik ook aangegeven dat het van belang is dat minderheidsgroepen in de samenleving het recht hebben op het beleven van hun culturele identiteit via cultuuruitingen. In dat kader is er specifiek gesproken over het NiNsee. De minister heeft gezegd een oplossing te hebben gevonden voor de herdenking van het slavernijverleden en de afschaffing van de slavernij 150 jaar geleden. Het Rijk, de Mondriaanstichting en Amsterdam hebben dat deze keer kunnen financieren. Mijn vraag is, of de minister ook gedachten heeft over de vraag hoe zij NiNsee structureel verder kan helpen, juist vanuit de gedachte dat minderheidsgroepen in de samenleving er recht op hebben om hun culturele identiteit te kunnen beleven via cultuuruitingen.

Mevrouw de voorzitter, ik zie graag de antwoorden tegemoet en ik dank u voor de gelegenheid om mijn vragen te stellen.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Ik zal kort zijn en dat zal u bevallen. Ik dank de minister voor de zeer uitgebreide beantwoording. Er zijn zeer veel punten aan de orde gesteld, ook door mij. Ik moet constateren dat het grote merendeel van al die punten aan de orde is geweest. Dat is iets wat ik waardeer; dit maak je niet altijd mee in dit huis. Laat ik dat er voorzichtig bij zeggen. De filosofie van de minister ten aanzien van cultuur spreekt mij aan. Ik vind dat zij daarover verstandige dingen te zeggen heeft. Om met mevrouw Sylvester te spreken: dat is in het hele debat een lichtpuntje geweest. Ik ben zelf bereid het verkleinwoord in dit geval te laten vallen. Ik vond het positief. Wij weten echter allemaal dat theorie mooi is, maar dat de praktijk in het algemeen de neiging heeft om weerbarstig te zijn. Ik denk dat het voor de volksvertegenwoordiging uitermate belangrijk is om dit dossier op de voet te volgen. Zoals altijd geldt: "the proof of the pudding is in the eating". Dat is zeker waar voor dit dossier.

Diverse sprekers hebben uitgebreid de eventuele gevolgen van decentralisatie aan de orde

gesteld. Als ik heel eerlijk ben, vind ik dat in de beantwoording dat onderwerp wat onderbelicht is gebleven. Ik wil de minister niet aansporen om er in tweede termijn uitgebreid op in te gaan, omdat het hele probleem van decentralisatie veel breder is en veel bredere gevolgen heeft dan voor het cultuurbeleid alleen. Het is ongetwijfeld een punt dat in dit huis bij andere gelegenheden en bij de behandeling van andere dossiers uitgebreid zal terugkomen, maar het moet mij nu toch even van het hart dat de gevolgen van de decentralisatie, de wellicht ook kwalijke gevolgen, vanavond niet helemaal uit de verf zijn gekomen. Laten wij dat een schoonheidsfoutje noemen.

*N

Mevrouw **Dupuis** (VVD): Ik heb drie korte puntjes. De VVD-fractie is helemaal niet van mening dat cultuur of kunst alleen instrumenteel is. Dat heb ik ook nooit gezegd; lees u de tekst er maar op na. Ik stel alleen dat er een fundamenteel en onoplosbaar probleem is ten aanzien van de beoordeling welke kunst intrinsieke waarde heeft en welke niet. Het kan toch niet waar zijn dat alles wat voor kunst wordt uitgegeven, intrinsieke waarde heeft? Er blijft dus per definitie een beoordelingsprobleem. Dat is voor de VVD de reden om te zeggen dat er toch altijd een zekere mate van terughoudendheid behoort te zijn, hoewel wij die 700 miljoen absoluut accorderen. Onze leden doen dat ook; dat is bekend.

Ik heb een aantal aspecten van kunst genoemd waarvan ik denk dat de overheid er subsidie voor kan geven, maar dan alleen aanvullend, omdat er daardoor een groter en breder draagvlak ontstaat. Dit om te ontkomen aan de subjectiviteit die er per definitie in zit.

De kritiek op de uitvoering van de subsidieregelingen is altijd geweest dat die zo vreselijk bureaucratisch was. Is dat nu nog zo of is er heel veel veranderd? Er is een aantal groepen uitgevallen en het is allemaal wat compacter en kleiner geworden. Is het ook minder bureaucratisch geworden? Dat zouden wij graag willen weten.

*N

Mevrouw **Gerken** (SP): Voorzitter. Ik vond de beantwoording van de minister buitengewoon positief. Ik merk dat zij echt betrokken is bij de kunst- en cultuursector. Ik ben blij dat de minister de zorgen van de hele Kamer over de bezuinigingen deelt. Sterker nog, ik denk dat zij er zelf ook niet zo gelukkig mee is. Ik steun dan ook dat er een onderzoek komt naar de gevolgen van de bezuinigingen. Ik ben blij met de toezegging om vol in te zetten op de cultuurlijn en afspraken te maken met diverse partijen over de manier hoe wij de creatieve ontwikkeling van de basisschoolleerlingen kunnen borgen. Ik vraag de minister wel, of zij ons wil rapporteren over de ontwikkelingen en over de vraag of het borgen zoals zij dit bedoelt, ook inderdaad zijn vruchten afwerpt in het basisonderwijs.

Wij hebben al heel veel gewisseld in het debat zelf. Voor mij geldt mijn oude adagium: het klinkt goed, maar "the proof of the pudding is in the eating". Dat zullen wij het komende jaar zien.

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. Het is door velen gezegd en ik herhaal het graag: het belang van dit debat is onder andere dat wij met elkaar onderstrepen dat wij op een aantal punten toch duidelijk een visie op het kunst- en cultuurbeleid delen. Wat het eigen belang van kunst en cultuur betreft, is er enige discussie met de woordvoester van de VVD, mevrouw Dupuis, over de vraag hoe we dat precies moeten interpreteren, of dat dan wel of niet instrumentaliserend is en of de terughoudendheid te maken heeft met het feit dat je de kwaliteit niet kunt bepalen, of misschien toch ook met een andere visie op de rol van de overheid in het kunstbeleid. Ik denk dat daar wel wat verschillen in zitten, maar de basale visie dat kunst en cultuur een eigen waarde hebben en dat ze daarom ook voor de samenleving van belang zijn, hoorde ik van veel kanten terug en zeker ook van de minister.

Ik ben blij met de toonzetting en de richting van dit debat, afgezien van een momentje dat jammer was, namelijk die hele WWik-discussie. Die had van mij niet gehoeven, en dat geldt ook voor de manier waarop een en ander in het antwoord wat kritisch werd weggezet: "daar werd ook weleens misbruik van gemaakt" en "het had weleens negatieve effecten". Volgens mij was het beeld over het geheel zo dat het een vrij flexibele methode was om juist beginnende kunstenaars te laten werken, die zelf nog onvoldoende verdienvermogen hadden om het zelf te redden. Maar dat is inderdaad het verleden. De vraag is hoe we in de toekomst nieuwe wegen vinden om juist de talentontwikkeling en de maatschappelijke waarde vorm te geven. We volgen dat en zullen het kritisch blijven volgen.

De onderliggende vraag naar de eigen waarde, de intrinsieke waarde van kunst en cultuur komt eigenlijk op een aantal van die punten terug, bijvoorbeeld als het gaat om het cultuuronderwijs en de vraag naar de borging daarvan. Ik doe een hartstochtelijke oproep aan de minister om die kant niet alleen nu te benoemen, maar die ook te blijven vormgeven zoals zij dat nu doet. Daarin zullen wij haar steunen op de momenten dat zij dat gestalte geeft.

Er is maar één fundamenteel punt dat naar mijn mening open blijft liggen, een groot zorgpunt, waarvan ik het gevoel heb dat we het daarover misschien niet volledig eens zijn. Ik doel op de samenhang van de bezuinigingen op de verschillende niveaus van overheidsfinanciering -- rijksoverheid, provinciale overheid en gemeente -- in relatie met andere vormen van financiering zoals de fondsen, het mecenaat en dergelijke, die ook onder druk staan in verband met de huidige economische situatie. Naar die samenhang vroeg onder anderen collega Van Boxtel. Die samenhang is onder andere van zo groot belang, omdat we niet

alleen maar kunnen kijken naar de cijfers van nu, hoe belangrijk die ook zijn. We moeten ook beseffen dat de gemeenten eveneens bedreigd worden en zien aankomen dat zij in het komende jaar te maken krijgen met een enorme operatie, namelijk een brede decentralisering. Dat betekent niet alleen een taakverzwaring, maar ook een enorme financiële verzwaring. Er wordt bezuinigd, terwijl er taken worden verschoven. Dan is dus de vraag of gemeenten nog in staat zullen zijn om de rol te blijven spelen die zij nu spelen. Lopen we niet het risico dat wij aan de ene kant zeggen: het is goed dat zich heel veel op gemeentelijk niveau kan afspelen, terwijl we aan de ander kant de mogelijkheden beperken voor gemeenten om adequaat beleid te kunnen blijven voeren op het gebied van kunst en cultuur? Ik vraag dat ook wat de toegankelijkheid betreft, waar mevrouw Sylvester het over had.

Ik ondersteun de vraag van collega Van Boxtel: hoe krijgen wij een goed beeld en hoe kunnen wij goed de vinger aan de pols houden wat de samenhang van de bezuinigingen betreft op de verschillende niveaus, in relatie tot onder andere het wegvallen van vraag of het wegvallen van ondersteuning vanuit het publiek, vanuit fondsen, vanuit het mecenaat en al die dingen meer? Anders gezegd: laten wij ons in dit huis niet blindstaren op alleen maar de vraag wat de gevolgen van de afnemende rijksfinanciering zijn. We moeten ook goed in de gaten hebben dat wat er op andere beleidsterreinen gebeurt, onherroepelijk via de gemeentefinanciering zal doorwerken in wat gemeenten de facto kunnen doen. Daar zit een grote zorg en dat is een belangrijke vraag. Ik zou willen dat de minister op dat punt wat pro-actiever onze kant op kwam en mee ging denken over hoe we dat in de gaten kunnen houden, zodat we geen ongewenste effecten krijgen. En dan bedoel ik effecten die niet alleen wij ongewenst achten, maar ook de minister.

*N

De heer **Van Boxtel** (D66): Voorzitter. Ik wil graag mijn grote waardering uitspreken, niet alleen voor het keurige beantwoorden van alle vragen, maar ook voor haar getoonde bevoegdheid bij dit beleidsdebat en bij dit domein. Dat zijn niet alleen maar praatjes voor de vaak. Ik zei al in het begin dat we hier niet zo heel veel beleidsdebatten voeren, en als we het doen, moeten ze ook ergens over gaan. Dat vond ik vandaag ook. Ik twijfel geen tel aan de inzet en betrokkenheid van de minister, niet alleen bij talentontwikkeling en andere zaken. Zij draagt ook echt het belang uit van cultuur voor de kwaliteit van de samenleving. Dat doet mij deugd, grote complimenten daarvoor.

Internationaal: ik geloof de minister onmiddellijk als zij zegt dat de relaties tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en OCW goed zijn. Mijn overtuiging is: het kan nog beter. Ik wil haar oproepen om daarop door te zetten, zowel wat de waarde van buitenlandse culturen in onze gemeenschap betreft, als ook andersom.

Ik ben gerust op de betrokkenheid van de minister bij zzp'ers, maar niet op de uitkomst van de voorgenomen maatregelen rondom zzp'ers. Dat bedoel ik breed, maar ook in de cultuursector specifiek. Je kunt mensen niet oproepen om ondernemerschap te tonen en vervolgens het lef om ondernemer te worden via de achterkant weer korten. Dat doet echt pijn en dat gaat niet helpen.

Over het NiNsee heeft de minister keurig uitgelegd hoe het dit jaar zit. Ik heb met grote vreugde geconstateerd dat de gemeente Amsterdam, voor een deel geholpen door het Rijk, de verantwoordelijkheid heeft genomen om dit jubileumjaar -- als je het zo mag noemen -- te vieren en onder de aandacht te brengen, maar het is daarna wel weer schluss en dat betreurt ik in hoge mate. De minister zal begrijpen dat ik ook vanwege mijn oude betrokkenheid bij het realiseren van een monument en het creëren, samen met staatssecretaris Van der Ploeg, van een onderzoekinstelling voor de lange termijn met een duurzaam karakter, moeilijk kan berusten bij de mededeling dat het nu klaar is.

Tot slot. De minister heeft gezegd dat ze allerlei onderzoeken gaat doen en niet meer geld wil uitgeven. Dan is het toch een voordeel als je ook de binnenwereld van de andere kant een beetje kent: zij hoeft helemaal niet meer geld uit te geven. Zij gaat over het Sociaal Cultureel Planbureau en zij gaat over de onderzoeksplannen van het SCP voor 2014, en dat heeft niets met extra geld te maken. Ik heb de eer om de minister namens de fracties van OSF, VVD, GroenLinks, SP en D66 de motie voor te houden die ik zo meteen aan de voorzitter zal overhandigen, zodat zij hem in de annalen kan opnemen. Dat is niet om de minister in de wielen te rijden, maar echt om gestructureerd inzicht te krijgen in de effecten. Het is niet om een kat te geven naar het verleden of naar het huidige kabinet, maar om de basis goed te hebben voor de discussie over de volgende periode. Daar hebben we de tweetrapsraket SCP-onderzoek, Raad voor Cultuur voor nodig. Vandaar deze motie.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Van Boxtel, Backer, Dupuis, Ganzevoort, Gerkens, Thom de Graaf en De Lange wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

gelet op de geëffectueerde bezuinigingen voor de cultuursector;

gelet op de nieuwe subsidieronde voor de periode 2017-2020;

verzoekt de regering, het Sociaal en Cultureel Planbureau voor de zomer in 2014 in kaart te laten brengen wat de exacte gevolgen zijn van de cultuurbezuinigingen bij Rijk, provincie en gemeente voor de cultuursector;

en verzoekt de regering vervolgens, de Raad voor Cultuur te vragen, voorstellen te doen voor een beoordeling van de basisinfrastructuur,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter A (33750-VIII).

Dan geef ik nu het woord aan de minister voor haar beantwoording in tweede termijn.

**

*N

Minister **Bussemaker**: Voorzitter. Ik loop de vragen nog even langs die gesteld zijn en begin bij de CDA-fractie. Gevraagd is naar de cumulatie van de gegevens van Cultuur in Beeld. Mevrouw Sylvester had het daar ook over, evenals later de heer Van Boxtel via de motie. Natuurlijk ben ik ook geïnteresseerd in de specifieke onderzoeksuitkomsten. Mevrouw Sylvester vroeg vooral naar de lage inkomens. Ik verwijs toch ook daarvoor naar Cultuur in Beeld. Ik heb niet toegezegd dat ik dat apart ga onderzoeken. Ik wil bij Cultuur in Beeld niet alleen een eenvoudige aanbiedingsbrief te sturen, wat ik doorgaans doe, maar op grond van de cijfers die wij hebben -- dus geen cijfers uit nieuw onderzoek -- belangrijke conclusies destilleren die aansluiten bij de thema's die hier vandaag aan de orde zijn geweest. Ik zeg dat ook in relatie tot de motie die de heer Van Boxtel heeft ingediend. Cultuur in Beeld wordt niet door het Rijk alleen opgesteld. Het wordt samen met de brancheorganisaties en de G9 opgesteld. Ik doe een poging om de heer Van Boxtel tevreden te stellen met de cijfers die in november beschikbaar komen. Mogelijk heeft hij daar voorlopig voldoende aan. Een onderzoek door het SCP, zeker volgend jaar, kost gewoon extra geld. Het werkprogramma van het SCP is al voor de zomer vastgesteld en het is dus geen kwestie van even een vraag stellen die het SCP er makkelijk bij kan doen. Ik zie de heer Van Boxtel nu non-verbaal aangeven dat hij geen genoeg neemt met andere onderzoeken. Ik verzoek de leden echter om gewoon de feiten in Cultuur in Beeld af te wachten. Dan is duidelijk wat er op dat moment aan gegevens beschikbaar is. Als de heer Van Boxtel dan blijft volharden in zijn motie, dan zal ik het SCP een extra onderzoek moeten laten doen. Dat kost extra geld. Ik denk dat de cultuurwereld hiermee uiteindelijk niet geholpen zal zijn omdat extra onderzoek een ingewikkelde cijferbrij zal opleveren terwijl wij er juist op uit zijn om de grote lijnen eruit te halen. Als de heer Van Boxtel volhardt in zijn motie, dan zal ik daarop eerst ingaan via Cultuur in Beeld. Als het moet, dan laten wij het SCP een extra onderzoek uitvoeren om de gegevens op tafel te krijgen.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik heb echt begrip voor de dappere poging van de minister, maar er speelt nog wat anders mee. In het gebruik van de tweetrapsraket SCP en Raad voor Cultuur op weg naar een nieuw beleid vanaf 2017 is een transparant en onafhankelijk beeld nodig. Ik twijfel niet aan de deelrapportages maar het is wel

ingewikkeld om daar wijs uit te worden. Ik doe een helder verzoek waarvan de uitvoering echt geen kapitalen zal kosten. Het SCP kost geen kapitalen want dat is geen privaat markt bureau waarvoor dubbele tarieven betaald moeten worden. Ik denk echt dat het goed is dat het SCP nu die opdracht krijgt in de slipstream van wat al loopt met Cultuur in Beeld. Dan hebben wij straks allemaal, niet gepolitiseerd -- zo is het ook niet bedoeld en daarom is de motie vrij breed gesteund -- een helder beeld. Daar gaat het om. Er wordt hard ingegrepen op deze sector en we zijn het de sector daarom verplicht om een verantwoord evaluatietraject te organiseren. Daar gaat dit over.

Minister **Bussemaker**: Ik begrijp dat de heer Van Boxtel die informatie wil hebben, ook met het oog op de vaststelling van een nieuwe basisinfrastructuur. Dat is de vraag die wij gaan voorleggen aan de Raad voor Cultuur. Daarvoor hebben wij nog even de tijd. Ik zou zelf wel willen weten hoe het na de gemeenteraadsverkiezingen van volgend jaar gaat met de gemeenten. Ik zeg daarom toe dat ik schriftelijk zal reageren op de motie en zal aangeven hoe ik die ga uitvoeren. Ik wil daarbij wel Cultuur in Beeld en andere informatie daarbij betrekken, alsmede het moment waarop het onderzoek moet zijn afgerond. Het zou zonde zijn als het onderzoek vlak voor de gemeenteraadsverkiezingen zou worden uitgevoerd zonder de uitslag van die verkiezingen daarbij te betrekken. Die zou immers bepaalde gevolgen kunnen hebben. Ik begrijp evenwel dat de heer Van Boxtel de wens heeft om gegevens te krijgen ten behoeve van een nieuwe basisinfrastructuur. De Kamer hoort schriftelijk hoe ik deze motie uitvoer en wat de eventuele kosten daarvan zijn.

Ik ga even terug naar het begin. Ik heb gereageerd op de woorden van de CDA-fractie. De PvdA-fractie vraagt wat er voor specifieke groepen en lage inkomens in zit. Ik zal kijken wat ik op grond van de gegevens die voorhanden zijn daarover kan melden. Ook vroeg mevrouw Sylvester naar de kwaliteit van de cultuur. Daarvoor hebben we de Raad voor Cultuur. Die toetst op kwaliteit; in het beoordelingskader staat kwaliteit op nummer één. Ook de fondsen kijken naar kwaliteit.

De verschillende mogelijkheden voor NiNsee zijn beoordeeld op grond van kwaliteitscriteria. De conclusie is dat NiNsee daarin niet past. Ik ben blij dat ik in ieder geval een grote financiële bijdrage aan het slavernij-jaar 2013 heb kunnen geven. Het slavernijverleden krijgt ook op andere manieren, via de canon en de vensters, betekenis. Dat hoeft niet perse via een instelling. Ik ga daarover geen verwachtingen wekken.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): U hebt het over de 150-jarige herdenking van het slavernijverleden. U hebt aangegeven dat die gefinancierd is door de Mondriaan Stichting, de gemeente Amsterdam en een stukje door het Rijk. Mag ik daaruit concluderen dat dat eenmalig was en dat dat volgend jaar niet meer aan de orde is?

Minister **Bussemaker**: Ja.

De heer De Lange vroeg naar de decentralisatie-effecten. Wij kunnen daarover een heel nieuwe discussie starten, maar ik denk dat die al gevoerd gaat worden in het kader van de brede decentralisatie. Misschien komt die hier ook terug wanneer wij de nieuwe bibliotheekwet gaan bespreken. Die is in de maak en die gaat na de Tweede Kamer ook naar de Eerste Kamer. Die heeft ook gevolgen op lokaal niveau. Ik heb recent overleg gevoerd met collega Van Rijn over cultuur in relatie tot zorg en Wmo, want als het gaat over participatie en afstemming van voorzieningen dan gaat het ook al snel over cultuur. Daar liggen naar mijn idee niet alleen nieuwe bedreigingen maar ook nieuwe kansen. Die moeten we dan wel zien te benutten.

Ik heb de opmerkingen van mevrouw Dupuis over instrumenteel beleid klaarblijkelijk verkeerd begrepen. Het is fijn dat dat is opgehelderd. Ik denk dat de intrinsieke waarde van cultuur altijd een onderwerp van gesprek zal zijn. De vraag is wie dat beoordeelt en volgens welke normen. Dat maakt cultuur ook zo interessant.

In relatie tot de aanvullende subsidie heb ik aangegeven dat de overheid subsidieert als de markt zijn werk niet kan doen. Ik heb daarbij wel benadrukt dat het niet altijd gelijktijdig is en dat de overheid soms vooraf moet subsidiëren om daarna talenten tot ontwikkeling te laten komen en op een andere manier inkomsten te genereren. Ik denk dat wij wat dat betreft niet veel van mening verschillen.

Ik denk dat de bureaucratische regelgeving al iets compacter is geworden. Ik heb vooral gewezen op waar wij nog een slag te slaan hebben waar het gaat om bureaucratie, namelijk in de afstemming tussen nationale subsidies en gemeentelijke subsidies. Ik hoor althans dat dit een van de grote problemen is. Instellingen krijgen bijvoorbeeld subsidie van de gemeente voor een gebouw en van het Rijk voor het gezelschap en dan moeten zij twee keer via twee verschillende normenkaders verantwoording afleggen. Dat is een van de uitdagingen waar ik nu mijn tanden in wil zetten, omdat ik denk dat daar echt nog een flinke slag te slaan is.

De SP-fractie zei dat het ontwikkelen van cultuureducatie in het basisonderwijs geborgd moet worden. Ik zal de Kamer op de hoogte houden van de stappen die wij zetten op dit terrein.

De heer Ganzevoort sprak over een combinatie van bezuinigingen. Daar hebben wij het al over gehad in relatie tot de motie van de heer Van Boxtel. Hij sprak ook over zorg. Daar heb ik ook al het nodige over gezegd.

Een aantal leden heeft gezegd: the proof of the pudding is in the eating. Ik hoop dat ik hen ook daarin niet teleur zal stellen. Ik zal er in elk geval werk van blijven maken.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik ga het niet op de spits drijven, staatsrechtelijk. In de motie die volgende week in stemming komt, wordt de regering verzocht om de gevolgen voor de zomer van 2014 in kaart te laten brengen. Dat is ruim na de gemeenteraadsverkiezingen. De minister heeft

dus alle gelegenheid om het goed in beeld te brengen. Ik begrijp niet helemaal wat zij in haar dupliek zei. Zij zei dat zij ons een briefje zou sturen waarin zij ons zou laten weten hoe en wat zij zou gaan doen. Het is gewoon een motie waarin om iets wordt gevraagd. Als die een meerderheid krijgt, ga ik er echt van uit dat de minister haar gewoon uitvoert.

Minister **Bussemaker**: Volgens mij heb ik niet meer gezegd dan dat ik, als de motie wordt aangenomen, de Kamer schriftelijk zal laten weten hoe ik haar denk te gaan uitvoeren. Ik heb ook gezegd dat het mij wat betreft de vraag wat er gebeurt bij gemeenten niet alleen relevant lijkt om te weten wat er nu gebeurt, maar ook om te weten wat er na de gemeenteraadsverkiezingen gebeurt. Ik heb daarbij een vraag opgeworpen. Ik heb gezegd of ik niet weet of dat allemaal in kaart kan worden gebracht, omdat je dan eigenlijk moet weten wat voor afspraken er worden gemaakt op gemeentelijk niveau. Dan moet er in de gemeente een coalitie zijn gevormd waarin men afspraken heeft gemaakt over cultuur. Die moet je vervolgens in kaart brengen.

Ik zal de Kamer daar schriftelijk over informeren, zodat zij de afweging kan maken of zij het belangrijker vindt dat het voor de zomer gebeurt met onvolledige informatie of op een later moment met meer informatie. Laten wij het erbij houden dat ik de Kamer schriftelijk zal informeren over de wijze waarop ik denk de motie uit te kunnen voeren. Als dat niet naar believen is dan zien wij elkaar weer, denk ik zo.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor haar beantwoording.

**

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Wij zullen volgende week dinsdag over de ingediende motie stemmen.

**

Sluiting 22.16 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende hamerstukken te doen plaatsvinden op 24 september 2013:

Wijziging van de Wet zeevarenden, de Scheepvaartverkeerswet en de Wet op de economische delicten in verband met de implementatie van de wijziging van de bijlage bij het STCW-Verdrag en de STCW-Code en enige andere onderwerpen op het terrein van de zeevaartbemanning (33442);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2012 (33605-XV);

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (XV) voor het jaar 2013 (wijziging samenhangende met de Voorjaarsnota) (33640-XV);

Regels omtrent de basisregistratie grootschalige topografie (Wet basisregistratie grootschalige topografie) (33527);

b. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 8 oktober 2013 o.v.:

Wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001, de Wet op de loonbelasting 1964, de Pensioenwet, de Wet verplichte beroepspensioenregeling en de Invoerings- en aanpassingswet Pensioenwet in verband met de aanpassing van het fiscale kader voor oudedagsvoorzieningen (Wet verlaging maximumopbouw- en premiepercentages pensioen en maximering pensioengevend inkomen) (33610);

Invoering van pensioen- en lijfrente-excedentregelingen (Wet pensioenaanvullingsregelingen) (33672);

c. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 29 oktober 2013:

Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met het herschikken van de gronden voor asielverlening (33293);

d. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 5 november 2013 o.v.:

Wijziging van de Wet inrichting landelijk gebied (decentralisatie investeringsbeleid) (33441);

e. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 12 november 2013:

Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met de uitbreiding van het gebruik van biometrische kenmerken in de vreemdelingenketen in verband met het verbeteren van de identiteitsvaststelling van de vreemdeling (33192);

Wijziging van de Wet marktordening gezondheidszorg, de Wet cliëntenrechten zorg en enkele andere wetten in verband met het tijdig signaleren van risico's voor de continuïteit van zorg alsmede in verband met het aanscherpen van procedures met het oog op de kwaliteit en bereikbaarheid van zorg (33253).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister-president, ten geleide van een afschrift van een brief aan de Tweede Kamer van 6 september 2013 inzake verslag van het bezoek aan Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint-Eustatius en Saba van minister-

president Rutte met een economische missie (13 t/m 20 juli 2013) (griffiennr. 153532);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, houdende goedkeuring van de op 3 juli 2013 te 's-Gravenhage tot stand gekomen Briefwisseling houdende een verdrag tot wijziging van de Overeenkomst tussen de regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de regering van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland inzake de begrenzing van het tussen deze landen gelegen continentale plat onder de Noordzee, zoals gewijzigd (Trb. 2013, 110), alsmede een toelichtende nota bij het wijzigingsverdrag (griffiennr. 153539);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 24 oktober 2012 te 's-Gravenhage tot stand gekomen verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek ten Oosten van de Uruguay inzake de uitwisseling van informatie betreffende belastingzaken (Trb. 2013, 56), alsmede een toelichtende nota bij het verdrag (griffiennr. 153540);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 23 april 2013 te Oslo tot stand gekomen Protocol tot wijziging van de Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Noorwegen tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen en naar het vermogen (Trb. 2013, 94), alsmede een toelichtende nota bij het Protocol (griffiennr. 153545);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 12 juni 2013 te Londen tot stand gekomen Protocol tot wijziging van het Verdrag tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen en naar vermogenswinsten (Trb. 2013, 110), alsmede een toelichtende nota bij het Protocol (griffiennr. 153546);

een, van alsvoren, ten geleide van zes fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Verordening tot instelling van het Europees Openbaar Ministerie (griffiennr. 153536);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 21 mei 2012 te Rabat tot stand gekomen Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Marokko betreffende de status van strijdkrachten (Trb. 2013, 96), alsmede een toelichtende nota bij het Verdrag (griffiennr. 153631);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van de op 31 mei 2013 te Rabat tot stand gekomen Kaderovereenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Marokko inzake militaire samenwerking (Trb. 2013, 95), alsmede een toelichtende nota bij de Kaderovereenkomst (griffiennr. 153633);

een, van alsvoren, houdende mededeling van de aangenomen Maatregelen ATCM XXXVI-21 van 2013 bij het op 1 december 1959 te

Washington tot stand gekomen Verdrag inzake Antarctica (Trb. 2013, 123) (griffiennr. 153638);
een, van alsvoren, ten geleide van vijf fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Horizon 2020 investeringspakket onderzoek en innovatie (griffiennr. 153642);
een, van alsvoren, ten geleide van de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 30 september 2013 (griffiennr. 153580);
een, van alsvoren, ten geleide van het verslag informele Raad Buitenlandse Zaken van 6 en 7 september 2013 (griffiennr. 153506.01);
een, van alsvoren, ten geleide van het verslag van de informele Raad Algemene Zaken van 29-30 augustus 2013 (griffiennr. 153508.01);
een, van de minister van Veiligheid en Justitie, inzake voorhangprocedure ontwerp van een besluit tot wijziging van de bijlage, bedoeld in artikel 2, eerste lid, van de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften in verband met onder meer een indexering van de tarieven (griffiennr. 153550);
een, van alsvoren, ten geleide van het werkprogramma Adviescollege Review Board (griffiennr. 153636);
een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ten geleide van het ontwerpbesluit houdende regels ter uitvoering van de Wet basisregistratie personen) (griffiennr. 153522);
een, van alsvoren, ten geleide van het ontwerpbesluit houdende aanpassing van algemene maatregelen van bestuur in verband met de Wet basisregistratie personen (Aanpassingsbesluit basisregistratie personen) (griffiennr. 153537);
een, van alsvoren, ten geleide van een afschrift van een brief aan de Tweede Kamer over rijkscoördinatie Caribisch Nederland (griffiennr. 153572);
een, van alsvoren, ten geleide van de voortgangsrapportages Curaçao en Sint Maarten (griffiennr. 153549);
een, van alsvoren, ten geleide van het Toezichtsrapport CTIVD nr. 35 inzake de inzet van de af luisterbevoegdheid en van de bevoegdheid tot selectie van Sigint (griffiennr. 153637);
een, van alsvoren, inzake informatie uitvoering 10e EOF (griffiennr. 153625);
een, van de minister van Financiën, ten geleide van de geannoteerde agenda voor de Eurogroep en informele Ecofin-Raad van 13 en 14 september 2013 te Vilnius (griffiennr. 153548);
een, van alsvoren, inzake Besluit tot wijziging van het Besluit financiële verhouding 2001 in verband met het vaststellen en wijzigen van enkele verdeelmaatstaven (2013);
een, van alsvoren, inzake septembercirculaires gemeentefonds en provinciefonds 2013 (griffiennr. 153641);
een, van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, inzake overkoepelende rapportage evaluatie nieuw accreditatiestelsel met beleidsreactie (griffiennr. 153558.01);
een, van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, ten geleide van de

toezichtkader samenwerkingsverbanden passend onderwijs (griffiennr. 153645);
een, van de minister van Financiën, ten geleide van de kabinetsreactie op het voorstel van de Europese Commissie voor de oprichting van een Europees resolutiemechanisme (griffiennr. 153535);
een, van alsvoren, ten geleide van de Miljoenennota 2014 (griffiennr. 153620);
een, van de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, inzake Europese consultatie betreffende toegang tot de rechter in milieuzaken (griffiennr. 153560);
een, van alsvoren, ten geleide van het Besluit tot wijziging en intrekking van diverse besluiten ter uitvoering van verordeningen (EG) nr. 715/2007 en 595/2009 (griffiennr. 153634);
een, van de minister van Economische Zaken, ten geleide van het Werkprogramma Actal 2014 (griffiennr. 153632);
een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, inzake voorlichting Raad van State over initiatiefnota "Mooi Nederland" (griffiennr. 153538);
een, van alsvoren, ten geleide van het Natuurpact (griffiennr. 153639);
een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, inzake adviesvoornemens SER 2014 (griffiennr. 153635);
een, van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake voorhangprocedure artikel 6, zesde lid, AWBZ en 15, vierde lid, Wmo (griffiennr. 153555).

De Voorzitter stelt voor deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

2. de volgende missives:

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van het rapport Kwaliteitsbewaking in het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen: vervolgonderzoek 2013 (griffiennr. 153558);
een, van alsvoren, ten geleide van het rapport Validering nota "In het belang van Nederland" (griffiennr. 153630).

De Voorzitter stelt voor deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. De volgende geschriften:

een, van J.G.C. te Aruba, inzake onregelmatigheden van wanbeheer van advocaten en Nederlandse rechters op Aruba (griffiennr. 153551);

een, van J.G.C. te Aruba, inzake klacht tegen de rechter A.H.M. van de Leur (griffiennr. 153553).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties;

een, van A.W.B. te A., inzake Red het basisonderwijs (griffiennr. 153578).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap;

een, van J.v.R., inzake verkeerde zuinigheid (griffienr. 151564.20);

een, van M.A.v.O., inzake oldtimervrijstelling en artikel 1 van het Eerste Protocol bij het EVRM (griffienr. 151564.21);

een, van A.B., inzake pensioendebat (griffienr. 153586).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Financiën;

een, van M.P.v.d.L., inzake open brief aan de minister-president inzake inschrijving voor een sociale huurwoning (griffienr. 153587).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van A. en H. v. A. te O., inzake kortingen gehandicapten (griffienr. 153588);

een, van M.K. v.O., inzake afschaffing wtcg noodkreet (griffienr. 153585).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.